

EKONOMIJA OD A DO Z

Redaktori

Milica Bogdanović

Lazar Šestović

Izdavači

Beogradska otvorena škola

i

DOSIJE

Za izdavača

Vesna Đukić-Šećibović

Mirko Milićević

Recenzenti

Prof. dr Goran Petković

Prof. dr Goran Pitić

2002

*"Oni koji ne znaju neka uče, a oni koji znaju
neka nalaze zadovoljstvo u tome da se
podsećaju."*

Latinska izreka

Predgovor drugom izdanju

Knjiga koja je pred vama jeste nastavak projekta izrade *Leksikona ekonomskih pojmova*, koji je otpočeo u oktobru 1999. godine. Nakon uspeha prvog izdanja *Leksikona*, odlučili smo da projekat nastavimo sa sledećom generacijom studenata Beogradske otvorene škole. *Ekonomija od A do Z*, to je novi naziv naše knjige, jer smo smatrali da će bolje odražavati početnu ideju. Naša želja je da brojne ekonomske pojmove objasnimo na što razumljiviji način, a da to ne zvuči tako strogo i formalno kakav je običaj u leksikonima. Osnovna ideja naše Škole jeste da sve bude modernije, bolje i drugačije. U novom izdanju je udvostručen broj obrađenih odrednica i dodat je novi aneks, u kome je dat prevod često korišćenih reči i izraza na nemačkom, engleskom i francuskom.

U pripremi odrednica za drugo izdanje pridružili su nam se neki od studenata iz osme generacije studenata BOŠ-a, koji su na najbolji mogući način pružili svoj doprinos. To su: Radmila Pejić, Miroslav Gordić, Boris Majstorović i Đorđe Krstić. Pored ovih studenata, aktivno su učestvovali i gotovo svi oni koji su radili na prvom izdanju: Milica Bogdanović, Lazar Šestović, Ivanan Banković, Nenad Golčevski, Vladan Mirčov, Časlav Obradović, Radmila Pejić, Branko Popović, Vladimir Rajović, Ivan Sekulović, Katarina Stojićević, Dragan Stojković, Predrag Vuković.

Takođe, želeli bismo da se zahvalimo svima onima koji su pomogli izlaženju naše knjige. Pre svih zahvaljujemo Vesni Đukić-Šećibović i Refiku Šećiboviću, koji su svojim vizionarstvom pomogli ne samo uspeh ovog projekta već i da generacije studenata pronađu razlog za ostanak i rad u našoj zemlji. Takođe se zahvaljujemo recenzentima naše knjige profesorima Goranu Pitiću i Goranu Petkoviću, koji su uvek imali vremena i strpljenja za nas. Za uspeh projekta zaslužni su i: Slobodan Jovanović – Coba (*ICPS Infinity*), koji se pobrinuo za dizajn knjige, Miroslav Maksić – Maksa, lektor tekstova.

Nadamo se da će vam se naša knjiga dopasti i da će vam koristiti u učenju ili praćenju opštih ekonomskih tema. Na kraju, obećavamo da ovde nećemo stati, te uskoro možete očekivati nove radove iz Beogradske otvorene škole.

Voditelji projekta i redaktori knjige,

Milica Bogdanović i Lazar Šestović

Administracija (administriranje) – skup akcija, aktivnosti, unutar preduzeća ili bilo koje ustanove, koje se obavljaju radi vođenja poslova u okviru strategije i politike donete od strane rukovodilaca.

Akcept – predstavlja izjavu lica na koje se vuče menica, da će u roku dospeća menice na naplatu isplatiti menični dug u celini ili delimično. Ime akceptanta (lica koje isplaćuje menični dug) se nalazi na licu menice. Pre same naplate meničnog duga imalac menice podnosi je akceptantu na akceptiranje, tj. potrebno je da akceptant na licu menice napiše "prihvatam" ili "priznajem" i da se potpiše. Ovo je bitno zato što, neretko, menicu izdaje jedan pravni subjekat, a drugi pravni subjekt izmiruje obavezu iz te menice.

Akceptni kredit – kratkoročni (i srednjoročni) kredit kod koga banka dopušta komitentnu nesumnjivog boniteta da, do određenog iznosa (kreditnog limita), vuče menice na nju. Banka te menice akceptira (prihvata) kao glavni dužnik (trasat), čime se obavezuje da će ih iskupiti ako sam trasant to ne učini iz bilo kog razloga, u skladu sa ugovorom. Takve menice se mogu plasirati na tržištu novca, ali ih najčešće eskontuje sama banka koja daje akcept. Ako komitent ne iskupi menicu, onda akceptna banka kao glavni dužnik, plaća menični dug.

Akceptni nalog – instrument plaćanja, a često i instrument obezbeđenja budućeg plaćanja. Akceptni nalog izdaje dužnik i u njemu naznačuje sumu koja će se tačno određenog dana skinuti sa njegovog računa u poslovnoj banci i preneti na račun poverioca (subjekta koji je izvršio određeni posao) u poslovnoj banci tog poverioca. Ovo je vrsta naloga koji se mora izvršiti, tj. ako na računu dužnika na dan dospeća naloga na naplatu nema dovoljno novca za izvršenje naloga, račun dužnika se blokira a sva sredstva koja pristižu na račun dužnika odmah se skidaju i prenose na račun poverioca do iznosa koji je potreban da bi se akceptni nalog izvršio.

Akceptni nalog nije hartija od vrednosti i ne može se prenositi sa jednog lica na drugo.

Akcije - razlikuju se dva značenja: 1) udeo koji svaki učesnik u akcionarskom društvu ima u imovini društva (njegov osnovni udeo); 2) isprava pomoću koje njen imalac stiče pravo učešća u raspodeli dobiti akcionarskog društva (dividende). Osnovni kapital društva podeljen je na akcije čija je najniža nominalna vrednost određena zakonskim propisima. Maksimalna nominalna vrednost se određuje statutom društva, odnosno ugovorom zaključenim između učesnika u društvu. Pod pojmom akcija najčešće se podrazumeva isprava koja se izdaje učesniku društva koji uplati svoj udeo i na osnovu koje se stiče pravo kako na učešće u organima upravljanja društva tako i u raspodeli njegove dobiti. Akcije se izdaju, po pravilu, u obliku hartija od vrednosti koje glase na ime ili na

donosioca. Moguće je i izdavanje akcija po naredbi. Pravilo je da se akcije mogu prenositi bez obzira kako je vlasnik određen.

Akcije se dele: 1) s obzirom na vreme kada se izdaju, na : a) privremene (obično se izdaju prilikom osnivanja društva, i traju sve dok imalac takve akcije ne uplati u potpunosti određenu svotu na ime svog udela u društvu, nakon čega se privremene akcije povlače i zamenjuju se stalnim) i b. stalne; 2) s obzirom na sadržinu prava koje daju imalcima, na: a) obične (imalci ovih akcija uživaju prava koja su statutom predviđena za sve učesnike društva) i b. prioritetne (imalci ovih akcija imaju izvesne privilegije u odnosu na ostale učesnike; obično imaju pravo na veću dividendu, pravo da prvenstveno oni budu birani u organe upravljanja društva i sl.; izdaju se najčešće prilikom povećavanja osnovnog kapitala društva, a obično su namenjene novim akcionarima).

Akcije se međusobno razlikuju i po broju glasova koji pripadaju imalcima prilikom donošenja odluka u organima društva. Sa stanovišta vlasničkog rizika, akcije su rizičniji finansijski instrument od → *obveznica*, jer akcionarsko društvo prvo mora da isplati kamate na izdate obveznice, pa tek onda da raspodeljuje → *dividende*. Međutim u uslovima → *inflacije* akcije su manje rizični finansijski instrumenti. Akcije imaju varijabilnu dividendu koja zavisi od visine dobiti preduzeća.

Tržišna cena sigurnih akcija je njihova sadašnja vrednost, koja je dobijena na osnovu diskontovanja budućih prihoda od akcija po odgovarajućoj stopi prinosa. Tržišna cena rizičnih akcija sadrži pored sigurnih prinosa i premiju za rizik, koja raste sa povećanjem rizika. Random walk (slučajni ili nesigurni hod) je naziv za kretanje tržišnih cena akcija; dnevno kretanje cena akcija deluje haotično i nepredvidivo, ali opšti indeks cena akcija (npr. Dow-Jones indeks) pokazuje uzlazno kretanje na dugi rok. Koeficijent koji meri stepen rizičnosti svake akcije naziva se beta koeficijent; on predstavlja odnos između rizičnosti date akcije i opšteg nivoa rizičnosti celog tržišta akcija i procenjuje se uobičajenim statističkim metodama.

Akcije mogu biti osnivačke i nove; nove akcije se emituju radi povećanja kapitala akcionarskog društva. Jednom izdate akcije nikada se ne povlače sa sekundarnog tržišta akcija tako da je obim novih deonica relativno mali u odnosu na njihov ukupan iznos.

Akcionar je fizičko ili pravno lice koje je vlasnik akcija u akcionarskom društvu i koje kao takvo vrši svoja imovinska i korporacijska prava u akcionarskom društvu; kupovinom akcija stiče pravo na prisvajanje dividendi, i rezidualni je poverilac neto imovine akcionarskog društva.

Akcionarsko društvo je trgovačko društvo sa osnovnim kapitalom podeljenim na izvestan broj akcija sa jednakim iznosima. Akcionarsko društvo je pravno lice koje odgovara za svoje obaveze isključivo svojom imovinom. Pretečom savremenih a.d. smatra se Banco di San Giorgio, osn. 1407. u Đenovi. Organizacija a.d. je u velikoj meri propisana zakonima, a u pojedinostima njihovim statutima.

Kupoprodaja akcija se vrši na tržištu kapitala: 1. na **primarnom tržištu kapitala** obavlja se plasman nove emisije akcija; učesnici na ovom tržištu su akcionarska društva koja izdaju novu emisiju akcija i finansijski posrednici (najčešće su to banke - investicione i poslovne); 2. na **sekundarnom tržištu** (berza akcija; engl. stock exchange, ital. bursa) se kupuju i prodaju već izdate akcije; osnovni finansijski posrednici su brokeri i dileri; 3. na trećim tržištima posluju brokerske firme koje ne žele da plaćaju proviziju regularnim berzama; ova tržišta nisu javna i čine ih grupe preduzeća koja su manje više međusobno nezavisna. **Portfelj akcija (portfolio)** je kolekcija raznovrsnih akcija koje investitor kupuje i kojima trguje. Diverzifikacija akcija predstavlja disperziju akcija različite rizičnosti i različitih prinosa da bi se smanjila prosečna stopa rizika celokupnog portfelja akcija.

Akcije na donosioca – akcije čiji se vlasnik (imalac) smatra nepoznatim i neodređenim akcionarem (imalac nije poimenično naveden). U slogu akcije mora biti naznačeno da njen donosilac ima sva prava predviđena odlukom o izdavanju akcija i statutom akcionarskog društva. Vlasnik ove akcije može da zahteva isplatu objavljene dividende, kao i ostvarivanje svih drugih prava koja proističu iz vlasništva nad tom klasom akcija. Prenose se bez ograničenja – prostom predajom iz ruke u ruku, za šta je potreban samo običan dogovor, te su zbog toga veoma pogodne za trgovinu. Pretpostavlja se da su imaooci ovih akcija njihovi zakonski vlasnici, dok se ne dokaže suprotno. Razlikuju se prema serijskom i kontrolnom broju. Ako akcionarsko društvo izdaje više serija akcija na donosioca, onda se one mogu razlikovati i prema broju serije, ali i po nominalnom iznosu na koji glase.

Akcije na ime – izdaju se na ime njihovog vlasnika (imaoca) i u njima je navedeno ime ili firma, mesto stanovanja i zanimanje vlasnika. Ti podaci se moraju uneti u knjigu akcionara akcionarskog društva (akcionarsku knjigu). Osnivačke akcije se najčešće izdaju kao akcije na ime, ali nije obavezno. Akcije na ime mogu glasiti samo na jedno lice, pravno ili fizičko, kada pravo koje je u toj akciji zagarantovano može ostvariti samo lice koje je u njoj naznačeno, tj. upisano u knjigu akcionara, ili njegov pravni naslednik. Mogu se prenesti indosamentom – pismenom izjavom na samoj ispravi, kao i predajom akcije. Statut akcionarskog društva može predvideti prenos takve akcije samo uz njegovu saglasnost. Tada je reč o tzv. vinkuliranoj akciji na ime, koja je, prema zakonskoj regulativi, hartija od vrednosti po naredbi. Karakteristika tih akcija je da je njihov promet otežan.

Akcijski kapital – ukupan iznos kapitala obezbeđen emisijom i plasmanom akcija kao hartija od vrednosti vlasničkog karaktera. Vlasništvo je akcionarskog društva i čine ga osnivački (akcijski) kapital i kapital sadržan u svim rezervama.

Raščlanjen je u akcije, i predstavlja zbir nominalnih vrednosti svih akcija. Formira se emisijom i uplatom akcija u novcu, stvarima ili pravima.

Postoje dva načina za formiranje akcijskog kapitala:

- 1) ukupna osnovna glavica utvrđena u statutu akcionarskog društva upisuje se do osnivanja društva - režim fiksnog akcijskog kapitala, o čijem povećanju ili smanjenju odlučuje skupština akcionarskog društva;
- 2) režim ovlašćenog kapitala – po kome se dopušta da se akcije izdaju povremeno, a odluku o tome donosi uprava društva.

Akcijski kapital je osnovni izvor finansiranja akcionarskog društva. To je permanentni kapital preduzeća koji se može menjati povećanjem (dokapitalizacijom) ili, što je ređe, smanjivanjem. Vrednost mu je određena nominalnom vrednošću autorizovanih i prodatih akcija, a visina mu se utvrđuje u statutu pri osnivanju akcionarskog društva. Tako pribavljen, akcijski kapital ne predstavlja vlasništvo preduzeća kao entiteta, već njegovih eksternih suvlasnika. Iskazuje se u pasivi bilansa društva – za svaku vrstu akcija odvojeno: broj povlašćenih akcija, broj plasiranih akcija i njihova nominalna vrednost. U SAD-u se u praksi obično primenjuje tzv. "*open pricing*" model plasiranja akcijskog kapitala, kod koga se cene akcija formiraju i menjaju tokom same inicijalne ponude.

Akcionarsko društvo (skr. AD ili DD - deoničarsko društvo) - nastaje udruživanjem kapitala više lica - osnivača, a na osnovu kupljenih akcija. AD se osniva ugovorom o osnivanju, a ako ga osniva jedan član odlukom o osnivanju. Ugovor o osnivanju je formalizovan akt i mora se sačiniti u pismenom obliku, potpisati i overiti. Osnovni organi AD su:

- a. skupština akcionara (organ vlasnika),
- b. upravni odbor (organ upravljanja),
- c. direktor (poslovodni organ),
- d. nadzorni odbor (organ kontrole).

Statutom preduzeća može se utvrditi da se u preduzeću bira i izvršni odbor direktora. Mandat ili vreme izbora pojedinca na određenu funkciju može biti različito u zavisnosti od funkcije preduzeća. Rok ne može biti duži od 5 godina a mogućnost ponovnog izbora nije ograničena, što je dobro jer ponovni izbor treba vezati za uspeh u vremenu trajanja prethodnog mandata. U pogledu osnivanja, AD mogu biti:

- 1) sukcesivna, koja nastaju tako što osnivači preuzmu samo deo akcija, a ostatak prve emisije ili javno plasiraju na tržištu, ili postepeno uvode na tržište kapitala.
- 2) simultana, kada osnivači preuzmu sve akcije prve, osnivačke emisije. To znači i da su budući vlasnici novih serija akcija u nepovoljnijem položaju,

jer je u rukama osnivača čitava poslovna politika i uprava AD. Akcije se kod simultanog nastanka AD obezbeđuju privatnim plasiranjem.

Prednosti AD nad individualnim preduzećima se ogledaju pre svega u tome što raspolažu većim kapitalom od individualnog i što imaju veće mogućnosti za pozajmljivanje.

Akontacija – suma novca koja se isplaćuje izvršiocu nekog posla pre početka izvršavanja posla. Davanje akontacije praktično predstavlja neku vrstu osiguranja da će se konkretan posao izvršiti. Akontacija predstavlja sredstvo osiguranja za oba poslovna subjekta. Za naručioca posla (kupca određenog proizvoda, često veće vrednosti, ili usluge) akontacija podrazumeva da se onaj ko je taj novac preuzeo (proizvođač ili izvršilac) obavezao da će izvršiti dati posao. Za onoga ko je tu akontaciju preuzeo, ista predstavlja obezbeđenje plasmana tj. prodaje i prihvatanja njegovih proizvoda ili usluga.

Akreditiv (dokumentarni kreditiv) - je bankarski posao kojim se akreditivna banka (banka u kojoj je otvoren kreditiv) po zahtevu svog komitenta (lice koje otvara kreditiv) obavezuje da sama ili preko druge banke (banke korespondenta) izvrši isplatu određenog iznosa u korist ili po nalogu trećeg lica - korisnika kreditiva kada on preda određena dokumenta kojima dokazuje da je izvršio ugovorne obaveze. Primer: prodavac predajom teretnice (hartija od vrednosti koja pokazuje da je roba predata prevozniku) dokazuje da je poslao robu koja je predviđena u ugovoru i tada može da naplati kod banke ugovorenu sumu. Kreditiv doprinosi sigurnosti, naročito u međunarodnim plaćanjima, jer kupac plaća tek kada ima dokaz da je roba poslata, a prodavac zna da će mu biti plaćeno čim banci dostavi dokaze da je robu poslao. Plaćanje putem kreditiva je vrlo skupo pošto prouzrokuje visoke troškove bankarskih usluga, ipak, kada se posluje na visoko rizičnim tržištima, kao što su na primer zemlje u tranziciji, većina plaćanja se obavlja preko kreditiva.

Aktiva - čine je ili obrazuju sva sredstva u preduzeću pomoću kojih se obavlja zadatak preduzeća u oblasti proizvodnje, prometa ili usluga i ostvaruju ciljevi poslovanja. Čine je materijalna aktiva (materijalne vrednosti) i monetarna aktiva (novčane vrednosti i potraživanja).

Po kriterijumu obrta sredstva u aktivi se dele na: → *osnovna sredstva* i dugoročne finansijske plasmane (dugoročna ulaganja i potraživanja preduzeća), i → *obratna sredstva* (zalihe, kratkoročna potraživanja, gotovina i gotovinski ekvivalenti - žiro račun, devizni račun i sl.). Pri određivanju njihove proporcije kriterijum je sledeći: obrtnih sredstava treba da bude dovoljno kako bi se u potpunosti zaposlila osnovna sredstva.

Akumulacija - izdvajanje dela profita u akumulacioni fond, ili zadržani profit (retained profit), čime se ujedno povećava osnovni kapital preduzeća. Sredstva iz akumulacionog fonda se investiraju u poslovanje pa se tako postiže povećanje obima poslovanja. Investiranje iz akumulacije se još naziva i neto investiranje. Ovakva akumulacija kapitala je jedan od osnovnih izvora kratkoročnog i srednjeročnog ekonomskog rasta.

Akvizicija – ovaj pojam se može dvostruko tumačiti:

1. Akvizicija je poslovna aktivnost kojom jedno lice prikuplja porudžbine za drugo fizičko ili pravno lice. Koristi se najčešće u izdavačkoj delatnosti, ali i u drugim uslužnim delatnostima.
2. Pod akvizicijom se takođe podrazumeva i oblik preuzimanja preduzeća, kada jedno preduzeće stiče kontrolni paket akcija nad drugim preduzećem (ako je to drugo preduzeće akcionarsko društvo), ili ga kupuje, preuzimajući vlasništvo nad njim.

Alokacija resursa - predstavlja usmeravanje prirodnih, tehničkih tržišnih i finansijskih faktora razvoja preduzeća. Oni mogu biti: potencijalni resursi - koji obuhvataju do tada neiskorišćene razvojne uslove i mogućnosti; aktivirani resursi - koji obuhvataju one faktore koji se koriste u procesu razvoja, mada još uvek nedovoljno; iskorišćeni resursi - koji obuhvataju činioce koji su već u potpunosti iskorišćeni. U postupku alokacije resursa vrši se razmeštaj nekih ili svih navedenih faktora razvoja po ekonomskim regionima, sektorima privrede ili između preduzeća.

Ambalaža – sud, okvir, ram ili omot kojim se proizvod obavlja radi očuvanja njegovih osnovnih karakteristika i funkcija. Osnovne funkcije ambalaže su: zaštitna, distributivna, komercijalno-informativna, tehnološka, sigurnosna i ekološka. Prema odvojivosti od proizvoda, može biti odvojiva i neodvojiva. Prema dužini upotrebe: za jednokratnu upotrebu i za višestruku upotrebu, tj. povratna.

Američka berza (AMEX) - je druga po veličini berza u SAD. Akcije koje se kotiraju na njoj su akcije onih kompanija koje ne ispunjavaju (dosta rigorozne) uslove za kotiranje na → *Njujorškoj berzi (NYSE)*. Tu se kotiraju akcije "mlađih" firmi koje još nisu dorasle NYSE. AMEX ovo ime dobija 1952.god. a na njoj se kotira oko 900 hartija od vrednosti. Sinonim za ovu berzu je "little board".

Amortizacija - u knjigovodstvu podrazumeva postupak postepenog smanjenja vrednosti neke stavke aktive, uz istovremeno prenošenje te vrednosti na odgovarajuće račune potraživanja. Najvažniji izrazi ovako shvaćene amortizacije

su: amortizacija osnovnih sredstava - kao postupak postepenog smanjenja vrednosti osnovnih sredstava jer se deo vrednosti osnovnih sredstava, tokom proizvodnje, prenosi u vrednost novodobijenog proizvoda. U bankarstvu se amortizacijom naziva smanjivanje duga u postupku isplate anuiteta. Amortizacijom se takođe naziva gašenje vrednosti nekih hartija od vrednosti, što je rezultat njihovog postepenog otplaćivanja. Amortizacija menice ili čeka znači njihovo poništenje na zahtev vlasnika koji ih je izgubio.

ANRPC (Association of Natural Rubber Producing Countries) - udruženje zemalja izvoznica prirodnog kaučuka koje je osnovano 1972. godine. Ovo udruženje postoji još uvek ali je u krizi.

Mogu se još spomenuti i udruženja zemalja izvoznica čaja, kafe, maslinovog ulja, šećera, jute, tropskog drveta, itd. Ukupno je bilo 26 udruženja. Osnovni motiv ovih udruženja je postizanje više, pravednije cene za proizvođače. U celini gledano, ova udruženja su doživela neuspeh. Ona koja danas postoje, postoje manje više samo fiktivno.

Anticipativno - → *anuitet*

Anuitet – novčani iznos koji određenog datuma dospeva za isplatu i koji se zajmodavcu ili investitoru plaća godišnje ili u kraćim vremenskim rokovima, na ime otplate zajma. Sadrži deo koji se odnosi na dospеле kamate (kamatna kvota) i deo za koji se smanjuje dug (otplatna kvota).

U načelu postoje dva oblika anuiteta:

- 1) konstantni, tj. u jednakim iznosima (učešće glavnice je u porastu, a kamate u opadanju), jer je kamatna komponenta iz godine u godinu sve manja;
- 2) varijabilni (promenljiv), opadajući anuitet (primenjuje se ako je otplatna kvota nepromenljiva; u tom slučaju, smanjuje se i kamatna kvota i anuitet odgovarajuće opada).

Apresijacija - povećanje vrednosti valute u odnosu na druge valute na → *deviznom tržištu*, ili generalno povećanje vrednosti bilo kog oblika aktive.

Arbitraža (arbitražni poslovi) – poslovi koje karakteriše istovremena kupovina i prodaja nekog dobra (valute ili robe široke potrošnje) na dva ili više tržišta na kojima postoji cenovna razlika. U užem smislu arbitražni poslovi se odnose na kupo-prodaju valuta. Valutni arbitražeri permanentno prate devizna tržišta u svetu i kada otkriju da postoji mala razlika u ceni neke valute na raznim tržištima, oni brzo kupuju valutu na tržištu gde je cena nešto niža i prodaju je

odmah na tržištu sa višom cenom. Pri tome arbitražeri ne ulaze u devizni rizik, jer istovremeno kupuju i prodaju istu valutu, pri čemu stižu dobit, što je i motiv njihovog poslovanja. Postojanje devizne arbitraže deluje na nivelaciju deviznih kurseva na deviznim tržištima na svetu. U savremenim uslovima postojanja jake i brze informacione tehnologije, mogućnost formiranja zarada iz arbitražnih poslova je vrlo mala, pogotovo kod valuta koje imaju veliki promet na deviznom tržištu.

Za poslove diferencijalne i konverzije arbitraže videti: *nepravilno ukršteni devizni kursevi*.

Arbitraže – nedržavne institucije za rešavanje sporova koje su im poverile same stranke. Danas se većina sporova u oblasti međunarodne trgovine rešava arbitražnim putem, zbog očiglednih prednosti koje on nudi. Arbitraža može više da se prilagodi osobenostima pojedinih slučajeva nego što su to u stanju sudovi. Pred arbitražom je postupak manje formalan, ima uslova da bude i brz, i pruža šire mogućnosti za traženje kompromisnog rešenja. Stranke od arbitraže očekuju da se udubi u pojedinosti slučaja, te da se nađe adekvatno rešenje za obe strane. Negativne strane arbitraže su: mogućnost zloupotrebe, nametanje nepravičnih rešenja ekonomski slabijoj ili neopretnoj strani. Odluke arbitraže se ne mogu ispraviti putem žalbe. Postoje dve osnovne vrste arbitraže: arbitraža *ad hoc* i stalna (institucionalna) arbitraža. Naše pravo poznaje i dozvoljava obe vrste.

ASEAN (skraćenica od engl. Association of Southeast Asian Nations) – regionalna organizacija koja u sebe uključuje 10 država regiona Jugoistočne Azije. Osnovao ju je 6 zemalja (Filipini, Indonezija, Malezija, Singapur, Tajland i Brunei), da bi joj se kasnije pridružile Laos, Vijetnam, Mjanmar i Kambodža. Glavni cilj ove regionalne organizacije je da se ostvari neki vid protivreže u odnosu na SAD i EU. Akcenat se stavlja na ekonomska i bezbednosna pitanja, pogotovu ona koja su vezana za azijski region. Kao reakcija na sve češće mešanje u konflikte i krize vezane za region, zemlje Azije su na konferenciji u Manili 28. novembra 1999. godine odlučile da pokušaju da naprave Azijsku integraciju. Učesnici konferencije su, pored 10 pomenutih zemalja članica, bile i Kina, Južna Koreja i Japan, što dovoljno govori o značaju sastanka. Dogovoren je ubrzan rad na formiranju *free trade area* i pomereni su rokovi za skidanje carina između zemalja članica sa 2015. na 2010. godinu, za onih 6 zemalja osnivača, dok se kao krajnji rok za nove četiri zemlje utvrdila 2018. godina.

Postoji potreba zemalja regiona da prošire trgovinu i izvoze robu van zemalja članica, tako da će i dalje raditi na pronalaženju zajedničkih strategija za pristup vrlo zaštićenim tržištima (npr. tržištu EU). Ono što se javlja kao glavna prepreka, jeste postojanje istorijskih nesuglasica i netrpeljivosti između zemalja ovog regiona.

Asignacija (upućivanje) – poseban oblik izmirivanja obaveza. Asignacijom izdavalac naloga (asignant, uputilac) daje u zadatak (upućuje) primaocu naloga (asignat, upućenik) da isplati određenu sumu trećem licu (asignator, primalac uputa). Ovo je poslovna aktivnost kojom se izmiruju obaveze i potraživanja pravnih lica. Naime, asignat je dužnik asignantov, dok je asignant asignatorov dužnik. Asignacijom se ove međusobne obaveze izvršavaju u jednoj transakciji, što je u interesu svih učesnika, jer kada ne bi bilo asignacije postojale bi dve transakcije a troškovi bi bili dvostruko veći.

Asortiman - obuhvata svu robu koja je predmet poslovanja jednog preduzeća, odnosno u trgovinskim preduzećima predstavlja skup robe koja se nudi na tržištu.

Atest – dokument koji nastaje kao rezultat utvrđivanja tehnoloških karakteristika određene robe. Ovaj dokument jeste izjava da roba ima ona tehnološka i druga svojstva koja kupci očekuju ili su predviđena odgovarajućim standardima.

Auditing (revizija) - postupak provere knjigovodstvene evidencije i finansijskih izveštaja preduzeća od strane stručnih lica. Eksternu reviziju vrše ovlašćeni revizori, članovi strukovnih udruženja, kakvo je u V. Britaniji, Chartered Association of Certified Accountants (CACCA) ili u SAD American Institute of Certified Public Accountants (AICPA). Internu reviziju mogu vršiti takođe ovlašćeni revizori, ali i druga stručno osposobljena lica. Po zakonima nekih zemalja (npr. u V. Britaniji), → *akcionarska društva* su obavezna da imaju interne revizore.

Revizor podnosi izveštaj u kome navodi obim revizije, metode i testove koje koristi i mišljenje o verodostojnosti poslovnih knjiga i finansijskih izveštaja. Ključna karakteristika revizora je da on mora biti nezavistan od preduzeća u kome obavlja reviziju kako bi mogao dati objektivno mišljenje u skladu sa standardima računovodstvene profesije.

Aukcija - pod aukcijom se podrazumeva javna prodaja izložene robe putem nadmetanja (licitacije) kupaca. Na aukcijama se prodaju:

- 1) robe nestandardnog kvaliteta, koje se stoga ne mogu prodavati na berzi, a potrebno je da se obezbedi njihov promet u velikim količinama; takve robe su vuna, koža, krzno i sl.;
- 2) lako kvarljive robe, pretežno prehrambene, koje je potrebno prodavati brzo, obično u lukama istovara, (na primer spadaju sveže voće i povrće);
- 3) retki umetnički i drugi skupoceni predmeti (npr. antikviteti), retke i skupocene životinje (punokrvni trkački konji) i sl.;

4) stvari koje se prodaju po sili zakona: oduzete na carinarnici, imovina (prilikom prisilne naplate duga). Prodaju na aukciji može vršiti sam vlasnik, ili češće stručno lice - aukcionar. Zainteresovanim kupcima aukcionar pre aukcije pokazuje robu, a za vreme aukcije roba je izložena pred kupcima. Prodaja se vrši onom kupcu koji ponudi najvišu cenu. Nadmetanje može ići:

- 1) od startne cene naviše, podizanjem cena;
- 2) od startne cene naniže, spuštanjem cena (holandska aukcija).

Sistemom aukcije se mogu prodavati i hartije od vrednosti.

Avans - predstavlja određeni iznos novca koji se daje ili traži unapred, pre obavljanja određenog posla. Koristi se kao sredstvo kojim se obe strane obezbeđuju od neizvršenja ugovornih obaveza.

Ažio/disajio – Svaka hartija od vrednosti ima nominalnu i tržišnu cenu (koje su retko kada iste). Nominalna vrednost hartije od vrednosti jeste ona vrednost po kojoj je ta hartija izdata i taj iznos piše na samom plaštu hartije. Tržišna vrednost hartije od vrednosti je ona vrednost koja se formira između ponude i tražnje na tržištu, ili pojednostavljeno, između kupca i prodavca.

Kada je tržišna vrednost veća od nominalne, ostvaruje se pozitivna razlika u ceni i tada je reč o ažiju. Obrnuto, kada je tržišna vrednost manja od nominalne reč je o disajiju.

Banka za međunarodna poravnanja – BIS (The Bank for International Settlements) – osnovana je 1930.god. u Hagu, po Jangovom (Young) planu, sa ciljem pružanja olakšica Nemačkoj u plaćanju ratne odštete posle Prvog svetskog rata. Kasnije, kao osnovni zadatak BIS-a, proklamovano je promovisanje saradnje između centralnih banaka, kao i brži protok međunarodnih finansijskih transakcija. Dakle, promovisanje stabilnog međunarodnog finansijskog tržišta je bilo ono čemu je BIS težio, ali je on istovremeno predstavljao i banku u kojoj su glavni akcionari bile nacionalne centralne banke. Iz ovoga proizlazi da je BIS akcionarsko društvo sa kapitalom od 1,5 milijardi zlatnih franaka i sa 600.000 akcija jednake nominalne vrednosti od 2.500 zlatnih franaka po akciji. U martu 1999. godine BIS je raspolagala sa 112 milijardi USD deviznih rezervi iz 120 centralnih banaka, što je oko 7% ukupnih deviznih rezervi u svetu. Ono što je takođe interesantno jeste da je 31. marta 1999. god samo 45 centralnih banaka imalo pravo glasa u BIS-u.

Bankarska garancija – ugovor kojim se banka obavezuje da će primaocu garancije (poveriocu iz osnovnog ugovora) isplatiti određenu sumu novca ukoliko

određeno treće lice (originalni dužnik) ne ispuni svoje obaveze o roku dospelosti. Ugovor o garanciji uvek nastaje u vezi sa nekim drugim osnovnim ugovorom (o kreditu, o prodaji i slično). U tim osnovnim ugovorima se dužnik obavezuje da će poveriocu pribaviti garanciju određene banke, kojom će se ona obavezati da isplati određenu sumu ukoliko on (dužnik) ne izvrši svoju obavezu.

Banknota - novčanica koju na osnovu zakona izdaje emisiona banka i koja predstavlja zakonsko sredstvo plaćanja.

Bankrotstvo - raspad poslovnog sistema banke, ili ma koje druge privredne organizacije, koja je zapala u takvo stanje da svojom imovinom više nije u stanju da podmiri svoje obaveze. Može se definisati i kao potpuni finasijski slom ekonomskog subjekta koji za rezultat ima obustavu plaćanja odnosno nesposobnost plaćanja i odgovaranja svojim finansijskim obavezama. Izraz potiče iz italijanskog jezika (*banco rotta*). U svakoj zemlji se, radi poslovne sigurnosti, obično zakonom propisuju uslovi pod kojima se može objaviti stanje bankrotstva kao i postupak koji se tada primenjuje.

Barter (kompenzacioni) aranžmani – isporuka robe se plaća robom. Važno je da se pravilno utvrdi vrednost robe. Visokorazvijene zemlje imaju bolju pregovaračku poziciju za utvrđivanje vrednosti robe. Kompenzacioni poslovi se dozvoljavaju po našem zakonu samo ako zemlja u koju izvozimo ima platnobilansne teškoće, ako se kroz taj uvoz obezbeđuju sirovine (energenti) za našu privredu i ako se obezbeđuju deficitarne robe. Videti: *bilateralni sporazumi*.

Barter poslovi - su vezani spoljnotrgovinski poslovi, što znači da dve zemlje, ili dva privredna subjekta, dogovaraju uvoz i izvoz u odnosu 1:1. U ukupnom poslu učestvuje dva ili više preduzeća i pri tom uvoznici u domaćoj valuti plaćaju centralnoj banci uvezenu robu, dok izvoznici svoj izvoz naplaćuju ne direktno od svojih kupaca iz inostranstva već od centralne banke i to u domaćoj valuti. Barter aranžmani odgovaraju zemljama koje su suočene sa nedostatkom deviza, ali se generalno smatra da predstavljaju zastareli i prevaziđeni oblik bilateralnih trgovinskih odnosa. Barter poslovi se mogu najkraće definisati i kao isporuka robe koja se plaća drugom robom.

Bekstvo (egzodus) kapitala – nedozvoljeni transfer većih iznosa kapitala u obliku stranih valuta ili hartija od vrednosti. Rezidenti zemlje koja zabranjuje ili ograničava takve transfere usmeravaju kapital u druge zemlje, radi rentabilnosti i sigurnosti, povoljnijeg oporezivanja ili špekulacija, a delom i radi boljih izgleda za dobit ili perspektive za ukamaćenje, pogotovu ako je država u finansijskim teškoćama ili postoji opasnost od devalvacije ili depresijacije domaće valute. To

povećava teškoće zemlje iz koje kapital "beži", ali su i zemlje u koje taj kapital "beži" skeptične prema njemu, pa često zabranjuju njegov ulazak.

"Bekstvom" kapitala smatraju se i devize koje se čuvaju "u slamaricama" tj. van regularnih načina tezaursiranja novca, ili u inostranstvu.

Benčmarking (engl. Benchmarking) - proces kontinuiranog merenja i upoređivanja poslovnih procesa jedne organizacije u odnosu na poslovne procese najuspešnijih organizacija iz celog sveta radi dobijanja informacija koje će pomoći organizaciji da poboljša sopstvene rezultate. Cilj je ne samo da se dostignu najbolje organizacije, već i da se prevaziđu koristeći njihovo iskustvo. Vrste benčmarking-a:

- 1) kompetitivni (eksterni) - poredi se jedna organizacija sa drugim sličnim ili identičnim organizacijama;
- 2) funkcionalni - kompariraju se proizvodi, usluge, distribucija, logistika, radni procesi i dr. najboljih organizacija, nezavisno od toga kojim se poslovanjem bave;
- 3) interni - poredi se geografski dislocirane filijale, poslovne jedinice, servisne grupe kod kojih se poslovanje sastoji od niza sličnih operacija koje se mogu lako međusobno porediti;
- 4) generički - sličan funkcionalnom, osim što se koncentriše na multi funkcionalne poslovne procese koji su suština poslovanja.

Berza - institucija → *finansijskog tržišta* vezana za tačno određeno mesto na kome se trguje standardizovanim tržišnim materijalom, po utvrđenim pravilima trgovanja.

Od samog nastanka, berza je vezivana za određeno mesto - sastajalište trgovaca/posrednika, koji su između sebe trgovali u određeno vreme i po pravilima koja su utvrdili. Na berzama se trguje efektivom i robom, a prema predmetu trgovine berza se dele na efektne, robne i mešovite. Na prvim se trguje hartijama od vrednosti, → *devizama* i finansijskim derivatima, na drugim robom, a na trećim i jednim i drugim. Predmet trgovanja na berzi uvek mora da bude tipiziran i standardizovan. Još jedna karakteristika berze je odsustvo predmeta trgovanja sa mesta na kome se trguje. Pravila trgovanja na berzi imaju dvostruku funkciju - da obezbede sve detaljniju standardizaciju predmeta i pravila trgovanja po kojima se vrši promet, kao i da pruže zaštitu učesnicima u trgovanju. Zaštita od tržišnih rizika predstavlja osnovni razlog nastanka institucije berze, tako da je tome podređena i organizacija trgovine na njoj.

Berzanski indeksi - izračunavaju se stavljanjem u odnos proseka cena određenog broja akcija u datom trenutku sa prosekom cena istih akcija iz nekog prethodnog trenutka. Oni nam pokazuju kakva je → *konjunktura*, odnosno privredna aktivnost firmi koje se kotiraju na berzi u nekom periodu. Dakle, to je

najopštiji pokazatelj na osnovu kojeg možemo videti kako se "kretalo" tržište, tj. odnos ponude i tražnje akcija tog dana. Ukoliko su cene akcija drastično skočile (usled pozitivne konjunktura) to će dovesti do pozitivnih efekata na berzanski indeks (on će rasti) i obratno. Neki od najpoznatijih berzanskih indeksa na svetskim berzama su:

- **Dow Jones Index** - pokazuje kretanje cena akcija na Njujorskoj berzi (NYSE). (datira još od 1897. kada je služio samo za računanje proseka za delatnosti kao sto su industrija i železnica). Danas se kao najpoznatiji uzima DJIA (Dow Jones Industrial Average) kojim se izražava prosek cena 30 (blue chip) akcija industrijski najjačih preduzeća.

- **Nikkei** - jeste prosek cena akcija na Tokijskoj berzi i prvi put je uveden 1949.god. Za njegovo izračunavanje koristi se "paket" od 225 akcija sa mogućnošću zamene svega 6 godišnje (6 izađe i 6 drugih akcija uđe).

- **FT-SE** - je prosek cena akcija koji objavljuje Londonska berza po istom principu kao i sve prethodne. Pored napred navedenih postoje još i Hang Seng (Hong Kong), CAC General Index (Paris), Amex Index, Nasdaq (vanberzansko tržište akcijama), Topix (Tokio)...

Big mek indeks (engl. Big Mac Index) - indeks koji predstavlja sredstvo za merenje odstupanja tržišnog deviznog kursa od kursa koji bi bio određen na osnovu koncepta pariteta kupovnih moći (*Purchasing Power Parity – PPP*). Big mek indeks je uveo poznati britanski časopis – The Economist, i s obzirom na popularnost koju je stekao čitava analiza deviznih kurseva i kretanja cena po zemljama nazvana je Burgernomiks (*Burgernomics*). Prema konceptu pariteta kupovne moći, devizni kurs bi trebalo da se stalno menja i prilagođava, tako da izjednačava cene reprezentativne korpe dobara po zemljama. Prilikom izračunavanja Big mek indeksa, ne koristi se korpa dobara već samo jedan proizvod – Big mek hamburger, i to tako da se izračunava koliko bi trebalo da iznosi devizni kurs jedne valute u odnosu na američki dolar da bi cena Big meka bila ista u odnosnoj zemlji i SAD-u. Konkretno cena Big meka izražena u dinarima bi se podelila sa cenom Big meka u dolarima i dobio bi se odnos naše valute i dolara. Uporedivši ga sa zvaničnim kursom videli bi da li je dinar precenjen ili potcenjen u odnosu na dolar. U poslednjih nekoliko godina Big mek indeks pokazuje da glavni trgovinski i strateški partneri SAD-a stalno imaju precenjene kurseve svojih valuta (tu se pre svega misli na Veliku Britaniju, Japan, Izrael i Euroland). Sa druge strane zemlje u razvoju uglavnom imaju potcenjene kurseve u odnosu na dolar.

Bilans stanja (balance sheet) - dvostrani finansijski izveštaj koji daje pregled → *aktive* i → *pasive*. Aktiva predstavlja sredstva a pasiva izvore sredstava, što automatski znači da strane bilansa moraju da budu u ravnoteži, jer zapravo prikazuju jednu istu stvar sa dva aspekta.

Bilans uspeha – dvostrani pregled rashoda i prihoda u određenom vremenskom periodu. Ovaj računovodstveni izveštaj se sastoji od leve i desne strane (zbog toga je dvostrani pregled). Na levoj strani se beleže svi nastali rashodi – poslovni (nastali kao rezultat obavljanja redovnih poslovnih aktivnosti), vanredni (nastali kao rezultat nepredvidivih okolnosti) i vanposlovni (nastali kao rezultat obavljanja dodatnih, sporednih poslovnih aktivnosti), dok se na desnoj strani beleže svi poslovni, vanredni i vanposlovni prihodi. Sabiranjem stavki leve i desne strane bilansa uspeha dobijaju se ukupni rashodi i ukupni prihodi. Ako su ukupni prihodi veći od ukupnih rashoda – ostvaren je dobitak; obrnuto – ostvaren je gubitak. Videti: *prihodi, rashodi*.

Bilateralizam – oblik međunarodne trgovine koji je uveden posle Velike ekonomske krize 1929-33. godine. Ovaj oblik trgovine se primenjuje između zemalja koje nemaju konvertibilne valute. Pojednostavljeno rečeno, bilateralizam predstavlja određenu vrstu trampe, tj. "roba za robu". Pošto zemlje partneri nemaju konvertibilne valute, vrednost roba koje se razmenjuju izražava se u nekoj konvertibilnoj valuti, najčešće u DEM ili USD. Izražavanje u istoj, konvertibilnoj valuti se vrši da bi se u trgovini razmenile iste vrednosti, dok praktičnog kretanja novca iz jedne zemlje u drugu nema. Postoji samo tok robe. Tok novca može da nastane samo ako jedna zemlja ne isporuči svu robu po dogovoru, a plaćanje se vrši u dogovorenoj konvertibilnoj valuti (obično je to ona valuta po kojoj je vršen obračun).

Bilateralizam je veoma nepogodan oblik trgovanja za zemlje koje u njemu učestvuju, jer u razmenu ulaze i one robe koje se inače ne bi razmenjivale tj. kupovale od druge zemlje. Takođe, zbog neusaglašenosti kretanja robe iz zemlje u zemlju nastaju razni poremećaji koji mogu opasno da destabilizuju situaciju u jednoj od zemalja. Postoji još jedna negativna strana bilateralizma: zemlja koja bi, sa drugom zemljom partnerom, u normalnim okolnostima, ostvarila suficit u međusobnoj razmeni i po tom osnovu ostvarila devizni prihod i tako pokrila deficit koji ima u razmeni sa nekom drugom zemljom, ne ostvaruje ga, jer je primorana da uvozi nepotrebnu robu i to najčešće lošeg kvaliteta. Kao krajnji rezultat ta zemlja u svom deviznom bilansu mora da iskaže deficit (odliv neto deviznih sredstava iz zemlje).

Blanko - izraz koji se u finansijskoj i trgovinskoj praksi koristi za oznaku potpisivanja nepopunjenog (belog), ili delimično popunjenog dokumenta kojim potpisnik u potpunosti priznaje obavezu na osnovu tog dokumenta. Znači i ovlašćenje sa potpisom bez utvrđivanja sadržine ovlašćenja. Takođe, u finansijama blanko kredit podrazumeva kredit koji se zasniva na ličnom poverenju, pri čemu ne mora da postoji kreditno pokriće.

Bonifikacija (premija, bonus) – posrednička provizija koja se plaća bankama na ime plasmana novoemitovanih hartija od vrednosti kod stanovništva. Plaća se, po pravilu, samo onda ako su hartije od vrednosti preuzete radi fiksnog investiranja, zbog čega se za njihovu dalju prodaju određuje rok. Stalni emitenti (banke koje izdaju založnice, hipotekarne banke) zaključuju s bankama koje plasiraju hartije od vrednosti sporazum o bonifikacijama. Ako se u predviđenom roku bonificirana hartija od vrednosti vrati emitentu, onda se bonifikacija mora u celosti ili delimično vratiti. Visina bonifikacije zavisi od dužnika (javni sektor, industrija, banke itd.), od tržišne situacije (period visokih ili niskih kamatnih stopa) ili, eventualno, od roka na koji je hartija od vrednosti izdata. Važno je takođe, ko je posrednik u plasmanu hartija od vrednosti (banke, štedionice) kao i gde se plasiraju (institucije, stanovništvo).

Bonitet - podrazumeva formalna i materijalna svojstva subjekta koja ga čine sigurnim dužnikom, bilo da je reč o banci u koju se ulažu sredstva ili o preduzeću kome se daju krediti.

Bonitet banke kao dužnika zavisi od njene kreditne sposobnosti i likvidnosti. Kreditna sposobnost preduzeća utvrđuje se na osnovu analize materijalnog stanja preduzeća, i to na osnovu podataka iz → *bilansa* i ostalih poslovnih knjiga. Pri tome se posebno analiziraju stanje i kretanje → *investicija*, sirovina, gotove robe, potraživanja i dugovanja na osnovu datih jemstava, garancija i slično.

Boravište (rezidencija) – mesto u kome lice boravi privremeno, van svog stalnog prebivališta.

Brokери i dileri

1. **Brokери** su berzanski posrednici. Oni imaju dozvolu za pristup na berzu i ovlašćeni su da sklapaju berzanske poslove kao kupci i kao prodavci. Poslove obavljaju u svoje ime za tuđ račun, tj. za račun nalogodavca. Nalogodavac na taj način može ostati nepoznat (što zavisi i od pravila koja važe na određenom tržištu), ali on u potpunosti snosi rizik preduzetog posla. Berzanski posrednici (brokери) ne snose rizik i ne mogu davati garancije za krajnji ishod posla. Oni posluju samo sa drugim ovlašćenim posrednicima, a predmet trgovine mogu biti samo robe i hartije od vrednosti koje su zvanično registrovane na berzi. Brokери su specijalisti za vrstu posla ili predmet kojim se bave. Za svoje posredovanje naplaćuju → *proviziju*, tzv. brokeražu. Brokeraža se obično određuje kao procenat od obavljenog prometa, koji opada sa porastom vrednosti transakcije.

2. **Dilери** se pojavljuju kao berzanski posednici ali i kao ovlašćeni maloprodavci za promet određenih → *maraka proizvoda*. Dileri su jedna od najvažnijih kategorija ovlašćenih igrača na berzi. Na njoj oni nastupaju kao principali tj. trguju u svoje ime za svoj račun, što znači da sami snose rizik. Kada kupuju od dilera na berzi, klijenti dobijaju aktivu iz portfolija samog dilera. Ova kategorija

posrednika je oslobođena plaćanja provizije na berzi, ali ima obavezu da 75% svog prometa ostvari stabilizujući tržište. To znači da ne sme da prodaje ukoliko poslednja zaključena cena nije bila rastuća tj. da kupuje ako poslednja zaključena cena nije bila opadajuća. Ovo važi za takozvane market maker-e, i pravila njihovog rada se razlikuju od berze do berze. Većina dilera obavlja i brokerske poslove za svoje klijente. Stoga je uobičajeni naziv broker-diler.

Bruto - najpribližnije značenje je "ukupno", i upotrebljava se najčešće u sledećim kombinacijama: bruto težina - težina robe sa pakovanjem; bruto proizvod - ukupan proizvod jedne regionalne jedinice, ili ukupan nacionalni proizvod; bruto plata - dohodak zajedno sa porezima koji se na njega plaćaju.

Brzina opticaja novca - može se definisati kao broj transakcija koje određena novčana jedinica izvrši u određenom vremenskom intervalu. Što je ona veća, to znači da je količina novca potrebna za određeni promet robom i uslugama manja, i obrnuto. Faktički povećanje brzine opticaja novca deluje kao i povećanje njegove količine. Za iskazivanje brzine opticaja novca koristi se koeficijent brzine opticaja jednak odnosu → *bruto nacionalnog proizvoda (GNP)* i prosečne → *novčane mase u datom periodu*.

Budžet - akt predstavničkog tela kojim se predviđaju i odobravaju prihodi i rashodi države (ili lokalnog organa uprave) za određeni budući period, po pravilu za jednu godinu. Budžetom se predviđaju i raspoređuju rashodi i prihodi radi osiguranja kontinuiteta finansiranja javnih funkcija i usklađivanja potrošnje države sa ekonomskom politikom i mogućnostima.

Budžet se donosi aktom predstavničkog tela države, koji po pravilu ima zakonsku i administrativnu snagu. Iz njega proizilaze ovlašćenja i obaveze za organe koji izvršavaju budžet. Ovlašćeni organi dužni su da realizuju budžetom predviđene prihode i da se pridržavaju visine i namene rashoda fiksiranih u budžetu.

Termin budžetska disciplina znači da bilo država, bilo preduzeće ili pojedinac smeju trošiti samo onoliko koliko mogu da finansiraju - iz imovine, dohotka ili zaduživanjem.

Budžetski deficit - višak rashoda u odnosu na prihode u → *budžetu*, tj. kada su ukupni prihodi nedovoljni da pokriju iznose rashoda. Za pokriće budžetskog deficita država povećava fiskalno opterećenje (poreze) i pristupa većem korišćenju zajmova i emisiji (kreiranja) → *novca* - tzv. monetizacija budžetskog deficita.

Budžetski deficit može biti rezultat nerealnog planiranja prihoda ili rashoda u budžetu, porasta → *cena* i prekoračenja izvršenih rashoda ili pogrešno procenjenog razvoja → *konjkture*. U savremenim finansijama budžetski deficit

nastaje kao posledica ekspanzije rashoda vezanih za jačanje intervencije (uplitanja) države na ekonomskom i socijalnom planu: deficit izazvan namernim povećanjem budžetskih rashoda treba da kompenzuje pad ukupne tražnje u nacionalnoj ekonomiji, kao uzrok slabljenja ekonomske aktivnosti, a deficit nastao zbog smanjenja poreskih prihoda budžeta je posledica želje da se nižim poreskim stopama podstaknu lična i posebno investiciona potrošnja (ulaganja u pokretanje ili proširenje sopstvene privredne delatnosti) poreskih obveznika.

Budžetsko ograničenje - ograničenje koje nameću ostvareni i očekivani dohodak u odnosu na ukupne rashode. To je raskorak između planiranog nivoa budžetskih rashoda i prikupljenih poreskih prihoda. Može biti meko i čvrsto, zalaganje za čvrsto budžetsko ograničenje pre svega znači zalaganje za veću finansijsku disciplinu.

Carina - porez na uvezena dobra.

Carinska unija - → *zone slobodne trgovine*

Cena - količina novca koju treba platiti za određenu jedinicu robe ili usluge. Nivoi i dinamika cena određeni su brojnim, pretežno društvenim faktorima. Svi oni utiču na cene preko sledeće četiri komponente: prosečne društvene cene, tržišnog uticaja na cene, državnog uticaja na cene i uticaja konkretne firme na cene.

Dva osnovna pojavna oblika cena u praksi poslovanja jesu → *cena koštanja*, ili ulazna cena, i → *prodajna cena*, ili izlazna cena.

Cena koštanja - ili ulazna cena je ona cena nekog proizvoda ili usluge koja sintetizuje sve troškove poslovanja koji se odnose na dati proizvod ili uslugu te ujedno predstavlja granicu ispod koje bi prodaja datog proizvoda ili usluge rezultirala gubicima.

Centralna banka - u savremenoj tržišnoj privredi centralna banka je vodeća ustanova kreditno - monetarnog sistema, čije su funkcije da osigura nesmetano funkcionisanje bankarsko - finansijskog sistema i da vodi monetarnu politiku, to jest kontroliše količinu novca u opticaju u funkciji osiguranja niske stope inflacije bez izazivanja visoke nezaposlenosti.

Centralna banka je u svim monetarnim sistemima u svetu i dalje zadržala ranije stečeno monopolno pravo da vrši kreiranje primarnog novca (štampanje novčanica i kovanje novčića).

Guvernere centralne banke postavlja parlament, tj. vlada, pa samim tim ona i kontroliše njen rad. Ipak je sve širi krug onih koji veruju da je stabilna moneta (nacionalna novčana jedinica) baza uspešne ekonomije i da se (zlo)upotreba monetarne politike (za finansiranje budžetskog deficita, smanjenje nezaposlenosti i sl.) može sprečiti samo nezavisnošću monetarne vlasti (centralne banke) od izvršne (vlade).

Centralno-planska privreda – privreda u kojoj se značajnija ekonomska pitanja centralno rešavaju, odnosno u kojoj se preduzeća javljaju kao delovi jedinstvenog privrednog organizma pod upravom države, za čiji račun preduzeća i posluju, imajući tako samo operativnu samostalnost. Bazira se na državnoj svojini nad sredstvima za proizvodnju, centralizovanom državnim privrednom planiranju i administrativnom upravljanju i rukovođenju. Najpre je formirana u SSSR. Nakon nacionalizacije sredstava za proizvodnju, država je preuzela kompetencije u regulisanju privrednog života.

Centralno-planski privredni sistem pokazao se vrlo efikasnim pri niskom stepenu razvoja proizvodnih snaga i nepovoljnoj unutrašnjoj situaciji zemlje. Na višem stepenu ekonomskog razvoja, on postaje kočnica daljeg privrednog napretka zbog svoje rigidnosti, neelastičnosti i vrlo malih materijalnih stimulansa radnih kolektiva i pojedinaca u njima.

Cesija – ustupanje potraživanja ili prava pismenom izjavom poverioca (cedenta) u korist novog poverioca (cesionara). Sklapanjem ugovora o cesiji novi poverilac stupa na mesto sadašnjeg. Dužnik ne mora biti obavešten o ovom poslu, a takođe se ne mora tražiti njegova saglasnost. Ali, uobičajeno je da se dužnik ipak obaveštava, da ne bi izvršavao svoju obavezu prema starom poveriocu. Cesijom se, prema tome, ne može pogoršati položaj dužnika. Suština ovog posla se sastoji u tome da cedent cesijom, tj. prenošenjem potraživanja, izmiruje obavezu prema cesionaru koji je njegov poverilac.

Cost benefit analiza – analiza obračuna oportunitetnosti tj. isplativosti ulaganja u kojoj se upoređuju sadašnje vrednosti ulaganja (troškova) i koristi.

Čarter – u poslovanju avio kompanija se javlja problem neiskorišćenih kapaciteta. Da bi se ovaj problem prevazišao, dolazi do iznajmljivanja celog aviona i to se naziva čarter posao. Ovaj posao je isplativ za avio kompaniju, jer zahvaljujući visokoj popunjenosti kapaciteta može da pokrije sve troškove i ostvari izvestan profit. Korisnik dobija ove kapacitete po nižim cenama nego što su cene kapaciteta na redovnim linijama, tako da je i za njega ovaj posao isplativ. Vremenom su se razvile čarter kompanije koje se bave isključivo čarter poslovima. Ove kompanije ostvaruju prihod pre svega zbog niskih troškova, jer

su izdaci za propagandu niski, a postoji mogućnost otkazivanja leta ako nije dovoljno popunjen.

Ček - nalog, u obliku propisanog obrasca, banci (trasat) kod koje izdavalac čeka (trasant) ima račun, da po naredbi trećeg lica ili donosioca (remitenta) isplati u čeku naznačenu vrednost. Ček, kao strogo formalni dokumenat, sadrži određene elemente kao što su: naziv čeka, naređenje za isplatu određene sume, ime lica koje će ček platiti (trasat), datum i mesto izdavanja čeka. Karakteristike čeka su:

1. ček je hartija od vrednosti koja služi za plaćanje;
2. ček stvara безусловnu obavezu da se isplati određena svota novca;
3. ček kao hartija od vrednosti dospeva uvek po viđenju, i
4. isplatu čeka vrši banka kao trasat iz trasantovog pokrića.

Čisto zlatno važenje (standard) – novčani sistem (standard) u kome postoji puna, neograničena konvertibilnost novca u zlato, pri čemu je tačno propisana količina zlata koju sadrži određena jedinica novca. U prometu je kovani zlatni novac, a papirne novčanice se bez ograničenja zamenjuju za odgovarajuću količinu zlata. Na novčanicama je, po pravilu, naznačena obaveza emitenta (države, centralne banke, vladara) da na zahtev donosioca izvrši isplatu u zlatu.

Prvi svetski rat označio je kraj čistog zlatnog standarda. Posleratni pokušaji da se ponovo uvede bili su delimičnog i kratkotrajnog uspeha.

Damping - prodaja robe na inostranom tržištu ispod cena sa domaćeg tržišta, ili nekog drugog inostranog tržišta, i prodaja robe ispod troškova proizvodnje. Postoji i valutni damping koji podrazumeva održavanje višeg deviznog kursa od →*realnog kursa*, čime se pojeftinjuje izvoz a poskupljuje uvoz. Sve vrste dampinga su zabranjene.

Dan izvršenja obaveza - označava dan kada ili do kojeg treba izvršiti obaveze a može biti:

- određeni kalendarski dan - npr. 30. maj;
- određeni prosek vremena (rok od potpisivanja ugovora) - recimo 3 meseca od datuma potpisivanja ugovora;
- po viđenju - istog trenutka kada se na šalter banke podnese zahtev na naplatu u određenom roku po viđenju

Dau Džonsov (prosečni) indeks berzanske aktivnosti (engl. Dow-Johnes Index) – indeks akcija Njujorške berze, koji od 1897. godine redovno izračunavaju novine izdavačke kuće "Dow Jones & Comp." (danas, "Wall Street Journal") za akcije industrijskih preduzeća, a od 1929. godine i za akcije komunalnih preduzeća. Izračunava se i objavljuje dnevno za veoma mali broj standardnih vrednosti. Svakog sata u toku berzanskog sastanka izračunavaju se tri indeksa: za industriju, transport i komunalne usluge, koji, zajedno uzeti, daju globalni indeks. Najveću pažnju privlači indeks industrijskih akcija. Iako ga čine akcije ne više od 30 preduzeća, on verno odražava tendencije cele berze.

Debitor – dužnik, tj. lice koje koristi određeni kredit, ili lice koje je pod obavezom da izvrši plaćanje neke dospеле obaveze.

Decentralizacija – proces delegiranja, tj. prenošenja, upravljačke vlasti sa viših na niže nivoe odlučivanja. Ovaj proces može da se posmatra sa dva aspekta: sa makroaspekta (nivo države) i sa mikroaspekta (nivo preduzeća).

Prednosti decentralizacije se ogledaju, pre svega, u tome da dolazi do rasterećivanja viših upravljačkih organa, zatim dolazi do podizanja motivisanosti srednjih i nižih nivoa u organizaciji, donosioci odluka su bliži izvorima informacija, dolazi do racionalizacije komuniciranja između viših i nižih nivoa, itd.

Deficit - ima nekoliko značenja:

- negativna razlika između prihoda i rashoda. → *Budžetski deficit* se javlja u slučaju kada su budžetski prihodi manji od budžetskih rashoda. Deficit platnog bilansa se javlja kada su prihodi iz međunarodnog prometa manji od rashoda itd,
- manjak na računu;
- situacija u kojoj je neki artikal raspoloživ u količini manjoj od potrebne.

Deflacija – smanjenje novčanog volumena (količine novca u opticaju), čija je posledica sniženje nivoa cena, usled čega raste kupovna snaga novca. Za deflaciju je karakteristična restriktivna kreditno-monetarna politika koja dovodi do snižavanja cena i recesije, pa čak i do krize konjunktura, jer ukupna ponuda robe i usluga prelazi platno sposobnu tražnju. U savremenim privredama, međutim često izostaje efekat sniženja cena.

Dekurzivno - → *anuitet*

Del credere provizija – vrsta provizije koja se javlja kod komisionih poslova. Pre same definicije nužno je napomenuti da su strane u komisionim poslovima:

komisionar – lice koje preuzima nečiju robu radi njene prodaje ili kupuje dogovorenu količinu za komitenta (komisionar nema vlasnička prava nad robom), i komitent – lice koje daje nalog komisionaru da kupi/proda neku robu tj. za čiji račun se transakcija obavlja. Po obavljenom komisionom poslu komisionar naplaćuje od komitenta dogovoreni iznos provizije.

Međutim, u praksi postoje situacije kada komisionar garantuje komitentu da će prodati/kupiti dogovorenu količinu robe. Dakle, tu nema neizvesnosti za komitenta jer se komisionar obavezao da će dotičnu robu prodati. Kao nagradu za preuzeti rizik komisionar naplaćuje od komitenta dodatni iznos provizije koja se zove *del credere* provizija.

Deponent – lice koje neku pokretnu stvar predaje na čuvanje depozitaru ili ostavoprimcu (banci depozitaru). Odnosi između deponenta i depozitara regulišu se posebnim ugovorom o ostavi, tj. deponovanju. Deponent ima pravo da mu deponovana stvar bude vraćena u ugovorenom roku, odnosno na njegov zahtev, a njegova obaveza je da za čuvanje plati posebnu proviziju, odnosno zakup sefa. Deponent predaje stvari spakovane ili zapečaćene u poseban omot (paket). Stvari ne smeju biti kvarljive ni eksplozivne, niti smeju biti zabranjene zakonom, što deponent potvrđuje svojim potpisom na ugovoru o ostavi (depou). Deponent stvari može predati i uz nalog banci da ova njima rukuje.

Depozit - ulaganje novčanih sredstava (tj. sama novčana sredstva) na računu kod banaka ili štedionica. Ulagач novčanih sredstava naziva se **deponent**, a organizacija kod koje se sredstva ulažu **depozitar**.

S obzirom na pravo raspolaganja ovim sredstvima od strane ulagača depoziti mogu da budu po viđenju i oročeni depoziti. *Depoziti po viđenju* mogu se podići sa računa kod banaka u svako doba i njima se može raspolagati kao i gotovim novcem. *Oročeni depoziti* mogu se podići sa računa kod banke tek po isteku ugovorenog roka.

Na depozit ulagači najčešće dobijaju kamatu od banaka i to na depozit po viđenju nižu (na žiro-račun nultu kamatnu stopu), a na oročene depozite višu kamatnu stopu, što je stimulacija deponenata za oročavanje depozita.

Deponent - → *depozit*

Depozitni certifikat – prenosivi instrument tržišta novca koji glasi na određeni novčani iznos, deponovan u banci na određeni rok i po određenoj kamatnoj stopi. Označava se i kao pismeno garantovani bankovni depozit. Kod nas je to blagajnički zapis. Izdaje ga komercijalna banka, radi povećanja kreditnog potencijala. Komercijalne banke više ne formiraju svoje kreditne potencijale samo pasivno – primanjem depozita, već vode aktivnu politiku

porasta tog potencijala kroz porast zaduživanja na bazi emisije depozitnog certifikata.

Obično glasi na donosioca, a rok dospeća mu je standardizovan (30–180 dana za kratkoročni; 1–5 godina za srednjoročni). Izdaje se po komunalnoj vrednosti sa fiksnom, ali i sa promenljivom kamatnom stopom.

Kamata se računa na bazi stvarnog broja dana do roka dospeća, dodaje se glavnici i plaća o roku dospeća. Obračunava se po propisanoj kamatnoj stopi, uz primenu diskonta za odgovarajući period.

Depresijacija - pad vrednosti jedne valute u odnosu na drugu valutu na deviznom tržištu (ili pad vrednosti neke druge valute).

Devalvacija – smanjenje spoljašnje vrednosti valute jedne zemlje prema jednoj ili više stranih valuta i/ili zlata. Vršiti se merama države ili monetarnih vlasti. U sistemu fiksnih deviznih kurseva, devalvacija se vrši zakonskim (zvaničnim) smanjenjem deviznog kursa (pariteta) u odnosu na druge valute, dok u sistemu fluktuirajućih deviznih kurseva do nje dolazi smanjenjem kursa na deviznom tržištu, u zavisnosti od ponude i tražnje.

Na deviznom tržištu, devalvacija dovodi do povećanja kurseva stranih valuta. Njome se povećava cena deviza, što smanjuje tražnju i povećava ponudu za njima, a to, opet, poskupljuje (i automatski smanjuje) uvoz, a povećava izvoz jer se cene u domaćoj valuti dele sa višim deviznim kursom.

Devize - predstavljaju kratkoročna novčana potraživanja pojedinaca i preduzeća u stranoj →*valuti*.

Devizne rezerve - zlato i devize kojima jedna zemlja, tj. njena →*centralna banka* raspolaze u određenom trenutku. Služe za pokriće deficita →*platnog bilansa*. Njihova veličina se posmatra u zavisnosti od broja mesečnih iznosa uvoza koji se mogu pokriti, primer milijarda dolara za malu zemlju može da znači pokrivenost uvoza za 6 meseci, dok ta milijarda dolara nekoj većoj zemlji može da znači pokrivanje uvoza za samo jedan mesec.

Devizni bilans - isto što i →*platni bilans*, osim što se u njemu beleže transakcije koje su naplaćene ili isplaćene u toku jednog perioda nezavisno od toga da li su te transakcije nastale u tom periodu, nekom prethodnom ili će nastati u nekom budućem (npr. ugovor je sklopljen prethodne godine i isporuke se vrše u nekoliko godina, a isplata je ove godine - čitava transakcija će biti u deviznom bilansu, dok će u platnom biti samo deo transakcije u iznosu robe koja je isporučena ove godine). Devizni bilans je važan pokazatelj finansijskog

položaja i devizne likvidnosti zemlje - na osnovu njega se utvrđuje da li će zemlja imati novca da plati svoje obaveze iz redovnih ekonomskih aktivnosti ili će morati da se zadužuje ili da proda nešto da bi bila →*likvidna* (da može da plati svoje obaveze na vreme).

Devizni kurs - cena valute jedne zemlje izražena u valuti druge zemlje. U normalnim prilikama devizni kurs se kreće oko deviznog pariteta tj. zvanično utvrđene vrednosti nacionalnog novca izražene u zlatu, specijalnim pravima vučenja ili nekoj stabilnoj valuti. Preko deviznog kursa se uspostavlja veza između cena u zemlji i u inostranstvu. Postoji nekoliko vrsta deviznih kurseva:

1. fiksni - koji su određeni od strane centralne banke,
2. puzajući - kod kojih je propisan raspon mogućih dnevnih promena,
3. fleksibilni - čije kretanje nije ničim ograničeno,
4. vođeni - to je posebna vrsta fleksibilnih kurseva, s'tim što centralna banka interveniše iz *deviznih rezervi*. Primenjuje se u SAD, Japanu, Kanadi i drugim zemljama.
5. višestruki - istovremeno se primenjuje više kurseva, (primenjivali su se u Južnoj Americi i Jugoslaviji).

Devizni režim - skup propisa koji regulišu poslovanje →*devizama* i valutama u vezi sa platnim prometom sa inostranstvom. Takođe podrazumeva poslovanje čija je posledica sticanje, raspolaganje ili otuđivanje stranih sredstava plaćanja - deviza. Sinonim je *devizno poslovanje*.

Devizno tržište - →*finansijska tržišta*

Diferencirane cene – ovaj pojam podrazumeva da su cene istog proizvoda jednog proizvođača na različitim tržištima različite, tj. isti proizvod se na dva ili više tržišta prodaje po različitim cenama. Ova pojava je posledica uticaja brojnih faktora:

- a) transportni troškovi i troškovi osiguranja;
- b) pakovanje i ambalaža: različita tržišta, sa različitim klimatskim uslovima, zahtevaju posebne vrste pakovanja i ambalaže;
- c) troškovi posredovanja: što postoji više posrednika u jednom lancu kretanja robe od proizvođača do krajnjeg kupca, to će cena proizvoda biti veća, jer će uključivati proviziju svakog od ovih posrednika;

d) carinski i poreski propisi: ovo su bitni faktori koji utiču na diferenciranje cena, jer nije isto, kada izvozimo neku robu, da li je carina na tu robu 5% ili 15% u zemlji uvoznika;

e) specifični zahtevi kupaca: u smislu različitog dizajna, tehnoloških karakteristika, kvaliteta, itd.;

f) cenovna elastičnost tražnje: u zavisnosti od toga da li je na nekom tržištu visoka ili niska elastičnost tražnje, prodavac (ne) može da povećava cenu proizvoda. U slučaju visoke elastičnosti tražnje, male promene u ceni izazvaće veće promene u tražnji, ali u suprotnom smeru. Obrnuto važi za slučaj niske elastičnosti tražnje. Inače, niska elastičnost tražnje je odlika monopolizovanih tržišta, dok je visoka elastičnost tražnje karakteristična za ona tržišta na kojima postoji veća konkurencija.

Državna trgovina – trgovina u kojoj je država ili glavni kupac ili glavni snabdevač. Država ispoljava najveći uticaj u oblasti spoljne trgovine, uticaj koji se ne oseća u toj meri u drugim sektorima privrede. Tradicionalni sektor koji potpada pod njen uticaj je snabdevanje vojske. Međutim, posle Drugog svetskog rata država se pojavljuje na tržištu u ulozi neposrednog učesnika u robnoj razmeni. Ona može da prodaje viškove poljoprivrednih proizvoda, da nabavlja iste radi stvaranja robnih rezervi ili da interveniše na tržištu u cilju zaustavljanja nepovoljnih kretanja. Državna trgovina može da se kreće od apsolutnog monopola u spoljnoj trgovini, do trgovine samo određenim proizvodima od strateškog značaja za nacionalnu privredu. Osnovni nedostatak državne trgovine jeste u tome što ona ne vrši izbor najpovoljnijih ponuda za kupovinu ili prodaju, jer prilikom izbora ne uzima u obzir samo ekonomske faktore, već i političke, i druge.

Diler – samostalni trgovac hartijama od vrednosti (može biti fizičko lice ili firma) koji posreduje u kupovini i prodaji hartija od vrednosti za svoje klijente. Nasuprot brokeru, koji samo posreduje, diler kupuje hartije od vrednosti, i u svoje ime i za svoj račun posluje. Ukoliko ih prodaje iz sopstvenog portfelja, diler ne zaračunava proviziju, već zaradu ostvaruje kroz razliku u ceni, ali snosi i rizik eventualnog gubitka ako ne postigne cenu po kojoj je hartiju kupio. Velike banke često imaju po nekoliko dilera i svaki je specijalizovan za određenu valutu ili poslove u vezi s tom valutom. To su neposredni izvršioци svakodnevnog posla koji se uglavnom dileru obraćaju samo kada su u pitanju odluke značajne za poslovnu politiku.

Dilersko-brokerske firme – firme na sekundarnom tržištu kapitala koje se bave i dilerskim poslovima. Dok se dilerske firme bave prometom hartija od vrednosti u svoje ime i za svoj račun (na sopstveni rizik), dotle se brokerske firme bave poslovanjem isključivo u ime i za račun svojih klijenta.

Direktne investicije - → *investicije*

Diskont – ovaj pojam se uvek vezuje za određeni popust. Osnovne vrste diskonta su: količinski, sezonski, gotovinski i diskont po osnovu plaćanja unapred. Količinski diskont je vrsta diskonta koji prodavac nudi za količinski velike narudžbine. Sezonski diskont je vrsta diskonta koji se nudi za kupovinu određenih sezonskih proizvoda koji se daje u cilju prodaje ovih proizvoda pri kraju sezone. Gotovinski diskont se daje kupcu ako plati kupljenu robu u dogovorenom vremenskom periodu. Diskont po osnovu plaćanja unapred se dobija ako se roba plati pre dogovorenog roka. Sve ove vrste diskonta se ogledaju u tome da prodavac po nekom od ovih osnova odobri kupcu određeni popust u ceni, tj. kupac je u mogućnosti da istu robu kupi po nižoj ceni. Trgovci i drugi poslovni ljudi kreiraju mnoge druge nove tipove diskonta da bi unapredili konkurentnost svoje cenovne politike.

Diskrecioni dohodak – deo ukupnog dohotka potrošača koji ostaje slobodan za potrošnju, nakon podmirenja osnovnih životnih potreba.

Diskriminacija cena - prodaja robe iste vrste i istog kvaliteta po različitim cenama.

Diskriminacija u trgovini - postojanje nejednakih uslova u međunarodnoj trgovini za aktere iz različitih zemalja. Subjekti iz određenih zemalja dobijaju olakšan pristup određenim tržištima, dok drugi nailaze na visoka ograničenja (više carinske stope, administrativna ograničenja, političke barijere). WTO (→ *Svetska trgovinska organizacija*) se bori protiv diskriminacije i uvela je klauzulu Najpovlašćenije nacije - MFN "*most favourable nation*" - (ako se neka povlastica da preduzećima iz jedne zemlje mora se dati i preduzećima iz svih ostalih zemalja članica WTO).

Disparitet - odstupanje od pariteta, odnosno od zvanično utvrđenog odnosa → *valuta*, → *deviznih kurseva*, → *cena* i sl. Može biti: disparitet deviznih kurseva - kada postoji odstupanje zvaničnog kursa od kursa sa stvarnog tržišta; disparitet cena - kao razlika između cena roba formiranih na slobodnom tržištu i njihovih cena na tržištu pod državnom kontrolom.

Diversifikacija – proces u kome preduzeće uključuje u svoj proizvodni program proizvode i usluge koji se po tehnološkoj osnovi, tržišnoj nameni i načinu prodaje međusobno razlikuju. Diverzifikacija može biti:

a) **horizontalna** – u proizvodni program ulaze proizvodi koji se međusobno razlikuju po tehnološkoj osnovi i tržišnoj nameni, ali pripadaju istoj grani delatnosti.

b) **vertikalna** – preduzeće obuhvata više tehnološki odvojenih faza u proizvodnji i plasmanu određenog proizvoda tj. preduzeće širi delatnost na proizvodnju poluproizvoda, delova i materijala koje je ranije kupovalo. Vertikalna diverzifikacija takođe može da podrazumeva i širenje delatnosti preduzeća na veleprodaju, distribuciju ili maloprodaju svojih proizvoda.

Diverzifikacija je pravac rasta preduzeća, pomoću nje se uvećava obim aktivnosti preduzeća i širi delatnost poslovanja.

Diverzifikacija rizika – deo investicione politike ulagača kapitala. Cilj joj je postizanje što veće zaštite od rizika (opasnosti) da se ulaganjem u hartije od vrednosti samo jednog emitenta ne pretrpi gubitak zbog njegovog stečaja. Fond namenjen investiranju u hartije od vrednosti najbolje je podeliti na više vrsta hartija, da bi se rizik od investiranja smanjio na najmanju moguću meru. Stoga se raspoloživa sredstva ulažu i u domaće i u inostrane hartije od vrednosti. Različite mogućnosti ulaganja procenjuju se na osnovu vrednosti prinosa i veličine rizika. Berza kapitala takođe omogućava jeftinu i jednostavnu diverzifikaciju rizika kupovinom različitih hartija od vrednosti (različitih emitenata). Preterana diverzifikacija rizika, međutim, smanjuje rentabilnost. Za male ulagače najbolja prilika za to su investicioni fondovi.

Dividenda - deo profita koji akcionar naplaćuje na osnovu svoje akcije a čiju visinu određuje skupština akcionara u zavisnosti od rezultata preduzeća i u skladu sa pravilima akcionarskog društva. Obično se utvrđuje u procentu od vrednosti akcije, a taj procenat se menja u zavisnosti od ostvarenog poslovnog rezultata.

Dizajn – etimološko značenje odnosi se na nameru, plan, ideju, skicu ili određenje nekog predmeta. U početku je rad na dizajnu označavao rad na izradi unikatata. Prelaskom na industrijsku proizvodnju, dizajn dobija posebnu ulogu u kreiranju izgleda proizvoda. Reč je o industrijskom dizajnu, koji se obično definiše kao "stvaralačka aktivnost čiji cilj je određivanje formalnih kvaliteta industrijski proizvedenih predmeta". Ovo se odnosi na određivanje oblika ili boje, linije i drugog, ali i strukturalnih i funkcionalnih odnosa i kvaliteta preko kojih se proizvod uključuje u sistem potrošnje.

Dizajneri su stručnjaci čiji je osećaj za umetničko izražavanje ideja dopunjen znanjima iz raznih oblasti, kao što su proizvodnja, tehnologija i karakteristika materijala, ergonomija i marketing.

Dobavljači – pravna ili fizička lica koja isporučuju robu kupcima. To mogu biti proizvođačka preduzeća koja prodaju vlastite proizvode ili uvozna preduzeća koja robu iz inostranstva prodaju u zemlji. Da bi pridobio stalne kupce, dobavljač se u razvijenim privredama bavi istraživanjem tržišta. Shodno tome, dobavljač ulaže sredstva u marketing i publicitet.

Dobit - →*profit*

Dodatna vrednost - vrednost proizvodnje umanjena za vrednost upotrebljenih →*predmeta rada* i drugih troškova proizvoda. Njen obračun je bitan za primenu poreza na dodatnu vrednost (VAT - *Value Added Tax*).

Dokapitalizacija – dodatno ulaganje kapitala u preduzeće koji se, obično, koristi za povećanje ili poboljšanje kvaliteta stalne imovine (osnovnih sredstava) kao što su zgrade i oprema (mašine), ali i za nabavku licenci i patenta.

Dokumentarni akreditiv – najsigurniji instrument međunarodnog plaćanja, koji funkcioniše tako što kupac uvoznik stavlja određenoj banci na raspolaganje iznos kupovne cene s tim da ga ona isplati prodavcu izvozniku, pod uslovom da joj on unutar određenog roka preda predviđena, potpuno ispravna i tačno pobrojana dokumenta.

Dolarizacija – model fiksnog deviznog kursa koji se praktikuje u zemljama sa visokom valutnom supstitucijom i permanentnom inflacijom. U zemljama kao što je SRJ, gde je DEM praktično preuzela sve značajnije funkcije novca (novac kao blago, kao obračunsko sredstvo plaćanja...), može se proglasiti DEM tj. rezervna valuta za zvaničnu.

Postoje dve forme dolarizacije:

1. nezvanična dolarizacija – jeste slučaj, kao na primer u Jugoslaviji, kad široki sloj ljudi preferira nemačku marku umesto dinara (svako će radije primiti platu u nemačkim markama, jer postoji sumnja u stabilnost dinara). Ona može imati različite forme i javlja se kao: držanje deviznih depozita u našim bankama, držanje obveznica u stranoj valuti, držanje efektive u stranoj valuti kao i stranih sredstava plaćanja u inostranstvu.

2. zvanična dolarizacija – javlja se u zemljama koje su prihvatile stranu valutu kao zvanično sredstvo plaćanja. Takvih zemalja danas ima 28 i neke od njih su: Panama (od 1904. god.), Lihtenštajn, Monako, Vatikan, San Marino... Zvaničnom dolarizacijom prestaje potreba za držanjem deviznih rezervi, za odbranu deviznog kursa, od strane Centralne banke, jer nacionalna valuta više praktično ne postoji i sva nadležnost oko vođenja monetarne politike se prepušta Centralnoj banci zemlje iz koje rezervna valuta stiže. Posle izvršene zvanične dolarizacije dolazi do izjednačavanja kamatnih stopa i stopa inflacije sa istim u zemlji odakle rezervna valuta potiče čime *de facto* nestaje strah od inflacije. Redukujući inflatorni gubitak, ove zemlje privlače investitore, što će se pozitivno odraziti na ekonomski rast privrede. Podstiče se i integracija (nakon restrukturiranja) domaćeg bankarskog sektora u svetsko finansijsko tržište, čime se istovremeno vraća poverenje domaćeg stanovništva u banke, ali i otvaraju vrata za značajna finansijska ulaganja iz inostranstva.

Interesantan je slučaj Paname koja je permanentan deficit tekućeg dela platnog bilansa "odstranjivala" suficitom u kapitalnom bilansu. Vidi pod *evrodolar*.

Dow Jones indeks - → *berzanski indeksi*

Doznaka – način plaćanja kada se daje nalog banci da, sa računa nalagodavca kod te banke, isplati trećem licu sumu naznačenu u doznaci.

Društvo kapitala – jedan od dva osnovna oblika preduzeća, pored društva lica. Može biti akcionarsko društvo i društvo sa ograničenom odgovornošću.

Društvo sa ograničenom odgovornošću je društvo u kome svaki od ulagača učestvuje sa određenim ulogom. Ulozi se mogu sastojati od novca, stvari i materijalnih prava. Članovi društva snose rizik za poslovanje društva samo do visine svog uloga. Postoji donja granica visine novčanog kapitala društva kao i najmanji novčani udeo svakog člana društva. Ulagači mogu slobodno raspolagati svojim ulozima. Broj članova društva je ograničen.

Akcionarsko društvo (korporacija, kompanija) – društvo koje svoj početni kapital formira prodajom akcija budućim akcionarima, odnosno vlasnicima preduzeća. Kapital društva se povećava izdavanjem novih akcija i zadržavanjem profita i njegovog reinvestiranja. Pojedinačni vlasnici akcija za obaveze preduzeća odgovaraju samo uloženi kapitalom. Poslove akcionarskog društva vodi upravni odbor direktora, na čelu sa direktorom preduzeća. Akcionari nemaju pravo neposrednog upravljanja ili raspolaganja imovinom preduzeća. *Dividenda* je udeo akcionara u dobiti akcionarskog društva, i njena visina i isplata direktno zavisi od ostvarene dobiti preduzeća.

Društvo lica – jedan od dva osnovna oblika preduzeća, pored društva kapitala. Preduzeće može biti sopstveno tj. preduzeće u pojedinačnom vlasništvu – postoji jedan jedini vlasnik preduzeća, koji istovremeno donosi sve odluke, zadržava punu vlasničku i poslovnu kontrolu, a može biti i ortakluk, tj. partnersko preduzeće – više pojedinačnih lica udružuju imovinu i saglasno donose poslovne odluke, upravljaju preduzećem i dele profit. (Ovaj oblik organizovanja preduzeća omogućava formiranje veće mase kapitala, a ortaci neograničeno solidarno odgovaraju za obaveze društva. Uobičajeno je da se ortakluci obrazuju u profesionalnim delatnostima, gde su lične sposobnosti i kvalifikacije ortaka važnije od količine kapitala kojim raspolažu).

Društvo sa ograničenom odgovornošću - DOO - društvo koje, radi obavljanja delatnosti, osnivaju pravna ili fizička lica koja ne odgovaraju za obaveze (dugovanja) društva, a snose rizik za poslovanje društva do visine svog uloga. Ulozi članova društva čine osnovni kapital društva. Osnivanje i organi društva su identični kao kod →*akcionarskog društva*.

Dužnik (zajmoprimac, korisnik zajma) – pravni subjekt (lice ili organizacija) koji je obavezan da drugom licu (poveriocu) izvrši neko činjenje u novcu, stvari, ustupanju stvari, prenošenju prava, davanju garancija na određenom mestu ili u određeno vreme; pre svega su to lica, preduzeća i državni organi koji su uzeli kredit, i po tom osnovu duguju kamatu i glavnice. Dužnik je obavezan da ispuni svoju obavezu koja poveriocu pripada iz postojećeg dužničkog odnosa. Takva obaveza se reguliše pismenim ili usmenim ugovorom, ili nekim drugim aktom pravnog prometa kojim se ona (obligacija) prećutno zasniva. Kod vučenih (trasiranih) menica, to je lice na koje je menica vučena.

Džoint venčur (engl. Joint venture) – naziva se još zajedničko ulaganje, i predstavlja oblik međunarodnih investicija putem kojih se ostvaruju poslovni poduhvati trajnijeg karaktera uz angažovanje partnera iz različitih zemalja. Motiv partnera koji ulaze u *joint venture* jeste zajedničko ulaganje sredstava, zajedničko preduzetništvo, (zajedničko) snošenje rizika i podela dobiti. Kod nas u periodu od 1967. do 1988. godine zajednička ulaganja su bila jedini oblik stranih investicija. Sa zakonom o stranim ulaganjima iz 1988. godine omogućene su sve vrste stranih investicija.

EDIFACT (skr. od EDI for Administration, Commerce and Transport) – akronim za Elektronsku razmenu podataka u administraciji, trgovini i transportu. EDI (*Electronic Data Interchange*) je skup standarda UN za elektronsku razmenu strukturiranih podataka (poslovnih dokumenata) i poslovnih informacija između povezanih računara odnosno partnera.

Kako su ovi standardi vrlo precizni, u visokoj meri je olakšana i komunikacija između poslovnih partnera tj. dislociranih računara. Kao reakcija na usku specijalizovanost i zatvorenost "sopstveničkih" sistema EDI razmene između različitih grana (npr. trgovine, bankarstva, osiguranja i transporta), javila se potreba za komuniciranjem između istih. Tako su UN, u okviru Evropskog ekonomskog komiteta u Ženevi, osnovale radnu grupu (UN/ECE WP 4) koja je donela opšteprihvaćeni svetski standard koji služi kao "most" za prilagođavanje i međusobno povezivanje zatvorenih sopstveničkih sistema EDI razmene.

Ekonomske potrebe – jesu deo ljudskih potreba. Ljudske potrebe su ne samo motiv i stimulans proizvodne aktivnosti već su i proizvod te aktivnosti. Ekonomske potrebe se menjaju sa razvojem ljudskog društva, te se konstatuje normalna ili prosečna obimnost ljudskih potreba na datom stepenu razvijenosti. Minimalni obim ljudskih potreba ili egzistencijalni minimum ljudskih potreba jeste zadovoljenje u obezbeđivanju minimalne egzistencije ljudi.

Eksterni efekti (eksternalije) – javljaju se u slučaju kada troškovi i tržišne cene ne odražavaju tačno (tj. ne obuhvataju u potpunosti) troškove koji nastaju u proizvodnji nekog dobra ili usluge. Ovo su uglavnom negativni efekti proizvodnje, kao što su: zagađenje okoline, buka itd. i oni predstavljaju jedan od primera negiranja principa nevidljive ruke tržišta.

Elektronska trgovina (engl. e-commerce) – videti pod *elektronsko poslovanje*.

Elektronsko poslovanje (engl. e-business) – definiše se kao razmena informacija, uspostavljanje poslovnih veza i vođenje poslovanja putem telekomunikacionih mreža. Elektronsko poslovanje obuhvata sve one oblike poslovanja koji se mogu odvijati pre svega preko interneta (ali i intraneta), i obuhvata: poslovanje orijentisano prema potrošačima, poslovanje orijentisano prema drugim poslovnim subjektima (business to business), poslovanje unutar organizacije i realizovanje veza sa državnim institucijama.

Poslovanje orijentisano ka potrošačima obuhvata pre svega marketing akcije (najčešće advertajzing, i to se označava kao *one to one marketing*) a zatim i prodaju i naplatu prodatih proizvoda preko interneta (to je **e-commerce** ili **elektronska trgovina**). Uspostavljanje poslovnih veza sa partnerima preko interneta obuhvata pre svega kreiranja virtuelnih timova koji rade zajedno, iako prostorno odvojeni, na određenom zajedničkom zadatku. Glavna ušteda ovako uspostavljenih odnosa, *business to business*, ogleda se u izbegavanju troškova službenih puteva i u skraćenju rokova izvršenja.

ERM (engl. Exchange Rate Mechanism) – mehanizam održavanja utvrđenih deviznih kurseva u okviru Evropskog monetarnog sistema. Sve zemlje uključene u sistem utvrđuju međusobne devizne paritete (tzv. centralne kurseve) i obavezuju se da intervencijama održavaju devizne kurseve svojih valuta u granicama +/- 4,25%, u odnosu na paritet, a za neke slabije valute predviđena je mogućnost fluktuacije +/-6%. Ako kurs jedne valute pređe "prag odstupanja", koji je određen kao 75% od maksimalno dozvoljenog odstupanja od centralnog deviznog kursa, pristupa se intervencijama na deviznom tržištu i preduzimaju se druge mere iz oblasti domaće ekonomske politike. Predviđena je mogućnost da centralne banke zemalja članica, u slučaju potrebe, odobravaju jedna drugoj kratkoročne pozajmice. Povremeno se, prema potrebi, vrši revizija centralnih kurseva. Godine 1993. proširene su margine za oscilacije deviznih kurseva u okviru ERM na 15% iznad i ispod utvrđenog deviznog pariteta.

EVRO - zajednička valuta zemalja članica Evropske monetarne unije (EMU). EMU čini 12 zemalja članica (Grčka je poslednja pristupila 1. januara 2001), i to su članice EU, bez Velike Britanije, Danske i Švedske. Ovih 12 zemalja mogu do 1.1.2002. godine da zadrže nacionalne valute i da biraju da li će transakcije obavljati u svojim nacionalnim valutama ili u eurima. Do napred navedenog datuma evro je samo knjižni tj. skripturalni novac, a od 01.01. 2002. god. će se uvesti banknote i kovani novac. Evro će biti u opticaju paralelno sa domaćim valutama do 1.jula 2002. god., kada se definitivno povlače iz upotrebe marka, lira, pezeta...

Ono što valja istaći jeste da, sa pojavom eura, zemlje članice EMU prelaze sa kontrolisano fluktuirajućeg na fiksno određeni kurs između eura i nacionalnih valuta. Što se tiče odnosa evro–valute država nečlanica, oni ostaju fluktuirajući i zavisni od kretanja ponude i tražnje na tržištu novca. Sama konverzija, recimo, DEM u FRF se odvija posredstvom eura i postupak je nazvan *triangulacija*:

DEM/EUR⇒EUR/FRF⇒DEM/FRF

Za ove transakcije banke ne zaračunavaju nikakvu proviziju, čime nestaje kategorija dobitak/gubitak na valutnim razlikama. Dakle, valutni rizik nestaje u okviru EMU, ali ne treba zanemariti rizike koji se javljaju na međunarodnom tržištu novca. Rizici oscilacija evro u odnosu na dolar, jen i funtu su još uvek prisutni.

Za oficijelni način izražavanja odnosa između valuta izabrano je direktno notiranje što znači da se evro izražava u jedinicama nacionalne valute, a ne obrnuto (npr. 1 evro=1,95 DM a ne 1 DM=0,51 eura).

Evrodolar – (prema definiciji Banke za međunarodna poravnanja, BIS, u Bazelu) "evrodolar" predstavlja takav dolar koji je stečen od strane banke van SAD i korišćen direktno ili indirektno, posle konverzije u drugu valutu, za pozajmljivanje nekom nebankarskom klijentu, možda posle jednog ili više

redepozita od strane jedne banke drugoj banci. Znači, pojam "evrodolar" odnosi se na kratkoročne depozite u dolarima, a ne u nacionalnoj valuti.

Evrodolarsko tržište, kao posebno novčano tržište s dolarskim depozitima, obezbeđuje ujednačeniju distribuciju kratkoročnih fondova među pojedinim nacionalnim ekonomijama, i predstavlja veoma značajan izvor svetske likvidnosti i finansiranja međunarodne trgovine.

Evropska Centralna Banka (engl. skr. ECB) – institucija koja je oformljena u trećoj fazi stvaranja Evropske monetarne unije (EMU), i to 1. januara 1999. Ona se javlja kao naslednik Evropskog monetarnog instituta smeštenog u Frankfurtu i funkcioniše u okviru Evropskog sistema centralnih banaka (ESCB).

Osnovni zadatak ECB-a je sprovođenje jedinstvene monetarne politike, čime se *de facto* prenosi suverenitet nacionalnih centralnih banaka u domenu vođenja monetarne politike na ECB. Cilj kome teži jeste stabilnost cena, što je neminovnost ukoliko želite stabilnu valutu tj. stabilan evro.

ECB koristi sledeće instrumente kako bi iskontrolisala količinu novca u opticaju: minimalne rezerve, operacije na otvorenom tržištu, kvantitativne kontrole i kamatnu stopu. Ovaj poslednji instrument je od posebnog značaja za EMU, jer REFI (kamatna stopa za refinansiranje – bila je fiksirana na 3%) ECB zaračunava bankarskom sektoru po osnovu datih kredita za likvidnost na nedeljnoj osnovi. Ova kamatna stopa je bitan indikator za kretanja cene novca na tržištu novca.

Evropska investiciona banka (skr. EIB) – institucija osnovana Rimskim ugovorom iz 1957. godine; članice EU su automatski i članice EIB. Sedište joj je u Luksemburgu. EIB daje zajmove i jemstva (garancije) za finansiranje investicija koje unapređuju regionalni razvoj od zajedničkog interesa za više zemalja članica ili za zajednicu kao celinu. Doprinosi modernizaciji privrede i reformi industrijskog sektora. Najveći deo sredstava pribavlja na tržištima kapitala u EU i van nje. Među najpoznatijim je zajmotražiocima i ima prvoklasni rejting. Od 1963. godine, EIB odobrava zajmove i pridruženim zemljama Afrike, Azije, Pacifika, kao i zemljama Mediterana.

Evropski monetarni sistem (skr. EMS) – nastavak integracionih procesa zemalja Zapadne Evrope. Osnovan je 1978. godine u Briselu, a počeo je da funkcioniše 1979. godine. Osnovni cilj EMS-a je da obezbedi monetarnu stabilnost i saradnju u okviru ovih zemalja, ali i da stabilizuje njihove intervalutarne odnose. EMS se zasniva na mehanizmu deviznih kurseva, a odstupanje koje je dozvoljeno od centralnih kurseva je 2,5%, osim za italijansku liru 6%. Centralne banke zemalja članica se obavezuju da intervenišu u slučaju prekoračenja ili pada deviznih kurseva iznad dozvoljenih odstupanja.

Centralno mesto u okviru EMS-a zauzima ECU (danas EVRO) koji služi za utvrđivanje međusobnih deviznih kurseva i granica u kojima devizni kursevi mogu fluktuirati. Članice EMS-a su sve zemlje Evropske Unije i one kod Evropskog fonda za monetarnu saradnju deponuju 20% svojih rezervi u zlatu i devizama, a zauzvrat dobijaju Eure, do sredine 2002. godine kada će se izvršiti potpuna zamena nacionalnih valuta sa evrom.

Evropski Sistem Centralnih Banaka (skr. ESCB) – institucija sastavljena od ECB i nacionalnih centralnih banaka petnaestorice (petnaest zemalja članica Evropske unije), što znači da u ESCB ulaze i *Bank of England*, danska i švedska centralna banka, iako ove države nisu ušle u evrozonu. ESCB donosi odluke o jedinstvenoj novčanoj politici, ali istovremeno daje savete državama članicama o nekim finansijskim pitanjima.

Factoring - posao kojim se potraživanja od kupaca prodaju (uz diskont tj. umanjena za kamatu) specijalizovanim finansijskim institucijama (faktorima) pre roka dospeća za naplatu. Dakle, faktor je dužan da ukoliko mu preduzeće pošalje →*fakturu* odluči da li će da preuzme rizik naplate tog potraživanja (ceo rizik - bez rekursa, ili deo rizika - sa rekursom) ili neće. On je vrlo dobro upućen u finansijsku snagu i kreditni →*bonitet* svakog kupca na tržištu i zna koji su kupci "disciplinovani", a koji nisu, pri ispunjavanju svojih obaveza. Iz toga sledi da su njegove greške vrlo retke. Za svoju uslugu faktor naplaćuje komisionu premiju koja se obično kreće oko 3% od nominalne vrednosti potraživanja.

Faktura - dokument kojim prodavac potvrđuje kupcu isporuku robe (izvršenje usluge) i na osnovu kojeg kupac izvršava svoju obavezu plaćanja za tu isporuku (izvršenu uslugu). Ona sadrži bliže podatke o vrsti, količini i ceni robe, otpremi robe, roku uplate, eventualnim kamatama i kaznama za prekoračenje roka, kao i osnovne podatke o prodavcu i kupcu.

FED (kraći naziv za **Federal Reserve System**) – sistem finansijskih institucija, koji je uspostavljen u Sjedinjenim Američkim Državama, 1913. godine, u cilju preuzimanja uloge centralne banke, ali formiranjem jednog obuhvatnijeg sistemskog okvira za kontrolu nad poslovnim bankama i svim finansijskim tokovima. FED je izgrađen kao federalni sistem, jer ga čini dvanaest banaka federalnih rezervi, koje su odgovorne za svakodnevno funkcionisanje finansijskog sistema u svojim oblastima – distriktima. FED-om upravlja Odbor guvernera, sa sedištem u Vašingtonu. Sve banke koje su registrovane u okviru federalnih zakona i institucija SAD-a, moraju da budu članice FED-a i da poštuju njegova pravila i procedure. FED je odgovoran za monetarnu politiku SAD-a, kao i za kontrolu i praćenje kretanja odnosa dolara i drugih valuta. U svom radu FED je dostigao veliku nezavisnost, ali je, zbog značaja poteza i odluka koje se

donose u okviru FED-a, često pod pritiskom javnosti. Mnogi investitori, radi izbegavanja mogućih negativnih kretanja na tržištu, redovno prate odluke koje donosi FED, a pre svega one koje se odnose na visinu kamatne stope koju propisuju. Ta kamatna stopa je ujedno najbolji pokazatelj u kakvom je stanju američka ekonomija.

Fiksni troškovi - →*troškovi*

Filipsova kriva – mnogo godina je bila osnov Kejnzijanske makroekonomske politike, koja je pokazivala inverznu korelaciju nezaposlenosti (kasnije inflacije) i nezaposlenosti. Time je objašnjavala i na neki način omogućavala da se "trguje" (tzv. *Trade-off*) između nezaposlenosti i inflacije. Sve do sedamdesetih godina XX veka, realna kretanja makroekonomskih agregata i empirijski su potvrđivala ovu dugoročnu stabilnu korelaciju (zaposlenosti i inflacije). U uslovima stagflacije, i inflacija i nezaposlenost jednovremeno rastu, te se Filipsova kriva počinje da udaljava od koordinatnog početka, što je monetaristima omogućilo da je i teorijski i empirijski ospore.

Finansije - u najširem smislu, obuhvataju ukupne novčane odnose, sve akte i radnje kojima se zasnivaju ili gase imovinsko-pravni odnosi izraženi u novcu. Finansije znače novčanu stranu svakog privrednog posla i novčanu stranu svih tokova nacionalne i globalne ekonomije. U tom smislu, u finansije spadaju raznovrsne novčane operacije, kao što su tekuća i svakodnevna naplaćivanja i isplaćivanja u gotovom novcu, zatim odobravanje, korišćenje i vraćanje kredita, uplaćivanje premija i isplaćivanje naknada šteta u osiguranju, kupoprodaja valuta i deviza i emisija novca. Finansije obuhvataju organizaciju i rad banaka i osiguranja zatim zaključivanje državnih zajmova, emisiju i upisivanje *akcija*, zavođenje i izmirivanje javnih obaveza u novcu (poreza, doprinosa, taksa, carina i drugih), upotrebu tako ubranih novčanih sredstava za izmirenje državnih izdataka. Subjekti finansijskih transakcija mogu biti fizička i pravna lica, uključujući i samu državu, njene organe i ustanove. Međutim, odgovarajuće finansijske poslove, i to kako u njihovom tehničkom tako i u ekonomskom smislu, obavljaju posebne organizacije, odnosno banke i osiguravajuće kompanije, ili finansijski organi državne uprave, kao ministarstva za finansije, uprave javnih prihoda, carinarnice i druge.

Finansije označavaju i posebnu nauku (nauka o finansijama, finansijska teorija), koja izučava pojave, odnose i institucije u vezi sa prikupljanjem, raspodelom, trošenjem i upravljanjem novčanim sredstvima radi zadovoljenja opštih i zajedničkih društvenih potreba (zdravstvo, obrazovanje..).

Finansijski derivati – →*fjučersi i opcije*

Finansijsko tržište - mehanizam putem kojeg se dovode u vezu → *ponuda* novca/kapitala, namenjenog za investicije i → *tražnja* za tim novcem/kapitalom u vidu različitih investicionih preferenci. Na njemu se, dakle, nude i traže finansijska sredstva u zavisnosti od ponude i tražnje određuje se cena tih sredstava. Finansijsko tržište je celina sastavljena od tri podsistema: tržišta kapitala, tržišta novca i deviznog tržišta.

Tržište kapitala je mesto tj. skup svih institucija pomoću kojih se vrši alokacija (razmeštaj) slobodnih dugoročnih finansijskih sredstava ka onim privrednim subjektima kojima nedostaju ta sredstva. Te firme pozajmljuju kapital i ulažu ga sa ciljem oplodnje, kako bi bile u mogućnosti da ga vrate uvećanog za kamatu. Dalje, tržište kapitala možemo podeliti na: hipotekarno tržište, kreditno-investiciono tržište i tržište dugoročnih hartija od vrednosti, tj. → *berze*.

Tržište novca je međubankarsko tržište na kojem se trguje depozitnim i žiralnim novcem kao i kratkoročnim hartijama od vrednosti (depozitnim certifikatima, komercijalnim zapisima, blagajničkim zapisima poslovnih banaka i sl.). U njegovom funkcionisanju je više nego uočljivo "mešanje" centralne banke. Centralna banka je glavni intervent na tom tržištu, ona ga prati, kontroliše i po potrebi direktno utiče na tržište merama kao što su npr. stopa obaveznih rezervi, visina kamatne stope ili operacije na otvorenom tržištu.

Devizno tržište se obično vezuje za tržište novca pošto se kao predmet trgovine javljaju strana sredstva plaćanja, tj. devize na računima stranih banaka, a koje su plative u inostranim finansijskim centrima. U zavisnosti od kretanja ponude i tražnje formira se → *devizni kurs*. Ovo tržište ne egzistira kao berza na određenom mestu već se trgovina na njemu obavlja putem savremenih komunikacionih tehnologija (interneta, telefaksa, telefona i satelita). Uglavnom se trguje konvertibilnim (čvrstim) valutama, a kao glavni centri za trgovanje devizama javljaju se Njujork, London, Frankfurt i Tokio.

Kada govorimo o finansijskom tržištu, onda je neophodno videti u kakvom se ekonomskom okruženju dato tržište nalazi. Ukoliko je država u ekonomskim problemima i finansijsko tržište je nerazvijeno, što znači da nisu adekvatno zastupljeni svi delovi finansijskog tržišta. Nasuprot ovima, ekonomski razvijenim privredama (zemljama OECD-a) su imanentne pojave velikog broja finansijskih instrumenata i dobra povezanost, što nesumnjivo dovodi do optimalne alokacije finansijskih resursa u privredi.

Finansiranje - sa jedne strane, poslovi pribavljanja novčanih sredstava za zasnivanje, održavanje ili proširenje poslovne aktivnosti, sa druge strane, plasiranje slobodnih sredstava preko finansijskog tržišta.

Fiskalna godina - godina koju preduzeća i druge privredne i vanprivredne organizacije koriste u računovodstvene svrhe. Predstavlja isečak iz poslovnog

života preduzeća na kraju koga ono zvanično objavljuje i predaje poslovnom organu završni račun (bilans stanja, bilans uspeha, bilans novčanih tokova, aneks i izveštaj o poslovanju).

Obično se podudara sa kalendarskom godinom, mada ima i izuzetaka. Na primer, u Velikoj Britaniji traje od 05.04. do 04.04. naredne godine, a u Sjedinjenim Američkim Državama od 01.10. do 30.09.

Fiskalna politika - finansijska politika aktivnog korišćenja fiskalnih instrumenata (poreza, javnih rashoda, budžeta i javnog duga) s ciljem poboljšanja performansi nacionalne ekonomije (zaposlenosti, raspodele, stabilnosti, privrednog rasta) i povećanja opšteg društvenog blagostanja. Vođenje fiskalne politike sastoji se u promenama poreskih stopa, pravila o obavezi plaćanja poreza, kao i promenama u budžetskim rashodima tj. u državnoj potrošnji (investicije, realna dobra i usluge) i transfernim plaćanjima (socijalna politika).

Efekti fiskalne politike u kratkom roku uglavnom su ograničeni na postizanje stabilnosti, a u dugom na zaposlenost rada i kapitala i privredni rast.

Fiskalni rashodi - delovi fiskalnih prihoda koji, u formi raznih olakšica poreskim obveznicima, ne stižu do budžeta.

Fizička lica – sva ljudska bića od rođenja do smrti, i kao takva su subjekt prava.

Fjučersi i opcije - i jedni i drugi spadaju u derivate, odnosno izvedene hartije od vrednosti (HOV). Nazivaju se izvedenim HOV pošto se kreiraju na neku drugu osnovnu aktivu, kao npr. robu, druge HOV, devize, kamatne stope ili tržišne indekse. Kretanje cena osnovne aktive ima direktan uticaj na visinu cena derivata.

Fjučers je terminski ugovor o kupoprodaji određene aktive, po kome će se isporuka i plaćanje izvršiti u budućnosti. Visoko je standardizovan ugovor, i to u pogledu aktive kojom se trguje, isporuke i načina plaćanja, tako da je njime moguće trgovati na berzi. Neke od odlika fjučersa su:

- 1) isporuka se ne vrši tačno u dan, već u toku meseca;
- 2) njima se regularno trguje na berzi fjučersa i cene se redovno objavljuju u dnevnoj štampi;
- 3) kupac i prodavac fjučersa zaključuju posebne ugovore sa »klirinškom kućom, kojoj moraju da uplate propisani inicijalni depozit (marginu);

4) isporuku i plaćanje garantuje → *klirinška kuća*;

5) najčešće ne dolazi do stvarne isporuke, već se samo isplaćuje razlika u ceni, tj. prebijanje salda.

Fjučersi imaju višestruki značaj: u upravljanju rizikom, za savlađivanje problema u finansiranju, makroekonomske aspekte (stabilnost cena) i sl. Postoje robni i finansijski fjučersi.

Opcija daje svome vlasniku pravo da kupi ili proda određenu aktivu po unapred ugovorenoj (fiksnoj) ceni u određenom periodu vremena. Odnosi između kupca i prodavca opcije se regulišu opcionim sporazumom koji je po svojoj suštini nepotpuni ugovor, jer kupac opcije ima određeno pravo (da kupi ili proda specificiranu aktivu), ali ne i obavezu da to učini. U tome se sastoji osnovna razlika između opcija i fjučersa. Kod fjučersa subjekti moraju bezuslovno da izvrše svoje obaveze, a kod opcije kupac ne mora da kupi ili proda aktivu. Jedina obaveza kupca je da kupi opciju, tj. da plati opcionu premiju. Prodavac opcije dobija premiju koja ga obavezuje da izvrši ono što od njega zahteva kupac.

Obim trgovanja opcijama na berzi u Čikagu (*Chicago Board of Exchange*) prevazilazi obim trgovanja na Njujorškoj berzi akcija (→ *New York Stock Exchange*).

Opcije imaju veliki značaj u: osiguranju od rizika (promena kamatne stope, deviznog kursa, cena ostalih HOV, tržišnih indeksa), analizi strukture kapitala investicijama, aktivnostima restrukturiranja itd. U zavisnosti od tipa aktive na koju se odnose razlikujemo:

- opcije na HOV;
- devizne opcije;
- opcije na kamatnu stopu;
- opcije na tržišne indekse.

Forfeting - posao vrlo sličan → *faktoringu* sa osnovnom razlikom u tome što se poslovi forfetinga odvijaju na relaciji zemlja - inostranstvo. Forfeting je posao u kojem domaći izvoznik može prodati potraživanje od stranog preduzeća jer je zapao u dugove ili ima potrebu za novcem odmah da bi iskoristilo šansu koja se ukazala. U ulozi forfetera najčešće se nalazi poslovna banka registrovana za ove poslove. Još jedna razlika je u tome što se forfeting obavlja obavezno bez rekursa (tj. sa preuzimanjem totalnog rizika). Naime, forfeter će uplatiti na račun izvoznika iznos potraživanja umanjeno za komisionu proviziju, a kasnije i sam naplatiti (ili ne) potraživanja od ino-dužnika.

Obe vrste poslova su se razvile u SAD kako bi se ubrzala transformacija novca u robu, i dalje, robe u novac, pa tako danas imamo čak i trgovinu fakturama kao ravnopravnim hartijama od vrednosti na finansijskim tržištima širom sveta.

Frankfurtska berza - osnovana 1820.god. i najveća je u Nemačkoj. Na njoj se obavlja oko 75% ukupnog prometa akcija u Nemačkoj. Indeks na osnovu kojeg vidimo kakav je trend na frankfurtskoj berzi naziva se DAX. Podeljena je u 3 segmenta, prema kvalitetu akcija, isto kao i druge veće berze.

Franko (ital. franco) - oslobođeno od plaćanja, poštarine ili vozarine, besplatno, a to znači, ako u ugovoru piše "franko skladište prodavca", da kupac snosi sve troškove od prodavčevog skladišta do svog skladišta.

Franšizing (engl. Franchising) - najčešće se definiše kao jedna vrsta poslovnog aranžmana gde proizvođač ili distributer proizvoda (usluga) daje pravo lokalnom distributeru da samostalno vrši prodaju prema standardizovanoj poslovnoj proceduri. Znači, franšizing je metod poslovanja, gde franšizer (lice koje nudi robu ili uslugu na franšizu) obezbeđuje prenošenje licence kupcu franšize da distribuiru njegovu robu, bilo da je reč o maloprodaji ili veleprodaji. Kod franšizinga preduzetnik sa mnogo manje poslovnog rizika započinje posao, obzirom da je reč o razvijenom poslu, u koji se on uključuje. Povoljna okolnost je što se u ovom slučaju koristi već razrađena poslovna ideja, ime firme, stečeni imidž firme, znanje i iskustvo koje franšizer daje na uslugu preduzeću a ono mu zato plaća nadoknadu. Ova nadoknada se franšizeru može plaćati nedeljno ili mesečno, i obično se obračunava kao procenat od ostvarenog prometa roba ili usluga, a ne od profita i obično varira i kreće se od 2 do 20%. Dužina ugovora o franšizi ide od jedne do dvadeset pet godina (pa i više). Pored prednosti, ovaj vid obavljanja poslovnih aktivnosti ispoljava i izvesne nedostatke: ograničena je sloboda kod kupovine franšize, ograničena je prodaja franšize i dr. Perspektive ovog sistema su izuzetno velike. Poslednjih godina franšizing nastavlja svoj rast u pogledu zaposlenih, asortimana proizvoda koji se nude na prodaju i ujedno predstavlja jednu od najboljih mogućnosti za poboljšanje konkurentne sposobnosti u odnosu na velike kompanije. Jedan od najboljih primera u svetu u ovom domenu je Benetton, koji je prisutan u preko 80 zemalja sveta.

Fridman, Milton (*Friedman, Milton*, 1912–) – američki ekonomista, najznačajniji predstavnik monetarističke škole ekonomije, začetnik je tzv. Čikaške škole ekonomske misli. Kao tvorac nove kvantitativne teorije novca i pobornik konzervativne ekonomske politike, suprostavlja se neokejnzijancima. Zastupajući, umesto kejnzijanskog intervencionizma, nepomirljivi liberalizam, smatra da je čvrsta monetarna politika osnova vođenja uspešne ekonomske politike. Godine 1976. dobio je Nobelovu nagradu za ekonomiju.

Glavna dela: *Studija o kvantitativnoj teoriji novca*, *Program za monetarnu stabilnost*, *Monetarna istorija SAD 1867-1960*, *Inflacija: uzroci i posledice*, *Dolari i deficit*, *Optimalna količina novca* i druga.

Fringe benefits (engl. Fringe benefits) - posebne pogodnosti u formi specijalnih primanja u novcu i naturi mimo tekućih zarada, na koje se plaćaju redovni porezi. *Fringe benefits* fiskalno se gotovo ne zahvataju ili se izuzetno blago poreski opterećuju. Ove pogodnosti (koristi) proističu iz zaposlenja (radnog odnosa) ili izvršenja usluga radnika i nameštenika poslodavcu, a padaju na teret troškova poslodavca čime se praktično umanjuje poreska osnovica. Interesi zaposlenih za tzv. posebne pogodnosti: smanjenje doprinosa za socijalno osiguranje, smanjenje marginalne poreske stope pri oporezivanju dohotka, rast imidža i olakšavanje svakodnevnog života (npr. bonovi za ručak, privatna upotreba službenog automobila, besplatne avionske karte). Interesi poslodavaca su: iskazivanje nižih troškova radne snage, manje plaćanje doprinosa za socijalno osiguranje, stimulisanje radnika, itd. Posebne pogodnosti, iako su važni stimulansi u biznisu, dovode do erozije poreske osnovice i nepravičnosti u oporezivanju. Stoga, u većini zemalja poslodavac je po zakonu obavezan da dostavi poreskoj administraciji podatke o svim vrstama naknada isplaćenih zaposlenim licima, uključujući i *fringe benefits*. U SAD su osnovane specijalne firme za menadžment konsalting koje usavršavaju šeme specijalne kompenzacije za menadžere. Specijalnim dodatnim nagrađivanjem privlače se i zadržavaju vrhovni menadžeri - npr. nuđenjem opcije paketa deonica firme oni postaju ortaci, koji teže da ostvare maksimalne kapitalne dobitke sa poreskim povlasticama.

FT SE - berzanski indeksi

Garancija (fr. garantie) – pismena ugovorna obaveza jednog saugovarača prema drugom da će snositi rizik nekog posla, odnosno nadoknaditi štetu. Garancija može biti novčana i stvarna.

Posebna vrsta garancije jeste **jemstvo**, kao jedan od oblika obezbeđenja isplate duga. Nastaje na osnovu ugovora između jemca i poverioca. U privrednom i meničnom pravu, jemstvo je uvek solidarne prirode. Kod meničnog jemstva, jemac odgovara solidarno sa glavnim dužnikom.

GATT - svetska trgovinska organizacija.

GDP - je engl. skraćénica od Gross Domestic Product, u prevodu bruto domaći proizvod.

Bruto (ukupan) - znači da obuhvata sve proizvedene proizvode i usluge.

Domaći - znači da se računaju aktivnosti koje se izvršavaju u zemlji, što uključuje aktivnosti koje se odvijaju u zemlji a vrše ih strane firme i isključuje

aktivnosti firmi koje poseduju državljani posmatrane zemlje ali se vrše u inostranstvu.

Proizvod - znači da se meri ukupno ostvareni rezultati poslovanja.

GDP se izražava tekućim (tržišnim) i stalnim cenama, kod kojih je izolovan uticaj *inflacije*.

Gifenov paradoks – opisuje pojavu porasta tražnje za inferiornim dobrima (kao što su žitarice, hleb, krompir i sl.) iako je došlo do porasta njihove cene. Ovo je paradoks zato što ukazuje na odstupanje od uobičajenog odnosa kretanja cena i tražnje, po kome rast cena dovodi do pada tražnje. Ukoliko dođe do poskupljenja inferiornih dobara, potrošači će smanjiti obim kupovina kvalitetnijih roba i povećati kupovinu dobara manje energetske vrednosti (pošto se uglavnom radi o prehrambenim proizvodima). Videti i *Veblenov efekat*.

Globalizacija (internacionalizacija) – sa ekonomskog aspekta: sve šira integracija tržišta roba, usluga, novca i kapitala u svetu. Glavni nosioci globalizacije su transnacionalne (tj. multinacionalne) kompanije. Jedan od primera globalnog poslovanja može biti ovaj: gvozdna ruda se vadi u Brazilu, prerađuje se u Južnoj Koreji, u Japanu se proizvodi roba od tog gvožđa, a prodaje se u Španiji. Potrebni su izuzetno dobri informacioni sistemi da bi globalno poslovanje moglo uspešno da funkcioniše. Ceo svet još uvek nije zahvaćen procesom globalizacije, ali se globalizacija iz određenih centara brzo širi i prepreke koje joj stoje na putu se ubrzano otklanjaju.

Gudvil preduzeća (engl. Goodwill) - ugled preduzeća, tj. njegova unutrašnja vrednost. U bilansu stanja preduzeća pojavljuje se kao nematerijalna imovina, nakon prodaje preduzeća po višoj ceni od knjigovodstvene. U tom slučaju skrivene (latentne) rezerve preduzeća se tržišno potvrđuju u višoj ceni koja je za topreduzeće kupac spreman da plati.

GNP - je eng. skraćenica od Gross National Product, u prevodu bruto/ukupan nacionalni proizvod.

Bruto (ukupan) - znači da obuhvata sve proizvedene proizvode i usluge

Nacionalni - znači da uključuje prihode od ekonomskih aktivnosti državljanja, bez obzira da li se oni vrše u zemlji ili inostranstvu i isključuje sve outpute koje su u toj zemlji proizveli stranci, odnosno oni koji nemaju državljanstvo posmatrane zemlje.

Proizvod - znači da se mere ukupno ostvareni rezultati poslovanja.

GNP se izražava kako u tekućim tako i u stalnim cenama (cenama iz neke godine u kojoj je privreda bila relativno stabilna).

Granični (marginalni) troškovi – predstavljaju promenu u ukupnim troškovima do koje je došlo zbog jedinične promene u obimu proizvodnje. Granični troškovi su jednaki graničnim varijabilnim troškovima, jer se fiksni troškovi ne menjaju sa obimom proizvodnje.

Grejs (engl. grace) period – period mirovanja, tj. vremensko odlaganje izvršenja neke obaveze. Ovaj pojam se vezuje za dugoročni kredit kojim se finansira neka investicija. Naime, grejs period podrazumeva da se, tokom tog perioda, ne otplaćuju ni kamata ni glavnica. Pošto se radi o veoma velikim iznosima, ovo odlaganje može da traje i do nekoliko godina.

Sam koncept ima svoje opravdanje u tome što se u prvim godinama investiranja uglavnom ostvaruju gubici u poslovanju i što se efekat investiranja oseća tek posle nekoliko godina. Tek posle nekoliko godina preduzeće ostvaruje profit, pa je zbog toga normalno očekivati da će tek tada biti sposobno da otplaćuje obaveze po osnovu uzetog kredita.

Hajek, Fridrih fon (Hayek, Friedrich A. Von 1899-1992) – obrazovanje je stekao u Beču, gde je i rođen. Kao predavač i istraživač je radio u Londonu (London School of Economics), na Univerzitetima u Čikagu, Frajburgu i Salzburgu. Dobitnik je Nobelove nagrade 1974. godine, zajedno sa G. Myrdalom. Nobelovu nagradu je dobio za istraživački rad u oblasti teorije novca, ekonomskih fluktuacija i efikasnosti ekonomskih sistema. U delu iz 1931. godine *Cene i proizvodnja (Prices and Production)* integrisao je svoju teoriju novca u tzv. Austrijsku teoriju kapitala. Sredinom četrdesetih, tj. sa objavljivanjem dela *Put u ropstvo (The Road to Serfdom)*, više se okreće pravnoj i političkoj filozofiji, gde je naročito proučavao lične slobode. Vrhunac njegovih proučavanja i pisanja o slobodi je knjiga *Poredak slobode (The Constitution of Liberty)*, koju je objavio 1960. godine.

Hartije od vrednosti – pisane isprave čiji zakoniti imalac može ostvariti neko subjektivno građansko pravo označeno na hartiji. Zakoniti imalac hartije je lice koje je kao imalac prava označeno na samoj hartiji, odnosno na koje je hartija preneti, dok je obavezno lice izdavalac hartije. Kod hartija od vrednosti postoje dva prava – pravo na hartiji (pravo svojine ili pravo zaloge koje za svoj objekt ima hartiju kao telesnu pokretnu stvar) i pravo iz hartije (po svojoj pravnoj prirodi to je stvarno, obligaciono ili člansko pravo).

Hartije od vrednosti mogu biti stvarno-pravne (sadrže neko stvarno pravo na pokretne ili nepokretne stvari), obligaciono-pravne (sadrže neko obligaciono

pravo, koje po pravilu glasi na sumu novca; to mogu biti: menica, obveznica, ček, kreditno pismo) i hartije s pravom učešća (sadrže određena članska prava imalaca i pravo učešća u dobiti društva; to je akcija). Prema načinu kako se imalac hartije od vrednosti legitimira pri ostvarenju prava iz hartije, i kako se prenose, hartije od vrednosti mogu biti: hartije na donosioca (prenose se predajom; npr. – lutrijski loz), hartije na ime (imalac je označen na samoj hartiji; npr. – obveznica) i hartije po naredbi (prvi imalac je označen na samoj hartiji; prenose se indosamentom, pismenom klauzulom koja se stavlja na poleđinu hartije).

Hiperinflacija - inflacija se smatra hiperinflacijom kada prelazi stopu od 50 % na mesečnom nivou. Negativni efekti hiperinflacije ispoljavaju se pre svega u ekonomskoj sferi a zatim i na socijalnom i političkom planu. Hiperinflacija pogubno deluje na ekonomiju, razarajući privredu i finansijsko - bankarski sistem. Negativni efekti hiperinflacije se ogledaju i u procesu redistribucije dohotka i imovine (od siromašnih ka bogatim), zatim utiču na zamaglivanje opštih ekonomskih odnosa i stanja, otežano je planiranje i kontrola poslovanja, nastaju nestašice robe.

Hipotekarne banke – specijalizovani finansijski posrednici koji pokrivaju deo tržišta kapitala. Hipotekarne banke se bave davanjem komunalnih zajmova i hipotekarnih kredita sektoru stanovništva, a sredstva se uglavnom prikupljaju emitovanjem, na osnovu prikupljenih hipoteka, dugoročnih hipotekarnih založnica koje se vrednuju na tržištu hartija od vrednosti. Hipotekarne banke su karakteristične po otpimalnoj usklađenosti ročnosti izvora i plasmana. Značajne su zato što finansiraju razvoj gradova, izdvajanjem sredstava za izgradnju infrastrukture i drugih objekata.

Holding – oblik finansijskog povezivanja pravno samostalnih društava do kojeg dolazi većinskim učešćem jednog preduzeća ili društva – vladajuće preduzeće (matično, čelno, dominantno) – u kapitalu drugog preduzeća ili društva, i to je tzv. zavisno preduzeće (filijala, potčinjeno preduzeće). Svoju kontrolnu funkciju ostvaruje isključivo posedovanjem hartija od vrednosti (a pre svih akcija) zavisnih preduzeća. Holding čija je jedina delatnost kontrola poslovanja zavisnih društva naziva se čist holding. Za sticanje statusa holdinga neophodno je da posedovanje prava kontrole istovremeno bude praćeno vršenjem kontrolne funkcije.

Sticanje učešća u kapitalu jednog društva, u meri koja holdingu omogućava kontrolu nad njim, može se ostvariti ustupanjem imovine holdingu ili investiranjem holdinga u nova društva. U prvom slučaju preduzeće ili društvo ustupa holdingu čitavu ili deo imovine (kapital, udeo, akcije) u zamenu za sticanje prava učešća u dobiti holdinga kao celine. U drugom slučaju vladajuće društvo

investira u osnivanje novih preduzeća ili sticanje učešća u kapitalu postojećih društva.

Holding kompanija – kompanija koja upravlja drugim pravno samostalnim kompanijama i to tako što poseduje paket akcija tih preduzeća. Ako se bavi isključivo upravljanjem portfoliom akcija preduzeća, reč je o čistoj holding kompaniji. Ako je cilj holding kompanije da ovladava drugim preduzećima, tada je reč o kompaniji-majci, a pripojena preduzeća predstavljaju kompanije-ćerke. Imovina holding kompanije se sastoji od akcija drugih preduzeća, pa se prihod ostvaruje na osnovu dividendi i kamata. Holding kompanija može u sebi da sadrži finansijske institucije koje se javljaju kao trgovci na tržištu kapitala.

Imovina – skup imovinskih prava i obaveza fizičkog ili pravnog lica. Sve stvari koje sačinjavaju predmet imovine kao celine, nazivaju se imovinskom masom. Osobnost imovine je fluktuabilnost, tj. promenljivost njenog sastava, koja se ogleda u tome što pojedini sastojci, elementi imovine, mogu iz nje izlaziti, a drugi u nju ulaziti, a da ona kao skup prava i obaveza ostane. U okviru opšte imovine postoje uže imovinsko-pravne celine, kao što su, na primer, zaostavština ili imovina koja služi kao opšta zaloga poverilaca.

Imovinsko pravo se upotrebljava kao sinonim za građansko pravo, a takođe označava subjektivno građansko pravo – ono koje pripada određenom subjektu, fizičkom ili pravnom licu, a koje ima imovinsku vrednost, tj. može se izraziti novcem. Tu spadaju stvarna, intelektualna i obligaciona prava.

Imovinsko pravo – videti pod *imovina*.

Indeks cena - se dobija stavljanjem u odnos proseka cena određenih roba u datom trenutku sa prosekom cena izračunatim za neki prethodni period. Služi kao pokazatelj kretanja nivoa cena u vremenu; ako je indeks npr. 104%, znači da je došlo do porasta cena za 4%.

Indikativno planiranje – društveno-ekonomske promene u savremenim tržišnim privredama, kao i veliki tehnološki napredak, podstakli su promenu privrednog planiranja u nacionalnim razmerama. Te promene, poput širenja monopola, javne potrošnje i drugo, sve više i jače su ometale delovanje tržišta u održavanju ekonomske ravnoteže i uvlačile državu u razne oblike regulacije privređivanja u društvu. Kao jedan od tih oblika regulacije, pojavilo se pedesetih godina u nekim tržišnim privredama Zapada nacionalno planiranje (Francuska, Norveška, Holandija, Švedska, Japan, Belgija). Čak i one tržišne privrede koje

nisu uvodile nacionalno planiranje, ostvarile su njegov glavni sadržaj putem razvojne politike. Najčešće se za takvo planiranje koristi izraz indikativno planiranje. Ono je instrument orijentisanja privrede i sredstvo usmeravanja znatnog dela investicija. Osnovni problem indikativnog planiranja sastoji se u ostvarenju sinteze planova ustanovljenih od samostalnih i međusobno konkurentnih preduzeća.

Indosament – kod *hartija od vrednosti* (HOV) predstavlja pisanu izjavu o prenosu prava koja uživa lice koje u svom vlasništvu ima tu HOV. Indosamentom se vlasništvo i ostala prava dotadašnjeg imaoa HOV (indosanta) prenose na drugo lice (indosatara). Indosatar ne mora biti označen, jer se indosament može sastojati samo od potpisa indosanta i to je blanko indosament. Ova pisana izjava se daje jednom od sledećih klauzula: "umesto nama platite...", "vrednost primljena u robi...". Indosament sadrži podatke o mestu i datumu prenosa prava, pečat i potpis indosanta. Indosament se uglavnom ispisuje na poleđini HOV, ali može i na licu HOV. Indosament ima trostruku funkciju:

1. transportnu (prenos prava); sva prava iz HOV se prenose na indosatara;
2. garantnu (preuzimanje garancije); indosant i svi ostali potpisnici HOV jemče zakonskom vlasniku HOV za akcept isplate;
3. funkcija legitimacije (dokaz o posedovanju); neprekidni niz indosamenata pokazuje HOV.

Inkotrms (engl. Incoterms) – ponavljanjem određene prakse u trgovini, neka pravila ponašanja su postala uobičajena i dobila su tretman trgovinskih običaja. Kodifikacijom ovih običaja, tj. njihovom formulacijom i ozvaničavanjem od strane nadležnih trgovačkih institucija, ovi običaji prerastaju u uzanse. Zbirka *Incoterms* je skup pravila za tumačenje trgovačkih termina koji se unose u ugovor. Prvu zbirku izdala je Međunarodna trgovačka komora u Parizu 1936. godine, i tada je sadržala 11 najčešće korišćenih odrednica u klauzuli o ceni. Poslednja dopuna zbirke je bila 1990. godine. Ona sadrži 13 termina sa raznim kombinacijama obaveza kupca i prodavca u pogledu preuzimanja troškova prevoza, troškova osiguranja, raznih taksi i rizika.

Te klauzule su:

1. EXW – franko fabrika;
2. FCA – franko prevoznik;
3. FAS – franko uz bok broda;
4. FOB – franko brod;
5. CFR – cena sa vozarinom;
6. CIF – cena sa osiguranjem i vozarinom;

7. CPT – vozarina plaćena do ...;
8. CIP – vozarina i osiguranje plaćeni do ...;
9. DAF – isporučeno granica;
10. DES – isporučeno franko brod;
11. DEQ – isporučeno franko obala i ocarinjeno;
12. DDU – isporučeno, neocarinjeno;
13. DDP – isporučeno, ocarinjeno.

Inkaso posao – vrsta posla gde se vrši naplata po izvršenoj isporuci robe. Ovaj posao je nepovoljan za prodavca, osim ako između poslovnih partnera ne postoje dobri poslovni odnosi. Razlikuju se direktni i bankarski inkaso posao.

Direktni inkaso posao: kada otpremi robu, prodavac direktno kupcu dostavlja sva dokumenta o otpremi. Od kupca se traži neodložno plaćanje doznakom. Kupac nalaže svojoj banci da plati iznos u korist računa prodavca kod njegove poslovne banke.

Bankarski inkaso posao može biti sa ili bez bankarske garancije. Bankarski inkaso posao bez garancije: kada otpremi robu, prodavac prikuplja dokumenta o otpremi i dostavlja ih svojoj poslovnoj banci, koja ih dalje šalje banci kupca. Banka kupca poziva kupca da plati iznos da bi stekao pravo na posed nad robom. Bankarski inkaso posao sa garancijom: tehnika posla je ista kao u prethodnom slučaju, ali prodavac obavlja isporuku tek pošto dobije garanciju za plaćanje isporučene robe od kupca. Banka garant isplaćuje prodavca ako kupac odbije da izvrši plaćanje.

Industrijska politika - svesno usmeravanje razvoja pojedinih sektora u privredi (ili grana u okviru sektora) ili usmeravanje razvoja pojedinih geografskih područja.

Inflacija - se manifestuje kroz opšti porast cena. Glavni uzrok inflacije je povećanje mase novca u opticaju po stopi koja je iznad stope rasta proizvodnje. Ona uvek predstavlja disproporciju novčanih i robnih fondova u jednoj privredi, pri čemu su novčani fondovi veći od robnih.

Inkosno preduzeće – sopstveno preduzeće. Ovo je najjednostavniji oblik preduzeća (u vlasničkom smislu): postoji jedan jedini vlasnik preduzeća, koji istovremeno donosi sve poslovne odluke, uključujući i one o sticanju i prenošenju prava svojine preduzeća. Inkosna preduzeća se brzo i lako osnivaju, ali njihovi

nedostaci su: teško dolaženje do novog kapitala, neograničena odgovornost vlastitom imovinom za obaveze preduzeća i odsustvo kontinuiteta.

Inovacija – prva praktična primena tj. komercijalizacija nove ideje o proizvodu (invencije). To je prevođenje u praksu, tj. proizvodnju, prvobitne invencije, i kao takva podrazumeva razvojni rad.

Input–output analiza – analitičko sredstvo za utvrđivanje međuzavisnosti između sektora tj. privrednih grana jedne privrede. Ona pokazuje formiranje društvenog proizvoda po sektorima, kao i njegovu raspodelu tj. potrošnju. Postoje dve vrste input–output tabela, one koje uključuju spoljnotrgovinske tokove i one koje posmatraju privredu izolovano od inostranstva.

Institucionalni investicioni fondovi - grupacije individualnih investitora kao i penzioni fondovi i osiguravajuće kompanije. Osiguravajuće kompanije i penzioni fondovi su institucije koje imaju relativno redovan priliv kako srednjoročnih tako i dugoročnih sredstava čije se izdavanje relativno lako može anticipirati savremenim matematičko-statističkim metodama. Njihova je glavna karakteristika da tako prikupljena sredstva plasiraju u kupovinu dugoročnih hartija od vrednosti (na tržište kapitala), za razliku od poslovnih banaka koje preferiraju kratkoročne hartije od vrednosti tj. tržište novca. Institucionalni investitori (penzioni fondovi i osiguravajuće kompanije) ulažu sredstva u akcije i obveznice (znači na dugi rok) kako bi dobili i veće kapitalne dobitke. Za razliku od prethodna dva vida institucionalnih investitora investicioni fond je nedepozitnog karaktera ali ima ogroman značaj u mobilizaciji kapitala od sirokog kruga ljudi kao i u jačanju konkurencije.

Interesna arbitraža – posao kojim se želi ostvariti dobit po osnovu ulaganja novca na različitim finansijskim tržištima sa različitim kamatnim (interesnim) stopama. Prirodna je težnja svakog poslovnog čoveka sa viškom finansijskih sredstava da ga plasira tamo gde će dobiti najveću kamatu. Ali nije kamatna stopa jedini reper za ulaganje, iz prostog razloga što se ne sme ići slepo za većom kamatom i zapostavljati promene deviznih kurseva na tržištima, jer upravo pad/rast deviznog kursa može nadmašiti pozitivne/negativne efekte ostvarene po osnovu kamata.

To će se najbolje videti na jednom empirijskom primeru:

1. ulažemo 1000 \$ u SAD-u na 3 meseca, po kamatnoj stopi od **6%**, i kao rezultat, posle tih 90 dana, dobijamo 1015 \$,
2. ulažemo 1000 \$ u Japanu uz kamatnu stopu od **4%** i kurs je 100 JPY = 0,431 \$, ali se očekuje da će jen jačati, tako da je terminski kurs 100 JPY = 0,435 \$. Ako pretvorimo 1000 \$ u jene po sadašnjem kursu dobijamo 232.018,56 JPY. Ta

suma bi posle 3 meseca, uz kam. stopu od 4%, iznosila 234.338,74 JPY, što bi, preračunato u dolare, iznosilo 1019,37 \$.

Očigledno je da se jačanjem jena nadmašila inferiornost u pogledu kamatnih stopa u odnosu na američko finansijsko tržište i da je u našem primeru isplativije plasirati sredstva na berzi u Tokiju nego u Njujorku.

Pri poslovima interesne arbitraže, neophodno je poznavati funkcionisanje finansijskih tržišta, sa posebnim naglaskom na deviznom tržištu. Pre bilo kakvih ulaganja neophodno je izračunati prihode (od kamate) koje ćemo ostvariti na svakom finansijskom tržištu ponaosob, uz istovremeno vrednovanje terminskih (anticipiranih) deviznih kurseva. To je jedini način (u poređenju promena kamatnih stopa i promena deviznih kurseva) da se na finansijskom tržištu opstane.

Internacionalizacija - →*globalizacija*

Intervju – forma direktnog ili indirektnog kontakta sa ispitanicima, čiji je cilj prikupljanje podataka ili informacija ispitivanjem stavova, mišljenja, percepcija i preferencija ispitanika.

Intrnšip (engl. **Internship**) – posao bez punog radnog vremena, koji zapravo podrazumeva neku vrstu plaćene prakse za studente, a koja se odvija pod nadzorom zaposlenih u firmi koju je izabrao student. Intrnšip često služi studentima za istraživački rad u okviru pisanja diplomskih radova ili magistarske teze.

Invencija – novo znanje koje se može praktično i teorijski dokazati. Kao rezultat, invencija ima ideju o novom proizvodu.

Investicije - ulaganja privremeno slobodnih sredstava, kako u osnovne fondove (zgrade, mašine i sl.) tako i ulaganja u neke druge poslove koji zahtevaju izrazito velika novčana sredstva i čiji je period korišćenja efekata tih investicija duži od godine dana (doškoloavanje kadrova, istraživanje i razvoj, reklama itd.). Osnovna klasifikacija investicija obično se vrši na direktne i →*portfolio* investicije.

Direktne investicije su ulaganja vlasnika kapitala pri kojima puna kontrola nad implementacijom projekta ostaje u rukama vlasnika. Dakle, vlasnik kapitala određuje gde, kada i kako će uložiti svoj kapital.

Portfolio investicije su napredniji način investiranja. To je ulaganje u kupovinu raznih hartija od vrednosti. Kao najtipičniji oblik portfolio investicija javlja se ulaganje u obveznice (bonds) emitovanih od strane države, njenih agencija,

poslovnih banaka ili preduzeća. Vrlo je čest slučaj da imamo više mogućnosti za plasman kapitala uz istovremeni manjak sredstava. Dakle, sa tim se sredstvima treba ponašati vrlo oprezno i svaku alternativu treba kvantitativno izmeriti i oceniti kako ne bismo ili ostvarili gubitak ili ispustili očekivanu dobit (oportunitetni trošak). Možemo govoriti o neto investicijama (proširenju kapaciteta i obima aktivnosti uopšte) i bruto investicijama (koje pored neto uključuju i ulaganja u održanje postojećeg obima aktivnosti - po pravilu iz amortizacionih fondova). Da bismo ocenili koji je investicioni projekat "isplativiji" tj. efikasniji, stoji nam na raspolaganju niz metoda koje se mogu podeliti u dve osnovne grupe: dinamičke (neto sadašnja vrednost i interna stopa prinosa) i statičke (period povraćaja, recipročna vrednost perioda povraćaja i metod računovodstvene stope prinosa). Osnovna razlika između ova dva metoda je ta što statičke metode ne uvažavaju vremensku vrednost novca, što je osnova razumevanja investicija. Ukratko objašnjeno to bi značilo da je vrednost 100\$ danas različita od vrednosti 100\$ sledeće godine (ali ne zbog inflacije, što bi bio slučaj kod nas već zato što bismo mogli uložiti tih 100\$ pa bismo za izvesno vreme imali uloženu sumu uvećanu za iznos kamate.

Investiciona banka – banka čija je delatnost odobravanje dugoročnih zajmova investicionog karaktera. Potrebna sredstva za svoj rad one pribavljaju od ostvarene akumulacije ili izdavanjem vlastitih obveznica. Izraziti predstavnik ove vrste banaka je hipotekarna banka, koja svoja sredstva pribavlja izdavanjem založnica. Vrste investicionih banaka: finansijske banke, industrijske banke, razne bankarske ustanove za dugoročno kreditiranje, holding kompanije. Za razliku od depozitivnih banaka, nemaju filijala ili ih imaju vrlo malo. Investicione banke mogu biti univerzalne i specijalizovane (npr. samo za iznošenje kompanija na listing berzi).

Investicioni fondovi - posrednici između pojedinaca i domaćinstava kao investitora i preduzeća ili države kao emitenta vrednosnih papira. Investicioni fond, u stvari, predstavlja >portfolio akcija, obveznica i ostalih hartija od vrednosti kupljen udruženim sredstvima individualnih investitora, kojim upravlja profesionalna investiciona kompanija. Znači, investiciona kompanija (koja u svom sastavu može imati i više investicionih fondova) je finansijska institucija koja, emitovanjem svojih akcija, od sitnih investitora sakuplja sredstva, a kupovinom tuđih hartija od vrednosti formira diversifikovani portfolio sa srazmernim učešćem svakog akcionara u njemu.

Upravljanje tim portfoliom investiciona kompanija sprovodi u ime i u najboljem interesu njenih akcionara, ali oni, ipak, podnose celinu investicionog rizika koji potiče iz poslovnih aktivnosti kompanije. Ovo je suštinska razlika između investicionih fondova i banaka, pošto investicioni fondovi ne garantuju očuvanje uložених sredstava. S druge strane, za razliku od banaka, investicioni fondovi ne nude fiksnu kamatu već dividende, kamate i kapitalnu dobit čija visina zavisi od

načina ulaganja sredstava u fond. Visina prihoda člana investicionog fonda zavisi od veštine upravljanja ulaganjima fonda od strane profesionalne uprave.

ISO - skraćeni naziv Međunarodne organizacije za standardizaciju (*International Standard Organization*), osnovane 1984. u Londonu. Osnovni zadaci: izrada tipskih međunarodnih standarda važnijih industrijskih i poljoprivrednih proizvoda, koji se daju kao preporuka zemljama članicama; ujednačavanje i približavanje standarda zemalja članica radi olakšanja međunarodne razmene i efikasnije kontrole kvaliteta; pomoć zemljama u razvoju u uvođenju standardizacije. Jugoslavija je član ISO.

ISO standardi su prvi put objavljeni 1987. godine - ISO 8402. Postoje i standardi serije ISO 14000, QS 9000 i TE 9000. Implementacija serije standarda ISO 9000 je u funkciji postizanja boljih poslovnih rezultata i konkurentnog nastupa na tržištu. Ove serije standarda predstavljaju: modele kojima se obezbeđuje kvalitet u proizvodnji i ugradnji i kvalitet u završnoj kontroli i ispitivanju, zatim smernice za razradu poslovnika o kvalitetu, opšte standarde za upravljanje životnom sredinom itd. Kod nas su ISO 9000 standardi prihvaćeni kao JUS ISO 9000. Do kraja 1996. sertifikate za uveden sistem kvaliteta koje izdaje Savezni zavod za standardizaciju dobila je 52. preduzeća.

Istraživanje i razvoj (engl. skr. **R&D** od **Research and Development**) – obuhvata aktivnosti u preduzeću koje su usmerene ka pronalaženju novih saznanja i njihovoj sistematizaciji (istraživanje) i prevođenju tih saznanja u novi proizvod (razvoj).

Istraživanje marketinga – objektivno i sistematsko prikupljanje, evidentiranje, analiziranje i prezentovanje podataka o problemima koji se odnose na marketing proizvoda i usluga.

Istraživanje tržišta - predstavlja sistematsko prikupljanje, registrovanje i analiziranje podataka radi sagledavanja tržišta nabavke i prodaje i pozicije preduzeća na njima. Predstavlja jednu od najznačajnijih aktivnosti → *marketinga* i zasniva se na eksternim (van preduzeća) i internim (iz preduzeća) informacijama. Razlikuje se od marketing istraživanja, koje je širi pojam.

Javna dobra – dobra koja imaju karakteristike nerivaliteta (ukoliko neko lice koristi dato javno dobro, to ne lišava druga lica prava da koriste isto dobro) i neekskluzivnosti (nemoguće je sprečiti građane, pojedince da koriste javna dobra). Za upravljanje njima obično je nadležna država tj. neki njen organ ili institucija.

Javna potrošnja - ili javni, budžetski rashodi, predstavlja izdatke države, pokrajine ili lokalne samouprave za podmirenje javnih potreba.

U javne (kolektivne) potrebe spadaju najčešće one koje se ne zadovoljavaju (ili ne samo) putem tržišta, cena i preferencija potrošača, kao što su zdravstvo, školstvo, kultura....Javna potrošnja se finansira budžetskim prihodima - prikupljenim porezima, doprinosima, carinama i ostalim fiskalnim zahvatanjima iz sektora privrede i stanovništva.

Javni dug - u slučajevima kada se pojavljuje budžetski deficit koji se, zajedno sa eventualnim gubicima državnih, javnih preduzeća, mora finansirati iz nekih izvora, država, ako ne želi monetarnu nestabilnost i finansiranje deficita emisijom novca, je prinuđena da se zadužuje. Upravo tim zaduživanjem, kao i direktnim zaduživanjem državnih i javnih preduzeća (kod privrede, stanovništva, i u inostranstvu) nastaje javni dug.

Javni dug predstavlja kumulirani budžetski deficit niza godina, i često može preći i vrednost društvenog proizvoda (poznato je da je jedan od uslova pristupa Evropskoj uniji javni dug manji od 60% društvenog proizvoda).

Javnost - za jedno preduzeće, javnost je svaka grupa ljudi ili institucija koja ima aktuelni ili potencijalni interes, ili uticaj na sposobnost organizacije da ostvari svoje ciljeve.

Jedinstveno tržište - tržište na kome se robni promet, na čitavom privrednom području odvija pod istim uslovima. Ono zahteva slobodno kretanje roba, usluga i kapitala bez ikakvih administrativnih ograničenja.

Jemstvo – spada u lična sredstva obezbeđenja obligacija. Jemstvo podrazumeva preuzimanje obaveze nekog drugog lica u slučaju da stranka za koju se jemči ne ispuni svoju obavezu.

Kalo (ital.) – gubitak u težini ili količini izvesne robe na njenom putu između skladišta i mesta prodaje ili između otkupne stanice i magacina. Naročito je prisutan kod mesa, voća i povrća, tečnosti itd.

Kamatna stopa - stopa po kojoj se plaća kamata kao naknada za privremeno ustupanje određene količine novca, kapitala (i sl.) na korišćenje. U stvari

predstavlja cenu novca (za kratkoročne zajmove), tj. kapitala (za dugoročne kredite).

Osnovne determinante kamatne stope (kao uostalom i svake druge cene) su ponuda i tražnja na →*tržištu novca* tj. kapitala, ali je prisutan i uticaj nekih drugih faktora (npr. →*eskontne stope* centralne banke).

Kapara – određeni iznos novca koji jedna stranka daje drugoj radi zaključenja ugovora, kao i radi obezbeđenja njegovog izvršenja. Subjekat koji daje kaparu čini to da bi pokazao drugoj stranci da će zaključiti ugovor ili izvršiti svoju obavezu iz ugovora.

Kapital - vrednost (glavnica) koja vlasniku donosi više vrednosti nego što je njena vrednost. Novac, ili bilo koja druga vrednost, postaje kapital kada se njime kupuje roba u cilju prodaje za veću vrednost ili se njime angažuju činioци proizvodnje koji u proizvodnji stvaraju više nego što je u njih uloženo.

Karensi bord (engl. currency board) ili valutni odbor – institucija koja emituje papirni i kovani novac, potpuno konvertibilan, u stranu valutu koja u ovom slučaju ima karakter rezervne valute, i to po fiksnom kursu, koji je po pravilu definisan zakonom. U našoj literaturi i praksi, karensi bord se naziva valutni odbor. Slično kao u nekadašnjem zlatnom standardu, i u sistemu valutnog odbora automatski se emituje ili povlači domaći novac u meri u kojoj postoji ekvivalentan priliv ili odliv deviza. Valutni odbor je različit od sistema fiksnog deviznog kursa prvenstveno zbog toga što vlasti podređuju ekonomsku politiku održavanju fiksnog deviznog kursa, i to vezujući domaću za neku stranu valutu, odnosno garantujući konvertibilnost.

Ključni kvalitet ove institucije je što ona garantuje konvertibilnost, cenovnu i monetarnu stabilnost, a istovremeno podstiče spoljnu trgovinu sa konvertibilnim deviznim područjima i stimuliše direktne i portfolio strane investicije u domaću privredu.

Kargo (špan.) – tovar, i to najčešće brodski. U osiguranju označava teret tj. robu koja se osigurava za vreme prevoza.

Kasa-skonto - predstavlja jedan od kreditnih uslova plaćanja koje preduzeće nudi svojim kupcima. Ukratko to je popust na koji kupac proizvoda može računati ukoliko izmiri svoju obavezu do nekog unapred utvrđenog roka (taj rok se u literaturi naziva diskontni period tj. period u kojem važi kasa skonto). Najčešće je izražen procenualno i to od vrednosti celokupnog prihoda ostvarenog prodajom proizvoda ili usluge. Tako da ako negde vidimo da su kreditni uslovi 3/20 neto 50

to znači da nam je poverilac odobrio 3% kasa skonta ako izmirimo našu obavezu u roku od 20 dana (diskontni period), pri čemu je vreme dospeća obaveze u roku od 50 dana. Da li se vođenjem politike kreditnim uslovima postižu pozitivni ili negativni rezultati utvrđuje se na osnovu poređenja dodatnih troškova uzrokovanih kasa skantom i dodatnih koristi ostvarenih istim.

Katastar – državna ustanova koja raspolaže svim podacima o zemljištu, nepokretnim objektima, geografskim, privrednim i saobraćajnim sredstvima, koja služe za razrez poreza i izradu privrednih i urbanih planova.

Kauza – ekonomski razlog za zaključenje ugovora.

Kejnz, Džon Majnard (*Keynes, John Maynard*, 1883–1946) – engleski ekonomista, jedan od glavnih predstavnika građanskih ekonomista. Od 1908. godine predavač na Kembridžu, a od 1912. urednik časopisa *Economic Journal*.

Svojim glavnim delom *Opšta teorija zaposlenosti, kamate i novca* zadao je snažan udarac dotadašnjoj postklasičnoj ekonomskoj misli koja se uglavnom bavila problemima tržišta, cena i raspodele. Odbacio je Sejov zakon tržišta, i ukazivao je da privreda sama po sebi, preko tržišnih mehanizama, ne dovodi automatski do pune zaposlenosti i da je neophodna intervencija države tj. vlade. Preporučuje mere kreditne politike (smanjenje kamatne stope), poreske politike (smanjenje poreza radi povećanja ukupne efektivne tražnje i mere u sferi proizvodne funkcije države – javni radovi).

Ostala dela Dž. M. Kejnza: *Ekonomске posledice mira, Rasprava o novcu, Sredstva ka prosperitetu* i druga.

Keš flou (engl. **Cash flow**) – jedna od mera vrednosti i rezultata poslovanja firme, koja se sastoji od neto prihoda posle oporezivanja, uvećanog za neopipljive rashode u odnosu na prihode, kao što su amortizacija i nadoknade za trošenje prirodnih bogatstava (nafta). *Cash flow* se obično iskazuje u monetarnim jedinicama po deonici. U našoj literaturi *cash flow* se naziva novčani tok.

Klirinška kuća - pravno lice koje može poslovati samostalno ili u sklopu →berze. Njeno pojavljivanje je vezano za sve veći značaj terminskih poslova (tj. poslova na dugi rok) u savremenim finansijskim tokovima kapitala. Klirinška kuća igra ulogu garanta u kupoprodajnim odnosima na modernim finansijskim i robnim berzama. Naime, ona se javlja kao posrednik između kupca i prodavca pri čemu garantuje kupcu isporuku ugovorenog predmeta, a poveriocu naplatu potraživanja. To je jedan vid podizanja sigurnosti u poslovanju na berzama što je inače trend danas (smanjiti rizik kako je god to moguće). Kako ovu funkciju

klirinška kuća obavlja, tj. iz kojih izvora? I kupac i prodavac su "dužni" položiti odgovarajuću sumu (inicijalni depozit tj. marginu) na račun klirinške kuće. Ta sredstva se prilagođavaju promjenama cene na tržištu, tzv. dnevno prilagođavanje.

Knjigovodstvo – vodi se u preduzećima radi kontrole poslovanja i poslovnog odlučivanja. U knjigovodstvu se, sistemom računa, prate ekonomski procesi. Knjigovodstvo obuhvata samo ekonomske promene koje se mogu izraziti u novcu. Kao osnov za knjiženje služi knjigovodstvena dokumentacija koja obuhvata nastale ekonomske promene i vrši se svakodnevno, od osnivanja preduzeća do likvidacije.

Knjigovodstvo je dokumentovana i strogo formalizovana evidencija – zasnovana na potpunom i trajnom sakupljanju i tematskom, hronološkom i stvarnom sređivanju podataka o svim nastalim individualnim poslovnim događajima i stanjima – koja, korišćenjem vrednosnih jedinica mere, ima mogućnost da prikaže sliku o celokupnom prethodnom poslovanju preduzeća. Knjigovodstvo treba posmatrati i razmatrati kao celinu dokumenata, poslovnih knjiga i računovodstvenih obračuna i računovodstvenih izveštaja. Završni produkt računovodstva su obračuni koji obuhvataju knjigovodstvene podatke o svim stanjima i procesima u prošlosti. Formalno, neki od ovih obračuna se prikazuju u formi finansijskih izveštaja, a u skladu sa propisanom šemom, i predstavljaju jednu od fundamentalnih podloga za donošenje poslovnih odluka. Zbog svoje stroge formalnosti knjigovodstveni podaci imaju karakter pravnog dokaznog sredstva, što nije slučaj sa ostalim oblicima privrednih evidencija.

Kofinansiranje – pojam kojim se označava finansiranje izvesnih projekata iz izvora koji su najčešće locirani van zemlje u kojoj se projekat realizuje. Kao jedna od glavnih (i prvih) institucija na ovom polju, javlja se *Svetska Banka*, koja je 1974. godine otpočela poslove kofinansiranja. Od ostalih zajmodavaca, ističu se:

1. javne agencije za razvoj (nacionalne i međunarodne),
2. izvozno-kreditne agencije,
3. komercijalne banke.

Međunarodne finansijske institucije, kao što je Svetska Banka, jesu institucije koje, sa razlogom, uživaju visoku reputaciju u finansiranju raznih projekata, sa posebnim naglaskom na nerazvijenim regionima. Sigurno da je mnogo lagodnije nekoj npr. komercijalnoj banci da uloži sredstva znajući da je učesnik u finansiranju i jedna takva institucija kao što je Svetska Banka, i to iz čisto pragmatikih razloga (jer zna da je projekat bio valjano evaluiran od strane eksperata, kreditnih analitičara Svetske Banke).

Postoje različiti modeli kofinansiranja i to:

- **paralelno finansiranje** (više u upotrebi) – model u kome se nabavke vezane za projekat dele na "pakete", a suština je u tome da se svaki "paket" može finansirati iz posebnih izvora, iz čega sledi da je veza međunarodna finansijska institucija – sufinansijer labavija;
- **zajedničko finansiranje** (engl. *joint-financing*) – model u kome sve strane (i međunarodna finansijska institucija i lokalni sufinansijer) preciziraju svoje učešće u zajedničkom finansiranju pojedinih delova projekta.

Ovi poslovi su uznapredovali toliko da danas imamo praksu polugodišnjeg objavljivanja liste projekata za kofinansiranje po celome svetu, koje se dostavljaju na adrese preko 600 komercijalnih banaka i izvozno-kreditnih agencija.

Komercijalni zapis - je kratkoročna hartija od vrednosti - instrument duga - koju emituju preduzeća radi prikupljanja novčanih sredstava za finansiranje svog poslovanja. Reč je o instrumentu duga koji se prodaje uz diskont, tj. vrsti kratkoročne → *obveznice* bez kupona. Komercijalni zapisi spadaju u red hartija od vrednosti koje nisu garantovane ili osigurane. Sigurnost njihove naplate počiva na visokom bonitetu emitentata, koji su obično uspešna, poznata i velika preduzeća.

Osnovni razlog emisije i korišćenja komercijalnih zapisa se sastoji u prednosti bržeg prikupljanja slobodnih sredstava. Emisijom ovih hartija emitent može brže doći do željenih kratkoročnih sredstava za finansiranje poslovanja nego da uzima bankarske kredite.

Komisioni - posrednik u prometu koji u svoje ime prodaje tuđu robu, za račun vlasnika robe (komitenta) od koga za prodajnu uslugu prima određenu proviziju. Iz komisionog ugovora proizilaze sledeće obaveze komisionara:

- a) da ispunjava komitentove komisione naloge,
- b) da pažljivo bira poslovne partnere i savesno postupa prilikom zaključenja ugovora,
- c) da štiti komitentove interese u poslu,
- d) da komitentu pruži jemstvo za izvršenje komisionog posla,
- e) da izvrši konačni obračun za komitenta.

I komitent preuzima komisionim ugovorom određene obaveze: da komisionaru isplati proviziju za komisioni posao; da komisionaru nadoknadi potrebne i korisne troškove; da komisionaru dâ predujam za pokriće troškova ukoliko je to potrebno. Za potraživanja prema komitentu, komisionaru pripada pravo zaloge i pravo pridržaja komisione robe.

Kompensacija - način izmirenja obaveze između dužnika i poverioca, kad između njih postoje dve ili više obaveza: poverilac potražuje od dužnika određeni iznos, ali mu istovremeno i duguje određeni (različit ili isti) iznos ponekom drugom osnovu. Ovakva potraživanja i dugovanja mogu da se uzajamno potiru (kompensiraju). Kompensacija može biti :

- a) zakonska (obavezna) i
- b) fakultativna (dobrovoljna).

Koncern - je najviši stepen monopolističkog udruživanja preduzeća. On ujedinjuje preduzeća raznih grana proizvodnje koja u potpunosti gube svoju samostalnost. Koncern obuhvata jedinstvenim kapitalom više preduzeća, tako da matično preduzeće (tzv. krovno preduzeće) svojim kapitalom uložnim u druga preduzeća (tzv. preduzeća kćeri) i učešćem u njihovoj upravi kontroliše njihovo poslovanje.

Privredna struktura koncerna je vertikalna ili horizontalna: **vertikalni** koncern ujedinjuje preduzeća različitih međusobno povezanih proizvodnih faza, dok **horizontalni** koncern ujedinjuje preduzeća iste poslovne delatnosti. Koncerni su dobili prvi put svoju zakonsku definiciju u nemačkom Zakonu o akcionarskim društvima iz 1937. godine.

Koncesije - u širem smislu znače odobrenja koja vlasti daju kako građanima date države tako i, eventualno, stranim državljanima, radi obavljanja industrijsko-trgovinske ili uopšte privredne delatnosti, na određeni rok, uz naknadu ili bez naknade.

Koncesija u međunarodnom pravu znači davanje, pod posebno propisanim uslovima, uz naknadu, povlastice za vršenje nekih izuzetnih prava (koja po pravilu ne pripadaju strancima, kao što su: eksploatacija prirodnih bogatstava - nafte, ruda i sl.; javne službe, pa čak i javne vlasti - naplata poreza) od strane nadležnog državnog organa (koncedenta) stranom fizičkom ili pravnom licu (koncesionaru). Ovi ugovori nemaju međunarodnopravni karakter, sem ukoliko se to izričito ne sankcioniše u kasnije zaključenim zaštitnim ugovorima između dve države. Predmet koncesije ne može biti izgradnja ratnih objekata i opreme.

U Srbiji postoji Zakon o koncesijama (1997), prema kom se koncesija daje na rok od najviše 30 godina, koji počinje da teče od momenta završavanja objekta. Po isteku roka, dobro prelazi u ruke države. U SRJ je prva koncesija data za izgradnju auto-puta Niš - Dimitrovgrad. Koncesija u socijalističkim zemljama po pravilu nije primenjivana, izuzetak je bio bivši SSSR gde je, radi podizanja nivoa ekonomske aktivnosti, posle velikih razaranja u toku građanskog rata i revolucije, koncesija davana stranim kapitalistima u uskim oblastima privrednih delatnosti.

Konglomerat - preduzeće koje obuhvata holding kompaniju i grupu povezanih preduzeća koja uglavnom nisu konkurenti po proizvodima i tržištima. To su velika preduzeća koja se bave raznim, međusobno nepovezanim privrednim aktivnostima. Konglomerati uobičajeno nastaju kroz → *merdzere* (pripajanja) i *take over-e* (preuzimanja), a ekonomska opravdanost njihovog formiranja leži u redukciji rizika poslovanja kroz spajanja preduzeća koja su različita u svojim područjima delatnosti, čime se realizuje konglomeratska diversifikacija kao strategija rasta preduzeća. Smatra se da konglomeratsko preduzeće može da ostvaruje visoku sinergijsku vrednost prevashodno na području upravljanja finansijama, dok je ta vrednost na području proizvodnje, istraživanja i razvoja niska ili nikakva.

Konglomerat predstavlja pre svega potencijalnog investitora → *kapitala*, a manje isporučioaca novih tehničko-tehnoloških rešenja.

Zbog svoje geografske i proizvodne disperzije i veličine, mogu da onemoguće dejstvo tržišta i neutrališu dejstvo antimonopolskih zakona.

Konjunktura - pod konjunkturu se podrazumeva smer i intenzitet kretanja, kolebanja (fluktuiranja) privredne aktivnosti.

Konkurencija - suparništvo između učesnika u ponudi robe, s ciljem svakog učesnika da tržište svoje robe što više proširi na račun drugih učesnika. Najčešća sredstva konkurencije su: snižavanje cena, dizanje kvaliteta proizvoda, nova tehnologija, itd. Na tržištu vlada konkurencija kada postoje brojni pojedinci i firme koji deluju jedni naspram drugih i pri čemu nijedan od tih subjekata nema dovoljno veliki uticaj da sam određuje cenu.

Konosman (engl. "**bill of lading**", ili skraćeno **B/L**) – dokument koji izdaje brodar, a služi kao dokaz da je ugovor o prevozu zaključen i da je roba utovarena na brod. Konosman, ili teretnica, ima tri funkcije: dokazuje da je sklopljen ugovor o prevozu robe, da je roba utovarena na brod radi transporta i predstavlja hartiju od vrednosti koja se, po osnovu utovarene robe, može prenositi (prodati). Razlikuju se dve osnovne vrste konosmana: čist i nečist. Pod čistim konosmanom se podrazumeva onaj koji dokazuje da je roba koja je utovarena na brod u potpunosti ispravna, što se utvrđuje prethodnim pregledom robe od strane brodar. Kod nečistog konosmana, roba koja je utovarena u brod nije u potpunosti ispravna, a sve uočene nedostatke brodar unosi u konosman. Ovo je veoma bitno, jer za nedostatke u robi, koji nisu uočeni i zapisani u konosmanu, odgovara brodar.

Konsalting (engl. **consulting**) - pružanje usluga ekonomskim subjektima od strane stručnjaka, u vidu saveta o tehničkim, komercijalnim ili pravnim

aspektima poslovanja. Konsalting podrazumeva da je stručnjak koji pruža ovu vrstu usluga unajmljen van preduzeća, najčešće iz takozvanih konsalting firmi specijalizovanih za pružanje saveta preduzećima iz jedne ili više oblasti.

Konsignacija – pod konsignacijom se podrazumeva takva vrsta trgovinskog posla gde preduzeće konsignator ili zastupnik na svojim skladištima drži robu proizvođača – vlasnika ili konsignanta, radi prodaje. Ono što je bitno za ovu vrstu posla jeste da konsignator nije vlasnik robe već da on pruža samo uslugu skladištenja i prodaje proizvoda inostranog partnera. U ugovoru o konsignaciji može se predvideti da konsignator, pored ovih usluga, pruža i usluge servisa. Za ove usluge konsignator naplaćuje određenu proviziju, dozvoljeno je i u stranoj valuti, kao procenat od vrednosti prodatih proizvoda.

Konsignaciona prodaja - domaći zastupnik drži na svom skladištu robu koja je u vlasništvu strane firme radi prodaje te robe. Sve dok se roba ne proda, smatra se da nije uvezena, iako je ušla u zemlju. Tek kada se roba proda vrši se obračun carine, poreza i drugih dažbina. Domaći zastupnik dobija →*proviziju* za obavljeni posao.

Kontigenti i kvote - određena količina ili vrednost određene robe, koja se sme, u unapred utvrđenom vremenskom periodu, uvoziti ili izvoziti, odnosno određena količina ili vrednost roba koje jedna zemlja odobrava drugoj za uvoz. Kvota je količina i vrednost roba koja se u okviru pojedinog kontigenta može uvoziti ili izvoziti, a raspodeljuje se na više preduzeća.

Konvertibilnost valute - predstavlja sposobnost jedne →*valute* da se relativno lako može zameniti za drugu valutu ili za zlato. Da bi jedna valuta mogla postati konvertibilna iza nje mora da stoji stabilna privreda; →*platni bilans* ne sme da pokazuje veći i dugotrajniji →*deficit*. Za konvertibilnost valute potreban je i određeni stepen političke stabilnosti u zemlji. Ukoliko zemlja proglašuje svoju valutu konvertibilnom, a za to nisu ispunjeni uslovi, nacionalna privreda trpi štete od takvog čina, što može dovesti do gubljenja poverenja u datu valutu i suspenzije konvertibilnosti. Za nacionalnu privredu je bolje da ima stabilnu nekonvertibilnu valutu, nego konvertibilnu, a slabu.

Konzumerizam - gledište po kome bi ekonomski život trebalo da bude organizovan za dobro potrošača. On podrazumeva skup aktivnosti države, preduzeća i nezavisnih organizacija sa ciljem zaštite prava potrošača. Ovaj pokret se bori za sledeća prava: na informisanje, bezbednost, izbor, odštetu, obrazovanje, zdravu životnu sredinu i slično.

Korporativni identitet (engl. Corporate identity) – identitet koji izgrađuju kompanije (preduzeća) radi sopstvenog razlikovanja od drugih preduzeća na tržištu, ali i radi većeg i intenzivnijeg poistovećivanja zaposlenih sa svojom firmom.

Korporativni identitet se bazira na unificiranju i razvijanju simbola, znakova, procedura i dr. On je formalno sadržan u nekoliko svezaka, knjiga, vodiča, u kojima su do detalja opisani svi kriterijumi i standardi koji označavaju i izdvajaju firmu od drugih.

Tu spadaju uputstva za:

- _ izradu štampanih stvari: memoranduma, vizit karti, blokova;
- _ kreiranje sredstava marketinga: novinskih oglasa, panoa, TV reklama;
- _ dekoraciju poslovnih i prodajnih objekata;
- _ odnose između zaposlenih, stil oblačenja u kompaniji i slično.

Kratki, srednji i dugi rok - kod kredita period (ročnost) vraćanja uzetog kredita. Kratki rok do jedne godine od dana korišćenja kredita, izuzetno do tri godine; srednji rok od 3-5 godina od dana korišćenja kredita; dugi rok preko 5 godina, često do 20 godina, a izuzetno i 40 godina, od dana korišćenja kredita.

Kredit - predstavlja dobrovoljno ustupanje određenih količina roba, novca ili drugih vrednosti od strane poverioca (kreditora) drugom licu (dužniku, debitoru) uz automatsko nastajanje obaveze dužnika da u nekom određenom (preciziranom) budućem roku vrati istu vrednost, sa ili bez određene kamate, kao nadoknadu kreditoru. Krediti se dele prema dužnicima: javni i privatni, domaći i strani; prema obezbeđenju: na lični, menični, lombardni i hipotekarni; prema ročnosti: kratkoročni, srednjoročni, dugoročni; prema ekonomskoj nameni: potrošački, proizvodni i sl.

Kreditna kartica predstavlja plastičan dokument koji izdaje banka ili drugi finansijski posrednik i koji dozvoljava vlasniku da dobije kredit.

Kreditna politika - skup mera i instrumenata radi postizanja kreditno političkih ciljeva. Monetarna politika je deo kreditne politike, njen osnovni deo. Kreditna politika spojena sa fiskalnom, poreskom politikom, čini širi pojam - finansijsku politiku. Kreditna politika može biti restriktivna - koči →*konjunkturu* i ekspanzivna - pospešuje →*konjunkturu*.

Kupci – pravna i fizička lica koja kupuju robu. Kupci su najvažniji deo poslovnog okruženja preduzeća. U kupoprodajnom ugovoru, kupac je jedna stranka u ugovoru (druga je prodavac). Ukoliko kupac u određenom roku ne plati

ugovorenu cenu, dužan je da plati prodavcu zatezne kamate i nadoknadi štetu nastalu zbog zakašnjenja isplate.

Kupovna moć - obim dobara i usluga koji se može kupiti za odgovarajuću količinu novca. Kupovna moć je u recipročnom odnosu sa $\rightarrow$ cenama, odnosno - ako cene rastu, kupovna moć opada.

Kupovna snaga novca - količina roba i usluga koje se mogu kupiti za određeni broj jedinica datog novca. To je osnova tzv. unutrašnje vrednosti novca.

Kvalitet - se može posmatrati sa dva aspekta:

- 1) sa aspekta ponude tj. proizvođača predstavlja usaglašenost sa zahtevima tj. pravilama procedure proizvodnje (sa datom specifikacijom).
- 2) sa aspekta korisnika kvalitet predstavlja ukupnost karakteristika proizvoda koje imaju sposobnost da zadovolje izrečene i implicitne potrebe.

Kvazifiskalni deficit – pojam koji se često poistovećuje sa *gubicima centralnih banaka*, iako ova dva pojma nisu identična. Kao što je poznato (pogotovu je to kod nas bio slučaj) centralne banke ne vrše uvek i samo monetarne funkcije, već "pomažu" državu i tako vrše poslove iz domena fiskalne politike. Kada se pojavi potreba za finansijskom "injekcijom", država preko vlade urgira kod guvernera centralne banke i na taj način dolazi do sredstava za finansiranje javnog sektora po netržišnim uslovima, uz istovremeno gomilanje gubitaka u bilansu centralne banke. Osnovni izvori gomilanja gubitaka centralne banke tj. kvazifiskalnog deficita su:

- davanje subvencija "prioritetnim" privrednim granama od strane centralne banke,
- spašavanje banaka i drugih finansijskih institucija koje su pred bankrotstvom,
- finansiranje nefinansijskog javnog sektora jeftinim kreditima iz primarne emisije,
- ostvarene negativne kursne razlike po osnovu otkupa/prodaje deviza.

Kao što se iz napred navedenog može zaključiti, kvazifiskalni deficit je jedan od glavnih uzročnika monetarne ekspanzije, a samim tim i generator inflacije. Iz ovoga proizlazi da su preduslovi koji se moraju *a priori* ispuniti za ostvarivanje makroekonomske stabilnosti u nekoj zemlji – eliminisanje kvazifiskalnog deficita i uravnotežen državni budžet.

Kvota - kvantitavno ograničenje u spoljnotrgovinskom prometu, kojim se određuje maksimalno moguć obim uvoza izražen u količini.

Kliring - zemlje koje imaju nekonvertibilnu valutu i jaču deviznu kontrolu međunarodna plaćanja često vrše putem kliringa. Klirinškim sporazumom se plaća između dve ili više zemalja, a plaćanja se obavljaju preko klirinških računa, koji se vode kod nacionalnih centralnih banaka. Tako uvoznici uplaćuju odgovarajući iznos nacionalne valute, a izvoznici sa istog računa naplaćuju svoju robu u nacionalnoj valuti. Preko dogovorene nacionalne valute vrši se međudržavni obračun dugovanja i potraživanja. Klirinškim sporazumima se predviđa iznos tzv. manipulativnog kredita, odnosno granica do koje dugovanja jedne strane mogu nadmašiti njena potraživanja. Sastavni deo klirinških sporazuma su i robne liste kojima zemlje učesnice sporazuma utvrđuju obim i strukturu međusobne razmene u toku obračunskog perioda.

Laferova kriva – dobila je ime po A. Laferu (A. Laffer), predstavniku "ekonomske ponude" koji je dokazivao da su niže poreske stope sasvim konzistentne sa višim poreskim prihodima. Smanjivanje poreskih stopa nužno ne mora da izazove inflaciju po njemu. Sa druge strane, povećanje poreskih stopa, preko određene granice izaziva pad poreskih prihoda, jer su privrede, kao ponuđači i domaćinstva, kao potrošači, "prigušeni" prekomernim porezima. Do prelomne tačke, više poreske stope rezultiraju višim poreskim prihodima. Posle toga, svako dalje povećanje poreskih stopa nepovoljno deluje na potrošače i proizvođače, čime se smanjuje poreska osnova – društveni proizvod, što vodi i padu poreskih prihoda. Ukoliko su poreske stope iznad onih koje se odnose na prelomnu tačku, smanjenje poreskih stopa izazvaće povećanje poreskih prihoda.

Laferova kriva bila je podstaknuta Reganovim zakonodavstvom i posebno ERTA zakonom (zakon o porezima za ekonomski oporavak) koji je donet 1981. godine i koji je predviđao: 25% smanjenja poreza u trogodišnjem periodu; povećanje stope oporezivanja kapitalnog dobitka i ubranu amortizaciju novih poslovnih zgrada i opreme. Ovaj paket mera je bio osnova tzv. Reganomije (engl. *Reagonomics*).

Latentna tražnja – nastaje kada postoji određeni broj ljudi koji ima potrebu za nečim, a ta potreba se ne može zadovoljiti postojećim proizvodima i uslugama.

Leveridž (engl. Leverage) - postoje: poslovni i finansijski leveridž. **Poslovni leveridž** je u uskoj vezi sa poslovnim rizikom, tj. rizikom uslovljenim postojanjem → *fiksni troškovi* (koji su konstantni sa porastom ili padom obima prodaje). Poslovni dobitak se dobija oduzimanjem fiksnih troškova od marginalnog dobitka. Poslovni rizik se ogleda u činjenici da ukoliko dođe do smanjenja poslovne aktivnosti (npr. usled nekih nepogoda) fiksni će troškovi ostati konstantni, a poslovni dobitak će drastično opasti. **Finansijski leveridž** akcenat stavlja na

finansijsku strukturu odnosno na prirodnu težnju svakog poslovnog subjekta da "iskoristi" pogodnosti koje mu pruža legislativa jedne države u pogledu vrednovanja kamata na pozajmljena sredstva. Kamata se, naime, svrstava u troškove tako da automatski smanjuje poslovni dobitak, tj. smanjuje dobitak pre oporezivanja (time praktično država nama plaća deo poreza). Naime, ne može se svako preduzeće zaduživati i koristiti finansijski leveridž, već poslovanje na bazi finansijskog leveridža mogu ostvariti samo preduzeća sa visokim kreditnim bonitetom i konstantno visokom efektivnošću, zato što se ta sredstva moraju (kad-tad) vratiti, a jedino ova "jaka"preduzeća mogu ostvariti stope prinosa koje su iznad kamatnih stopa (po kojim su sredstva pozajmljena) a što je neophodno da bi se ostvario dobitak iz poslovanja. Treba ukazati na zajedničko delovanje kako poslovnog i finansijskog rizika tako i poslovnog i finansijskog leveridža.

Liberalizacija - doktrina o što je moguće većoj ulozi tržišta i konkurencije u procesu koordiniranja ekonomskih aktivnosti. Državi se ostavljaju samo one aktivnosti koje tržište ne može da reguliše ili koje su neophodne za otpočinjanje uspešne tržišne utakmice.

LIBOR (London Inter Bank Offered Rate) - kamatna stopa (cena kapitala) koja se koristi na kratkoročnom međunarodnom bankarskom tržištu u Londonu. Po toj ceni banke nude jedna drugoj novac. Visinu LIBOR-a određuju pet glavnih londonskih banaka i služi kao pokazatelj stanja na tržištu novca tj. od nje zavisi kolika će se kamatna stopa primeniti pri odobravanju novih kredita.

Licenca – pod pojmom licence se podrazumeva određena vrsta znanja (organizaciona, upravljačka, tehnološka, itd.) koja mogu da posluže u poslovanju. Licenca je predmet kupoprodaje (posebno na međunarodnom nivou) i predstavlja najstrože čuvanu poslovnu tajnu (primer *Coca-Cola*). Licenca se plaća jednokratno. Pošto su veoma veliki iznosi, često se odobrava plaćanje u više tranši (rata). Izvoz licenci se vezuje za zemlje koje puno ulažu u naučno-istraživački rad. Naša zemlja je neto uvoznik licenci (više uvozimo nego što izvozimo). Tokom osamdesetih godina na dvadeset uvezenih licenci izvezili smo jednu. Ono što je veliki problem kod licenci jeste da su dosta retko u prometu najnovije licence, tj. najsavremenija tehnologija, već se uglavnom radi o tehnologiji prethodne generacije. Razlog tome jeste smanjivanje konkurencije. Ugovor o licenci prati i niz restriktivnih klauzula koje se odnose, na primer, na to da se kupcu licence ograničava tržište na kome može prodavati proizvode koje je proizveo po kupljenoj licenci ili obim proizvodnje tih proizvoda. Takođe se može odrediti i to da se repromaterijal (sirovine) nabavlja od tačno određenog prodavca, koji je neretko i prodavac licence. Najveći "proizvođači" licenci su SAD i Japan.

Licenca – teretan ugovor kojim se davalac licence obavezuje da ustupi pravo privrednog iskorišćavanja patenta, znaka razlikovanja (žiga, modela ili uzorka) ili *know-how-a*, dok se korisnik licence obavezuje da će iskorišćavati predmet licence na ugovoreni način i da će davaocu platiti predviđenu naknadu. Licenca može biti ugovorna (isključiva i neisključiva), prinudna (predstavlja sredstvo ograničenja patenta u interesu domaće privrede; može se dati ako imalac prava ne koristi ili nedovoljno koristi svoj pronalazak u zemlji) i zakonska.

Licitacija – nadmetanje pri zaključivanju kupoprodajnih i drugih ugovora u robnom prometu. Postoje dva osnovna oblika licitacije: usmena (sastoji se u direktnom nadmetanju prisutnih kupaca, polazeći od unapred određene prodajne cene) i ofertalna (nadmetanje u vidu pisanih ponuda; najčešće se javlja prilikom zaključenja ugovora o građenju, ili drugim većim investicijama). Kod obe vrste licitacija može se zahtevati da učesnici na licitaciji prethodno uplate određeni iznos na ime kaucije, ili da podnesu bankarsku garanciju, što se posebno javlja kod međunarodnih licitacija.

Likvidacija - → *stečaj i likvidacija*

Likvidna sredstva - → *monetarni agregati*

Likvidnost - se može dvostruko tumačiti:

- 1) vlasništvo nad dobrima koja se mogu lako i brzo transformisati u novac a prema dovoljno predvidljivoj ceni; osim samog novca, u likvidna sredstva spadaju sve druge hartije od vrednosti za koje postoji stabilno tržište i koje se mogu brzo zameniti za novac po relativno stabilnoj ceni;
- 2) sposobnost preduzeća da u propisanom ili dogovorenom roku izmiri sve svoje dospele obaveze.

Lizing (engl. leasing) - operacija ili transakcija na osnovu koje se jedno preduzeće, umesto da kupi opremu ili mašine koje su mu potrebne, obraća jednoj specijalizovanoj ustanovi koja mu potrebnu opremu daje u zakup na određeni rok (dovoljno dug da se u tom roku izvrši amortizacija opreme). U suštini pod lizingom se podrazumeva ugovor o uslovima zakupa, zaključen između jednog davaoca i jednog primaoca lizinga, za određeni vremenski period koji se po pravilu ne može otkazati do isteka roka ugovorenog perioda zakupa. Taj rok je neopoziv, dakle, korisnik nema pravo da otkáže ugovor ali može da bira između sledećih mogućnosti: a) da produži zakup po sniženoj ceni; b) da otkupi opremu po sniženoj ceni; c) da opremu vrati lizing preduzeću. Glavna svrha lizinga je finansiranje pokretnih i nepokretnih investicionih dobara.

Lizing se najpre javio u SAD, a početkom šezdesetih godina javlja se u Evropi (u SR Nemačkoj i ostalim razvijenim zemljama zapadne Evrope) u kojoj je u izvesnom smislu menjao forme, ali je zadržao ime koje se najčešće ne prevodi.

Predmet lizinga mogu biti sva dobra. Kod ugovora o lizingu postoje dva roka: neopozivi - traje obično 4-5 godina (retko kraće) a može biti i duži; preostali (rezidualni).

Prednosti lizinga: preduzeće korisnik lizinga ne mora da za novu opremu angažuje svoja gotovinska sredstva; zakupninu plaća iz prihoda koje opremom ostvaruje; prebacuje se jedan deo rizika za opremu na lizing preduzeće.

Negativne strane lizinga svode se na činjenicu da je to veoma skup instrument finansiranja - skuplji od bankarskog kredita.

Logistika - pokriva sve one aktivnosti koje su usmerene na savladavanje prostorne i vremenske nepodudarnosti između proizvodnje i potrošnje. To je umešnost dostavljanja materijala i proizvoda, i širi je pojam od distribucije, jer obuhvata i skladištenje i niz drugih aktivnosti.

Lombardni poslovi - posebna vrsta kreditnih poslova, gde se bonitet zajmoprimca utvrđuje ne njegovom kreditnom sposobnošću, već vrednošću njegovog zaloga koji daje poveriocu. Lombard, ili zalog, može biti u obliku plemenitih metala, vrednosnih papira, raznih roba ili drugog. Obično se kredit odobrava u procentno manjoj vrednosti od stvarne vrednosti zaloga. Zalog ostaje, do roka vraćanja kredita ili izvršenja nekog posla, kod poverioca a ovaj može, radi dobijanja efektivnog novca, da ga založi. Takav posao zove se *relombard*.

Lon poslovi (lohn poslovi) - su poslovi oplemenjivanja, dorade i proizvodnje finalnih proizvoda u inostranstvu. Oplemenjivanje podrazumeva industrijsku preradu koja rezultira dobijanjem novog kvaliteta kao i popravke trajnih potrošnih dobara itd. Dorada podrazumeva industrijsku doradu pri čemu se ne menja osnovno svojstvo robe, već se mehaničkim, hemijskim i drugim procesima poboljšava njen kvalitet.

Roba koja je predmet oplemenjivanja prijavljuje se kao privremeni uvoz. Motiv firme koja vrši lon - posao jeste korišćenje slobodnih kapaciteta koji omogućuju da se ostvari devizni priliv i razbijanje troškova → amortizacije.

Londonska berza - je osnovana 1802. god., a 1986. god. je prerasla u Međunarodnu berzu Ujedinjenog Kraljevstva i Republike Irske, mada se i danas popularno naziva "londonska berza". Akcije se kotiraju slično kao i u Japanu i

SAD. Imamo, dakle, glavno tržište (akcije "najjačih" kompanija) i tržište nekotiranih (sa slabijim rejtingom) hartija od vrednosti.

Lorencova kriva (kriva raspodele dohotka) – po ekonomisti Lorencu (Lorentz), kriva koncentracije predstavlja grafički prikaz rasporeda (distribucije) jednog obeležja nekog skupa jedinica, npr: skupa aktivnog stanovništva prema dohotku. Njeno tumačenje se olakšava ucrtavanjem dijagonale koja predstavlja idealnu raspodelu i što je Lorencova kriva udaljenija od nje, utoliko više imamo izraženu situaciju da manji broj ljudi prisvaja najveći deo dohotka.

Lukrativno – sve ono što donosi zaradu, tj. što je unosno, korisno.

Makroekonomija - predstavlja oblast ekonomije koja se bavi izučavanjem privrede kao celine, u pogledu ukupno proizvedenih roba i usluga, ukupnih prihoda, nivoa zaposlenosti faktora proizvodnje - rada, kapitala i zemlje i opšteg kretanja cena. Do tridesetih godina 20. veka ekonomska teorija je uglavnom bila skoncentrisana pojedinačna preduzeće i privredne grane. Međutim nakon velike ekonomske krize sa kraja tridesetih, i sa razvojem koncepta nacionalnog dohotka i brojnih drugih statističkih metoda interesovanje za makroekonomijom naglo počinje da raste. Najvažniji ciljevi makroekonomske politike su ekonomski rast, stabilnost cena i puna zaposlenost. Reč makroekonomija potiče od grčke reči "makros" što znači veliko, agragatno. Prvi put je ovu reč upotrebio 1948. godine teoretičar Howns.

Manipulacija – kao faza u životnom ciklusu proizvoda, obuhvata sve one aktivnosti koje se odnose na održavanje upotrebne vrednosti proizvoda. Ona obuhvata skladištenje, transportovanje, utovaranje, premeštanje robe i dr.

Marginalni (granični) trošak – promena u ukupnim troškovima kao rezultat proizvodnje dodatne jedinice proizvoda. Izračunava se:

$$GTR = \frac{\Delta UTR}{\Delta Q}$$

gde GTR označava granične troškove, ΔUTR označava promenu u ukupnim troškovima, a ΔQ promenu u obimu proizvodnje.

Granični troškovi ne zavise od fiksnih troškova već su determinisani samo varijabilnim troškovima. Znači, ako se proizvede dodatna jedinica, fiksni troškovi se ne menjaju i dodatni fiksni troškovi su nula, pa sledi da granični trošak zavisi od varijabilnih troškova.

Kako je pri donošenju određenih vrsta odluka za organe upravljanja preduzećem bitnije da se sagledaju promene u ekstra nastalim troškovima usled promene

obima proizvodnje, nego u prosečnim troškovima, to se služe marginalnim troškovima kao putokazom. Odnos marginalnih troškova i prosečnih troškova je značajan indikator za poslovnu politiku preduzeća.

Marka proizvoda - reč, simbol, termin, ime ili sve to kombinovano. To je obeležje proizvoda određenog proizvođača ili trgovine kojim se izdvaja od drugih.

Marka trgovine - pod markom trgovine ili trgovinskom markom podrazumevamo proizvode koji se prodaju pod zaštitinim znakom trgovinskog preduzeća. Jedan od poznatijih primera u svetu je trgovinsko preduzeće Marks & Spencer, a kod nas C market.

Marketing miks - je kombinacija kontrolisanih instrumenata marketinga kojima se koristi preduzeće da bi postigao očekivani nivo prodaje na ciljnom tržištu. Tradicionalna klasifikacija instrumenata marketing miksa se oslanja na tzv. "4p": proizvod (*product*), prodajna cena (*price*), distribucija (*place*) i promocija (*promotion*). U savremenim definicijama se pored 4 navedena instrumenta u marketing miks svrstavaju i tzv. "3c": obezbeđenje interesa potrošača (*consumerism*), racionalno iskorišćenje i kontrola resursa (*control*) i očuvanje okoline (*conservation*). U uslužnim delatnostima marketing autori su proširili broj "4p" na "7p" dodajući bitne elemente kao što su: ljudi (*people*), proces pružanja usluge (*process*) i fizičku sredinu (*physical evidence*).

Marketing poslovna koncepcija – trajna orijentacija privrednih subjekata na potrebe i želje kupca.

Marketinški informacioni sistem (skr. MIS) – skup ljudi, mašina, postupaka i metoda za redovnu, plansku analizu i prezentaciju informacija koje se koriste u donošenju marketinških odluka. To je kontinuelni tok informacija koje su osnova za donošenje odluka.

Maršalov plan – naziv za američku pomoć upućenu Zapadnoj Evropi u iznosu od 13,6 milijardi dolara po završetku Drugog svetskog rata. Takvo ime je dobio po svom tvorcu, američkom državnom sekretaru Džordžu Maršalu, koji je, uvidevši kolika su razaranja u Evropi, pozvao Amerikance da pomognu razrušenoj Evropi.

Američki kongres je podržao Maršalovu inicijativu i u Parizu su jula 1947. god. održani američko-rusko-francuski pregovori. Rusi tj. sovjetski ministar Molotov je odbio pomoć, jer je realizacija podrazumevala otvaranje evropskih privreda, multilateralizam u međunarodnim ekonomskim odnosima i vraćanje na slobodnu

međunarodnu trgovinu, a SSSR je imao "samodovoljnu privredu" i bilo je ponižavajuće je za njega da uzima ovu pomoć. Naše rukovodstvo je takođe odbilo pomoć. Danas se često porede Maršalov plan sa *Paktom za stabilnost Jugoistočne Evrope*, kojim se pokušava pomoći transformacija socijalističkih privreda u tržišne.

Medio poslovi – berzanski poslovi čije izvršenje mora da usledi sredinom meseca. Na nemačkim berzama nisu mogući ovako ugovoreni poslovi.

Međubankarsko tržište – tržište na kome se odvija međubankarska trgovina i na kome se sučeljavaju ponuda i tražnja za novcem, devizama i hartijama od vrednosti. Služi najpre za kompenzaciju likvidnosti među bankama, kao i za refinansiranje njihovih plasmana. Sve transakcije izazivaju poslovne banke i eventualno drugi ovlašćeni učesnici. Zbog eventualne vremenske razlike, trguje se 24 časa. Uglavnom se trguje valutama vodećih razvijenih zemalja, a kursevi se menjaju iz sekunde u sekundu.

Međunarodni monetarni fond MMF (engl. International Monetary Fund IMF) - osnovan je, zajedno sa Međunarodnom bankom za obnovu i razvoj (*International Bank for Reconstruction and Development*), na konferenciji u Breton Vudsu 1944. na kojoj su učestvovala 44 zemlje. Ciljevi fonda su:

- 1) unapređenje međunarodne saradnje kroz konsultacije i zajedničko rešavanje monetarnih problema;
- 2) proširivanje međunarodne trgovine, rast zaposlenosti dohotka i proizvodnje;
- 3) stabilizacija deviznih kurseva i sprečavanje konkurentskih depresijacija;
- 4) multilateralizam u međunarodnim plaćanjima za tekuće transakcije i uklanjanje deviznih ograničenja koja sputavaju rast međunarodne trgovine;
- 5) smanjenje platnobilansnih neravnoteža.

Zemlje članice uplaćuju kvotu, i to 25% u SPV (specijalnim pravima vučenja) ili konvertibilnim valutama, a 75% u nacionalnoj valuti. Od veličine kvote zavisi mogućnost dobijanja kredita, broj glasova i udeo pri raspodeli novokreiranih SPV.

Specijalna prava vučenja su bankovni računi zemalja članica kod MMF, iza njih ne stoji zlato ili neka valuta. Postoje samo na osnovu dogovora zemalja članica, a njihova alokacija po državama je izvršena prema kvotama. Vrednost SPV se veže za "korpu" 16 ključnih valuta. Sa njima mogu da operišu samo Centralne banke zemalja članica i to samo radi rešavanja problema platnog bilansa. Za dobijanje kredita potrebno je da se zemlja članica dogovori sa Fondom o programu prilagođavanja, koji obuhvata mere fiskalne, monetarne, devizne i trgovinske politike radi popravljivanja platnobilansne situacije. Otplata pozajmica

na osnovu kreditnih tranši (delovi uzetih kredita) počinje tri godine i tri meseca od odobravanja, a završava se pete godine, računajući od trenutka korišćenja sredstava.

Menadžment - upravljanje bilo kojim oblikom organizacije (preduzeće, neprofitne organizacije...) koje vodi ostvarivanju postavljenih ciljeva. Menadžeri su visoko obrazovani profesionalci, i do njihove pojave je došlo zbog neophodnosti odvajanja vlasnika od direktnog upravljanja preduzećem. Po definiciji Mary Parker Follet, menadžment je sposobnost ostvarenja ciljeva preko drugih ljudi.

Menica - pismeni dokument, izdat u strogo zakonskoj formi, u kome se izdavalac (trasant) obavezuje da će u roku isplatiti određeni iznos, ili pak poziva drugo lice (trasata) da izvrši tu isplatu. Postoji više vrsta menica. Jedna od njih je sopstvena - kada se izdavalac obavezuje da će sam izvršiti isplatu, dok je vučena ona kojom izvršilac poziva drugo lice, odnosno trasata da izvrši isplatu. Blanko menica je neispunjen menični obrazac snabdeven potrebnim potpisima i zakonski može postati menica čim se ispune ostali bitni podaci. Blanko menica se upotrebljava za obezbeđenje zajma pojedinca ili organizacije - ako dužnik normalno otplaćuje zajam, pri izvršenoj potpunoj uplati blanko menica se vraća dužnicima. Ali ako dužnik prestane sa otplatama → *blanko menica* se popunjava na ostatak duga, a dug se isplaćuje po meničnom postupku. Sve izjave u vezi sa menicom daju se napismeno i potpisano na menici, a svaki potpisnik na menici je i obaveznik. Vreme kada se iznos naznačen na menici mora platiti je menična delatnost, pa na osnovu ovog kriterijuma razlikujemo tri vrste menica:

1. kada je rok plaćanja izričito određen i u samom meničnom tekstu vezan za datum izdavanja (npr. "platite za 4 meseca od danas - pa sledi datum");
2. menica po viđenju, tj. menica koja je plativa čim se ponese na naplatu i sadrži klauzulu "platite po viđenju";
3. menica na određeno vreme po viđenju - menica koja je plativa u određenom roku po viđenju, naznačeno u samoj menici (npr. "platite u roku od 5 dana po viđenju").

Menični portfelj (portfolio) – ukupnost menica ulagača ili menica preduzeća koje su položene (deponovane) u banci i srede prema kategorijama, dospeću itd.

Merčendajzing (engl. merchandising) – pojam novijeg datuma u marketingu, nastao u SAD, kao rezultat napora distributivnih kompanija da poboljšaju rentabilnost svoje prodajne mreže. Danas se posmatra mnogo šire – i

praktično se koristi u svakoj odluci, od nabavke proizvoda do njegove konačne realizacije, uključujući i postprodajne usluge. Nastanak merčendajzinga je u tesnoj vezi sa: primenom samousluživanja u maloprodaji, stvaranjem velikih prodajnih objekata, povećanjem broja proizvoda i drugim trendovima u modernoj maloprodaji.

Merčendajzing je skup tehnika koje treba da minimiziraju troškove, a maksimiziraju obrt robe. U žiži njegovog interesovanja je proizvod. Zato je merčendajzing skup metoda koje daju proizvodu aktivnu ulogu u prodaji, njegovim izlaganjem, predstavljanjem, a u cilju povećanja rentabilnosti.

Merdžer - strategija ili transakcija u kojoj nastaje jedan ekonomski entitet od predhodnih dva ili više entiteta. Najčešći slučaj pripajanja je kada jedno preduzeće apsorbuje drugo, kao npr. kada firma A koristi svu aktivu i pasivu firme B i nastavlja da posluje pod nazivom firme A, dok firma B prestaje da postoji kao pravni entitet. Vlasnici firme B menjaju svoje akcije za akcije firme A. Pripajanje - merdžer ima sledeći oblik: $A+B=A$

Bitna karakteristika pripajanja je dobrovoljnost partnera u pogledu želje da kreiraju nov pravni entitet. Ona se najčešće ostvaruju kroz dogovore menadžera zainteresovanih preduzeća. Ove transakcije nisu suviše skupe, tj. troškovi njihove realizacije su niži nego kod drugih oblika nastajanja novih poslovnih kombinacija. Za pripajanja je bitno da nema korišćenja gotovine, već se samo obavlja razmena hartija od vrednosti (akcija) između vlasnika preduzeća. U zavisnosti od pravaca spajanja preduzeća, moguće je razlikovati horizontalna, vertikalna i konglomeratska pripajanja.

Mikroekonomija - za predmet analize ima ponašanje pojedinačnih ekonomskih subjekata: preduzeća, domaćinstava i pojedinaca, kao i raspodelu ukupno ostvarenog proizvoda i prihoda. Mikroekonomija proučava pojedince i kao ponuđače rada i $\rightarrow$ kapitala, i kao krajnje korisnike gotovih proizvoda. Takođe i preduzeća se posmatraju sa dva aspekta: kao ponuđači roba i usluga i kao korisnici rada i kapitala. Pri analizi ponašanja i pojedinaca i preduzeća uzimaju se u obzir odnosi koji vladau na tržištu (da li postoji potpuna ili ograničena konkurencija, ili pak monopol). Mikroekonomija proučava i $\rightarrow$ tržište i druge mehanizme pomoću kojih se uspostavljaju relativne cene između proizvoda i usluga, i pomoću kojih se vrši $\rightarrow$ alokacija resursa.

Merkantilizam – ekonomski pravac koji se razvio u Zapadnoj Evropi u periodu od XV do XVII veka i vezuje se za raspad feudalizma i uspon kapitalizma. Merkantilisti ističu da je bogatstvo novac, do novca se dolazi kroz spoljnu trgovinu, tj. kroz veći izvoz od uvoza. Rani merkantilisti su čak u potpunosti zabranjivali uvoz i zalagali su se za razvoj zanatstva. Predstavnici ovog opravca

ekonomije su A. Sera (Italija), Ž. Boden i A. Monkretje (Francuska), T. Man i Dž. Stjuart (Engleska).

Metalurgija – obezbeđuje sirovine metaloprerađivačkoj industriji. Može biti:

- crna, obuhvata proizvodnju sirovog gvožđa i čelika;
- obojena, obuhvata proizvodnju svih ostalih metala i odgovarajućih poluproizvoda.

Monetarni agregati - monetarni indikatori koji služe za određivanje kvaliteta i funkcija novca u privredi, ali i za vođenje monetarne politike i politike likvidnosti.

Primarni novac (M0) čine:

- gotov novac u opticaju,
- žiro računi banaka,
- žiro računi države,
- obavezne rezerve poslovnih banaka kod centralne banke.

Monetarni agregat **novčana masa** (M1) se koristi kao indikator ponude novca i čine ga gotov novac u opticaju i svi transakcioni depoziti (depoziti po viđenju - tekući i žiro računi privrede, stanovništva i države),

Sledeći monetarni agregat, **likvidna sredstva** (M2), čine novčana masa, kratkoročni oročeni depoziti (do jedne godine), kratkoročne hartije od vrednosti, kao i kratkoročni depoziti domaćih komitenata u devizama.

Još širi agregat **ukupna likvidna sredstva** (M3) u koja pored likvidnih sredstava ulaze:

- sredstva rezervi
- sredstva za doznake u inostranstvu
- sredstva za pokriće akreditiva
- ostali ograničeni depoziti
- sredstva za kupovinu deviza.

Monetarni volumen - **ukupni depoziti** (M4) kao znatno širi monetarni agregat obuhvata još i dugoročne dinarske i devizne depozite, ostala dogoročno oročena sredstva (preko jedne godine), kao i dugoročne obaveze po hartijama od vrednosti.

U nekim razvijenim tržišnim privredama koristi se i agregat **monetarni potencijal** (M5) koji pored monetarnog volumena obuhvata i instrumente tržišta novca u posedu privatnog sektora (bankarske menice, blagajničke zapise isl.), kao i certifikate o poreskim depozitima i nacionalne instrumente štednje.

Monetarizam - škola ekonomske misli po kojoj su poremećaji u monetarnom sektoru glavni uzročnici ekonomskih kriza. predstavlja ekonomski pravac koji pokušava da objasni nastanak kriza u privredi. *Monetarizam*, kao pojam je uveo Karl Bruner 1968. godine, mada je ova teorija nastala nešto ranije, pre svega se misli na dela Milтона Fridmana. Po monetaristima ključnu ulogu u regulisanju ekonomskih tokova ima novac. Monetarizam pretpostavlja da su tržišna konkurencija, fleksibilnost i potpuna liberalizacija tržišta, uz povlačenje države najbolji lek protiv inflacije. Osnovni postulati monetarizma su :

- a) inflacija je monetarni fenomen,
- b) postoji direktna zavisnost cena od količine novca u opticaju,
- c) promene dohotka i zaposlenosti su, pod delovanjem monetarnih impulsa, u kratkom roku značajne i brze, ali su spore i male na dugi rok
- d) postoji značajno odgođeno delovanje (*time lag*) promena → *novčane mase* na cene i to 6-24 meseca u vrhu i 6-12 meseci u dnu privrednog ciklusa
- e) smanjenje → *inflacije* neće dovesti do smanjenja → *nezaposlenosti* i obrnuto, ali povećanje inflacije će dovesti do povećanja nezaposlenosti.

Onivač ove škole (pravca) je Milton Fridman.

Monetarna (monetarno-kreditna) politika - mere koje sprovodi vlada da bi uticala na ekonomsku aktivnost u zemlji; sredstva kojima se tom prilikom služi vlada obuhvataju pre svega kontrolu ponude novca i kredita, i kontrolu kretanja kamatne stope. Kreditna politika predstavlja aktivno delovanje bankarskog sistema u regulisanju kreditne mase i njene strukture u privredi. Kreditno monetarna politika ulazi u red instrumenata opšte ekonomske politike, s osnovnim zadatkom da reguliše potrebnu količinu novca i kredita u privredi, uz podsticanje stope rasta i očuvanje relativne stabilnosti privrede i nacionalne novčane jedinice, kao i koordinaciju na međunarodnom monetarnom planu.

Monetarno - kreditna politika se sprovodi preko sledećih osnovnih instrumenata:

- a) obavezna rezerva banaka (tj. stopa obavezne rezerve). Naime, svaka poslovna banka mora držati određeni deo depozita po viđenju na posebnom računu obavezne rezerve kod centralne banke. Određivanjem tog dela (stope obaveznih rezervi), centralna banka reguliše količinu novca u opticaju, kontroliše likvidnost i kreditne potencijale banaka.
- b) eskontna, i preko nje opšta kamatna stopa (→ *eskontna stopa*)
- c) krediti centralne banke poslovnim bankama (na bazi primarne emisije centralna banka poslovnim bankama pozajmljuje sredstva za podmirenje kreditnih zahteva privrede i drugih korisnika).

d) **operacije na otvorenom tržištu** - podrazumevaju kupovinu (emisija novca) i prodaju (povlačenje novca) vrednosnih papira (uglavnom državnih obveznica) na finansijskom tržištu od strane centralne banke, a u sklopu njene kratkoročne kreditne politike, radi regulisanja novčane mase u privredi i kupovne snage novčane jedinice.

Monetarni udar - specifično sredstvo inflatornog, vanbudžetskog finansiranja države. Suština je da se korišćenjem monetarnih udara - crni devizni kurs menja vrlo retko, ali kada dođe do promena one su nagle i skokovite.

Izvođenje monetarnog udara odvija se u tri faze:

prva faza u toku koje organizator kupuje veće količine deviza po niskom kursu, što dovodi do toga da crni kurs polako raste;

druga faza koja je i najkraća, i u toku koje organizator naglo (veštački) osetno podiže kurs i prodaje deo prethodno kupljenih deviza po relativno visokom kursu;

treća faza u kojoj se deo dinara, koji su u drugoj fazi "otkupljeni" od stanovništva, povlači iz opticaja i tako se crni devizni kurs vraća na nivo koji je nešto malo viši od onog kada je akcija otpočela. Organizatoru, odnosno državi koja sprovodi akciju, ostaje "zarada" ostvarena na kursnim razlikama.

Monopol - tržišna situacija gde na strani ponude stoji samo jedan prodavac a na strani tražnje mnoštvo kupaca; takođe, pravo države da jedina bude prodavac određene robe.

Monopson – situacija na tržištu kada postoji samo jedan kupac.

Montana akcije – akcije rudnika i preduzeća za proizvodnju gvožđa i čelika, organizovanih kao akcionarska ili komanditna društva na akcije. U kursnim listama iskazuju se u rubrici industrijskih akcija. Od montanih akcija razlikuju se kuksi, koji glase na učešće u vlasništvu, a ne na nominalnu vrednost akcije.

Moral hazard – pojam povezan sa specifičnošću tržišta bankarskih kredita, koja se ogleda u asimetričnoj informisanosti pojedinih subjekata na tom tržištu. Naime, zajmotražiocu uvek znaju više od zajmodavaca o "negativnim" stranama projekata koje, kako bi došli od kredita, vešto prikrivaju. Upravo to i dovodi do moral hazarda – spremnosti korisnika kredita da ponudi veću interesnu stopu (tj. cenu kapitala) kako bi po svaku cenu dobio zajam, nezavisno od toga da li će njegov projekat biti i kada će biti realizovan.

Ono što je najvažnije i što se mora napomenuti je činjenica da su, po Zakonu o bankama i drugim finansijskim institucijama (iz 2000. god.), banke obavezne da osiguraju depozite građana i plate premije kod Agencije za osiguranje depozita i sanaciju banaka, čime one *de facto* prebacuju kreditni rizik na državu (jer država je ta koja će da vraća uložene depozite u slučaju privremene insolventnosti banke). Banka, pored toga što se oslobodila kreditnog rizika, može ostvariti i ekstra profit ako dužnik vrati (što je malo verovatno) pozajmljeni kredit.

Multiplikacija novca - multiplikacija (umnožavanje) novca (kredita i depozita) je proces preko koga bankarski sistem vrši emisiju novca u privredi - u uslovima postojanja višebankarskog sistema, uz centralnu banku kao primarnog emitenta emisiju novca vrše i poslovne banke, tj. ceo bankarski sistem.

Problem monetarno - kreditne multiplikacije neposredno je vezan za proces odobravanja i korišćenja kredita i stalni proces prelivanja novca iz jednog oblika u drugi unutar privrede. Prilikom odobravanja kredita privrednom subjektu, banka tereti kreditni račun, a odobrava isti iznos transakcionom (žiro) računom istog subjekta (sve na osnovu kredita centralne banke ili već deponovanih sredstava na odgovarajućim računima ostalih privrednih subjekata). Zatim, na osnovu tek odobrenog iznosa na žiro - računom našeg privrednog subjekta ili drugih subjekata, kod iste ili drugih banaka, ako su izvršena određena plaćanja (naravno po odbitku obaveznih rezervi i eventualnih podizanja gotovine), banka (ista ili ona kod koje subjekt ima žiro - račun) može dalje da odobrava kredite bez novog kredita od centralne banke. Znači, svaka poslovna banka odobravanjem kredita vrši emisiju novca, što praktično znači da za celokupnu emisiju i povlačenje novca nije odgovorna samo centralna banka već bankarski sistem u celini.

Nacionalizacija - prinudni prelaz u društvenu odnosno državnu svojinu krupnih ili svih privrednih preduzeća, određene privredne grane ili stvari određene vrste i veličine, sa naknadom ili bez naknade. Ona predstavlja jednu od prvih i najradikalnijih privredno-političkih mera socijalističke države (npr. u SSSR nacionalizacija je vršena bez naknade, a Dekretom o zemlji iz 1917. izvršena je i nacionalizacija zemlje, što predstavlja specifičnost). U kapitalističkim zemljama vlasnicima nacionalizovanih preduzeća daju se odštete u visokim iznosima.

Nacionalizacija robe je izjednačavanje uvozne robe sa robom domaćeg porekla. Roba se smatra nacionalizovanom od momenta kada je ocarinjena.

Nacionalizacija banaka je akt vlasti kojim se pravo vlasništva nad bankama prenosi sa privatnih lica na državu ili društvenu zajednicu uz, po pravilu, odgovarajuću odštetu dotadašnjim privatnim vlasnicima. U kapitalističkom bankarstvu nacionalizaciji banaka se prišlo posle velike svetske privredne krize (od 1929. do 1933) - Engleska banka je nacionalizovana 1946., u Jugoslaviji

Narodna banka takođe 1946, Francuska banka 1954, itd.

Nacionalizacija industrije predstavlja društveno-ekonomski najznačajniji zahvat prilikom nacionalizacije u privredi. U kapitalističkim uslovima nacionalizacije industrije po pravilu nisu sveobuhvatne, već se nacionalizuju industrijske grane koje se nalaze u teškom ekonomskom položaju, uz odštetu njihovim vlasnicima (npr. u Velikoj Britaniji nacionalizacija industrije uglja, gasa itd.; u Francuskoj nacionalizacija osiguranja, saobraćaja, bankarskih ustanova itd.). Ostali načini upravnog ograničavanja prava svojine su: eksproprijacija - oduzimanje ili ograničavanje prava svojine na nepokretnostima, što se čini zbog potreba opšteg interesa (npr. izgradnja pruge, puteva, parkova itd.); pravna posledica eksproprijacije je prenošenje prava privatne svojine građana ili pravnih lica na državu tako da eksproprijisana dobra postaju javna (državna ili društvena svojina); svojina se ne prenosi dobrovoljno već prinudnim putem; postoji obaveza davanja tzv. pravične naknade; predmet eksproprijacije mogu biti samo nepokretnosti.

Nadzorni odbor – telo za ostvarivanje kontrolne funkcije u društvima kapitala. Osim drugih modaliteta ostvarivanja ove funkcije, poput revizora, unutrašnje kontrole, kontrolora knjiga, eksperta manjine po kapitalu i slično, vlasnici društava kapitala preko svoje skupštine (izuzev predstavnika zaposlenih, koji se biraju na način utvrđen kolektivnim ugovorom) mogu imenovati i poseban organ – nadzorni odbor. Sva relevantna pitanja bitna za rad nadzornog odbora regulišu se ili samim zakonom ili statutom i poslovnikom o radu (može i kombinovano što je i najčešći slučaj). Nadzorni odbor, po pravilu: vrši nadzor nad radom uprave društva kapitala i izvršnog odbora direktora, pregleda periodične i godišnje obračune i utvrđuje da li su sastavljeni u skladu sa propisima, pregleda i usvaja izveštaje ovlašćenih revizora, utvrđuje da li se poslovne knjige i druga dokumenta društva vode uredno i u skladu sa propisima, a može ih dati i na veštačenje; pregleda izveštaje koji se podnose skupštini o poslovanju, bilansima i poslovnoj politici preduzeća; pregleda predloge za raspodelu dobiti; donosi poslovnik o svom radu. Osim ovog opšteg delokruga, nadzorni odbor može imati i specijalni delokrug: sazivanje skupštine pod određenim uslovima, učestvovanje u radu skupštine, davanje predloga za dnevni red skupštine, zastupanje društva u sporu protiv uprave društva i slično. Članovi nadzornog odbora mogu biti opozvani na isti način na koji su birani. S druge strane, pitanje imovinske odgovornosti članova nadzornog odbora za štetu koju svojim činjenjem ili nečinjenjem prouzrokuju društvu kapitala, čak i ako je u određenoj meri u zakonodavstvu i regulisano, u praksi ostaje prilično nedefinisan i retko primenjiv oblik odgovornosti.

Negativna klauzula – klauzula kojom se dužnik obavezuje da, pre potpunog izmirenja obaveza, neće ulaziti u nove obaveze, davanjem specijalnog obezbeđenja. Takva obaveza dužnika sadržana je u uslovima za odobravanje zajma i prema njoj, dok traje postojeći zajam, dužnik ne može davati posebna obezbeđenja za nove zajmove (npr. obaveza emitenta hartija od vrednosti da u

toku trajanja zajma svoju imovinu ne otuđuje niti da je tereti založnim pravom, hipotekom, a ako to čini, da to onda čini istovremeno i sa dotadašnjim poveriocima zajma).

Negativna tražnja – nastaje kada veći deo tržišta ne želi proizvod, pa je čak spreman da plati određenu cenu da bi izbegao proizvod ili uslugu.

Neiskupljiva obveznica – obveznica koja ima neke karakteristike dugoročne obveznice, a i izvesne karakteristike akcije. Vlasniku obezbeđuje fiksnu kamatu, ali on ne učestvuje u upravljanju preduzećem koje je tu obveznicu emitovalo. Po tome je slična običnoj dugoročnoj obveznici. Obaveza preduzeća da isplaćuje fiksne kamate nije vezana za finansijski rezultat; fiksna kamata na neiskupljive obveznice plaća se o roku dospeća, kao i svaka druga obaveza. Nema fiksirani rok dospeća, što znači da je ona trajni izvor finansiranja (što pak ne znači da je izdavalac ne može otkupiti tj. povući, ako to vlasnik prihvata, po čemu je slična akciji).

Nepokretne stvari (nekretnine) – stvari koje se ne mogu premestiti sa jednog mesta na drugo bez oštećenja njihove suštine (zgrade, zemljište i sl.).

Nepravilno ukršteni devizni kursevi – na deviznom tržištu moguće je da postoje i nepravilno ukršteni devizni kursevi (nasuprot pravilno ukrštenim deviznim kursovima), što znači da npr. kurs dolara u markama nije jednak recipročnoj vrednosti kursa marke u dolarima, tj. ako je kurs marke u SAD 0,4, onda, umesto da kurs dolara u Nemačkoj bude 2,5 DEM, on iznosi npr. 2,6 DEM. U ovakvoj situaciji će oni koji menjaju dolare u marke odlaziti na tržište Nemačke, jer će za isti iznos dolara dobiti više maraka, a oni koji menjaju marke u dolare posao će obavljati na tržištu SAD jer će za određeni iznos dobiti više dolara. Korišćenje ovih razlika u deviznim kursovima na dva tržišta radi ostvarenja dobitka naziva se diferencijalnom arbitražom. Nepravilno ukršteni devizni kursevi pružaju priliku da dobitak ostvare i oni koji raspolažu sa funtama. To će postići ako funte na tržištu SAD zamene u dolare, potom ove dolare zamene u Nemačkoj za marke i konačno marke za funte. Ovaj posao se naziva konverzionom arbitražom. Videti: *devizni kurs*.

Neslužbena berza – berza na kojoj se trguje hartijama od vrednosti bez kontrole njihove stvarne vrednosti. Deo je vanberzanskog tržišta na kome se posao obavlja posle završetka berzanskog sastanka. Posle završenih kotacija na berzi, berzanski nalozi za kupovinu ili prodaju između banaka realizuju se telefonom. Na neslužbenoj berzi, privatni investitori ređe učestvuju. Inače, trend

na ovim berzama može da ukaže na mogući trend sledećeg berzanskog dana. Na Pariskoj berzi nalazi se u sporednim hodnicima (kulisa).

Neto - čist iznos po odbitku određenih delova. Primer: neto plata - lični dohodak po odbitku poreza koji se na njega plaćaju; neto težina - težina predmeta po odbitku težine ambalaže; neto izvoz - izvoz umanjen za uvoz.

Nezaposlenost - skup pojedinaca koji trenutno nisu zaposleni bilo zato što prelaze na drugo radno mesto ili zato što nisu u stanju da nađu odgovarajući posao pri postojećem nivou nadnica. Bitno je naglasiti da u nezaposlene spadaju one osobe koje su radno-aktivne i koje traže posao. Ovo je bitno, jer postoji i tzv. dobrovoljna nezaposlenost, kada pojedinci ne žele da rade. Smatra se da izvestan broj nezaposlenih predstavlja normalnu pojavu (tzv. prirodna stopa nezaposlenosti). Ako se ovaj broj kreće ispod 5% - tada se smatra da postoji puna zaposlenost. →*prikrivena nezaposlenost*

Nikkei - →*berzanski indeksi*

Nominalan - znači iskazan u tekućim novčanim jedinicama, bez uklanjanja uticaja →*inflacije*.

Nova emisija (sinonim **inicijalna ponuda hartija od vrednosti**) – prvo izdavanje hartija od vrednosti nekog preduzeća na berzi efekata, radi obezbeđivanja dodatnog kapitala za preduzeće. Vršiti se izdavanjem novih obveznica ili običnih akcija novim (ili već postojećim) akcionarima. Precizno je regulisano zakonima i konstitutivnim aktima preduzeća. Ako se vrši emisija običnih akcija, onda se radi zaštite prava postojećih vlasnika kapitala (akcionara), može ponuditi pravo kupovine dodatnih akcija u srazmeri sa akcijama koje već poseduju, a sve to radi zadržavanja svog udela u preduzeću. Ponekad se emisija novih akcija može ponuditi ulagačima u obliku običnih ili konvertibilnih obveznica. U inostranoj literaturi se inicijalna ponuda hartija od vrednosti uglavnom označava skraćenicom – IPO.

Novac - svaka stvar, papir ili metal koji država svojim autoritetom proglasi za zakonsko sredstvo plaćanja.

Novčana masa - →*monetarni agregati*

Njujorška berza (NYSE - New York Stock Exchange) - berza sa najvećom vrednošću ostvarenog prometa na svetu. Osnovana je 1792. god. u blizini Wall Street-a i to ugovorom o međusobnoj trgovini po fiksnim provizijama (što je važno do 1975.god.) između tadašnjih trgovaca (preteča današnjih brokera i dilera). Na NYSE se kotiraju akcije najuspešnijih kompanija (tzv. blue chip akcije) sa imponantnom tradicijom. Broj kotiranih akcija je oko 1600, a dnevni promet iznosi 200 miliona akcija. Berza se sastoji od glavne sobe (*main room*) gde se trguje blue chip akcijama i plave sobe (*blue room*) gde se trguje obveznicama i akcijama čiji promet nije baš intenzivan. Sinonim za ovu berzu je big board.

Obavezna rezerva banaka - se u našem kreditnom i bankarskom sistemu javlja prelaskom na višebankarski sistem 1956. Suština obavezne rezerve je sledeća: svaka poslovna banka mora da drži određeni deo depozita po viđenju na posebnom računu obavezne rezerve kod centralne banke. Obavezna rezerva u rukama centralne banke je instrument monetarnog regulisanja (za regulisanje količine novca u opticaju), kao i instrument kontrole likvidnosti i kreditnog potencijala banke. U Jugoslaviji je 1995. ukinuta obavezna rezerva, a zatim u toku 1996. ponovo uvedena, najpre u visini od 10 % nasva kratkoročna sredstva, a zatim povećana na 15 %.

Obligacija – pravni odnos na osnovu koga jedno lice – poverilac, ima pravo da zahteva od drugog lica – dužnika, da nešto da, učini ili se uzdrži od nekog činjenja na koje bi inače imalo pravo.

Obligaciono-pravne hartije od vrednosti – hartije od vrednosti koje sadrže neko pravo potraživanja svojih vlasnika od njegovih dužnika. Njihov je sadržaj neka tražbina, najčešće izražena u izvesnoj svoti novca, u kom slučaju predstavljaju novčane hartije od vrednosti ili efekte. Ta je vrsta hartija od vrednosti najbrojnija i, istovremeno, najznačajnija za bankarsko poslovanje. U grupi ovih hartija od vrednosti su: ček, menica, obveznica, potvrda o deponovanim sredstvima, blagajnički zapis, komercijalni zapis, štedna knjižica i dr.

Izvršenje obaveze po tim hartijama vrši se njihovim podnošenjem (prezentiranjem), zbog čega se nazivaju i prezentacionim hartijama.

Obračunska valuta – valuta koja se ugovara između dve ili više zemalja, i u kojoj će se obavljati međusobno fakturisanje i obračunavanje poslova.

Obračunski bilans - bilans međunarodne aktive i pasive. Pokazuje stanje dugova i potraživanja zemlje u odnosima sa ostalim svetom u određenom vremenskom momentu. Saldo obračunskog bilansa je zbir godišnjih salda tekućeg dela platnog bilansa. Pokazuje stepen zaduženosti jedne zemlje.

Obračunsko mesto – mesto u međunarodnom klirinškom sistemu plaćanja - gde se registruju sva dugovanja i potraživanja u odnosu na klirinšku zemlju i gde se ona obračunavaju, odnosno prebijaju. Obično se vodi u centralnoj banci svake zemlje učesnika u kliringu, gde se vodi i zbirni obračunski (klirinški) račun preko koga se vrše prebijanja.

Obrtna sredstva - novčani izraz onih sredstava koja su uložena u zalihe ili potrošni materijal, ili sredstva utrošena za kreditiranje kupaca, ili postojeća gotovina. Izvori ovih sredstava mogu biti sopstveni kapital preduzeća i dobijeni krediti.

Obveznice - spadaju u kategoriju hartija od vrednosti (HOV) instrumenata duga. Ova kategorija HOV odražava kredite, tj. dužničko-poverilačke odnose. U svetu postoji veliki broj pojmova kao što su: note, debenture, bonds, itd, kojima se označavaju HOV - instrumenti duga. Obveznice možemo definisati kao HOV koje svome vlasniku garantuju isplatu kamate i glavnice po unapred utvrđenom redosledu. Na primer, za dugoročne obveznice isplata kamate se vrši najčešće dva puta godišnje, na osnovu prezentacije kupona, dok se isplata glavnice vrši na dan dospeća obveznica. Za obveznice se često sreće naziv HOV sa fiksnim prinosom, pošto je kamatna stopa fiksna i unapred poznata. Ovakva definicija obveznica nije u potpunosti adekvatna, jer postoje i obveznice sa promenljivom kamatnom stopom, i prihodne obveznice, čiji je prihod varijabilan.

Obveznice državne blagajne u SAD (obveznice trezora – engl. Treasury bills) – dugoročne obveznice državne blagajne u SAD, s fiksnim prinosom i rokovima dospeća od 10 do (najčešće) 30 godina. Služe kao instrument dugoročnog kreditiranja države. Imaju ugovornu kamatnu stopu i polugodišnje plaćanje kamatnih obaveza. Emituju se u apoenima od 1.000 do 1.000.000 dolara. Glase na donosioca ili na ime. Imaju klauzulu o otkupljivosti, koja označava pravo državne blagajne da u određenom momentu zatraži njihov otkup po vrednosti koja je nominalno naznačena. U pogledu uslova i kupaca, mogu se uporediti s blagajničkim notama.

Odnosi razmene (engl. terms of trade) – ovaj koncept se primenjuje da bi se utvrdilo kako se promene cena izvoznih i uvoznih proizvoda odražavaju na

položaj jedne zemlje u međunarodnoj trgovini – da li se pogoršava ili poboljšava. Tako je došlo do široke primene koncepta odnosa razmene u analizi spoljne trgovine, posebno pri razmatranju položaja zemalja u razvoju u svetskoj privredi. Koncept odnosa razmene nastao je u SAD, ali kao pokazatelj kretanja cena poljoprivrednih i industrijskih proizvoda na domaćem tržištu.

Odnosi sa javnošću - → *public relation*

Odustanica – suma novca koju jedna stranka obećava da će isplatiti, za slučaj da pre ispunjenja ugovorene obaveze raskine ugovor.

Of šor poslovanje (engl. Off-shore) - u ekonomskoj terminologiji označava način poslovanja koji je danas u svetu (pa i kod nas) sve više prisutan. To je tendencija registrovanja kompanija u zemljama koje su najprivlačnije u fiskalnom smislu (tj. zemljama sa niskim ili bez ikakvih poreskih opterećenja), jer se odavno uočilo "pogubno" dejstvo poreza na poslovanje. Pored adekvatnog (niskog) poreskog opterećenja, da bi se učinila još više privlačnom, jedna zemlja ukida bilo kakvu deviznu kontrolu i druga ograničenja od strane centralne banke. Drugim rečima, to bi praktično značilo poslovanje bez ikakve kontrole i obaveze podnošenja računovodstvenih izveštaja na uvid.

Osim toga, država mora garantovati imovinu firmi, poslovni status kao i političku stabilnost. Da bi se jedna kompanija mogla voditi kao *off-shore* kompanija ona mora: da je u vlasništvu stranih državljana, da celokupan profit realizuje iz poslovanja sa stranim kompanijama (van teritorije države u kojoj je firma osnovana) i da kapital dolazi spolja tj. da se iz inostranih izvora finansira poslovanje firme.

Koliko je ovo postao unosan biznis, govori nam činjenica da se danas *off-shore* zone nalaze na svim meridijanima (Kipar, Lihtenštajn, ostrvo Man, Zapadna Samoa, Hong Kong, Liberija, Sejšilska ostrva, Bahami, Kajmanska ostrva...). Sve ove of šor zone možemo podeliti prema pogodnostima koje pružaju kompanijama. Tako imamo dva modela: niski porezi na profit ostvaren poslovanjem sa inostranstvom i potpuno odsustvo poreza uz plaćanje taksi pri registrovanju kompanije.

Kao primer za prvi model može nam poslužiti Kipar. Država koja se nalazi na "raskrsnici puteva" pored pogodnog geografskog položaja ima i vrlo stimulativan fiskalni sistem za otvaranje of šor kompanija. Ukoliko osnujete kompaniju na Kipru imaćete obavezu da plaćate porez od 4,25% na profit koji ste ostvarili u poslovanju sa inostranstvom. Ne postoji devizna kontrola kao ni dvostruko oporezivanje (dividende ne podležu oporezivanju). Takodje postoji mnoštvo of šor zona koje favorizuju drugi model i jedna od tih su i Bahami. Na Bahamima možete osnovati firmu uz plaćanje takse i to su vam svi troškovi. Bez ikakve kontrole, imate potpunu slobodu u transferisanju kapitala sa kraja na kraj sveta.

Ono što se propisuje to je da ne smete poslovati sa domaćim kompanijama i ne smete posedovati nekretnine. Postoje limiti i što se tiče delatnosti kojima se stranci ne mogu baviti: bankarstvo, osiguranje i reosiguranje, ali to je cena *tax haven-a* (→*zemlje fiskalnog raja*). Što se tiče SRJ, Crna Gora se još 1996. god. proglasila za *off-shore* zonu u kojoj dva ili više stranih lica mogu osnovati akcionarsko društvo (sa minimalnim kapitalom u visini 10000\$), ili društvo sa ograničenom odgovornošću (sa minimalnim kapitalom od 1000\$). Te firme se mogu baviti međunarodnom trgovinom, bankarstvom, osiguranjem (dakle ne postoje limiti) uz porez od 2,5% na ostvareni profit. Ako sredstva reinvestiraju u Crnu Goru, oslobađaju se poreza u celosti. Strana lica ne plaćaju poreze i druge dažbine za opremanje firme (kancelarijski nameštaj, automobili, jahte i sl.). Firme koje ostvare godišnji prihod veći od 1.500.000\$ moraju "pokazati" svoje poslovne knjige.

Okruženje – sredina, okolina, skup svih uticaja, prirodnih i društvenih, na sistem i njegove podsisteme i aktivne elemente koji ga čine. Postojanje okruženja i povezanost sa njim uslov je opstanka bilo kog društvenog sistema, a time i svakog ekonomskog sistema. Pored uticaja okruženja na sistem, postoji i povratno dejstvo sistema na okruženje tj. deluje povratna sprega sistem–okruženje.

Oligopol – tržišna situacija kada postoji mali broj prodavaca istog ili sličnog proizvoda.

Opasni materijali – oni proizvodi koji, zbog svog hemijskog sastava, mogu da, u toku skladištenja ili manipulacije, izazovu negativne posledice po okolinu i korisnike. Tu spadaju eksplozivne, zapaljive, otrovne, radio-aktivne i zarazne materije.

Opcija - →*fjučersi i opcije*.

OPEC - 1960. godine u Bagdadu pet zemalja - Saudijska Arabija, Iran, Irak, Kuvajt i Venecuela, formiraju Međunarodnu organizaciju zemalja izvoznica nafte - OPEC. Do 1975. godine ovoj organizaciji se priključuju sledeće zemlje: Katar - 1961.godine, Indonezija i Libija - 1962. godine, Ujedinjeni Arapski Emirati - 1967. godine, Alžir - 1969. godine, Nigerija - 1971. godine, Ekvador - 1973. godine i Gabon 1975. godine. Na ovih 13 zemalja otpadalo je 1970. godine oko 54% svetske proizvodnje i oko 85% svetskog izvoza nafte.

Ova organizacija je osnovana iz razloga što su velike transnacionalne kompanije (popularno nazvane "Sedam sestara") držale monopol nad svetskom

proizvodnjom, transportom, preradom i trgovinom nafte i što su bezobzirno eksploatisale naftna ležišta, a sa druge strane su držale nisku cenu nafte.

Posle drugog nafnog šoka cene su počele da padaju zato što nije postojalo jedinstvo unutar OPEC, izbio je rat između Irana i Iraka, zemlje članice se nisu dogovarale oko nivoa proizvodnje već su proizvodile i više nego što bi trebale čime se povećavala ponuda i obarala cena, razvijene zemlje su počele da se okreću drugim izvorima energije (nuklearna energija npr.), pronalaženje nafte van OPEC u Severnom moru, bivšem SSSR-u, Meksiku, Kini, Indiji, itd.

Zbog svega ovoga, 1991. godine u Parizu je održana Međunarodna konferencija o nafti na kojoj je, više nego bilo kada ranije, bio prisutan duh spremnosti na saradnju i koordinaciju mera i aktivnosti svih najvećih aktera na svetskom energetskom sektoru.

Operacije (centralne banke) na otvorenom tržištu – kupovina i prodaja državnih hartija od vrednosti (obveznica) koje vrši Centralna banka (ređe bankarski akcepti) radi sprovođenja monetarne politike (kontrola likvidnosti banaka, odnosno novčane mase). Kupovinom (najčešće kratkoročnih) hartija od vrednosti, centralna banka povećava depozite (a time i novčanu masu), odnosno prodajom ih smanjuje, zbog čega ona i daje podstrek za korišćenje mogućnosti koje pruža ovaj instrument monetarne politike. Za korišćenje operacija na otvorenom tržištu, kao instrumenta monetarnog regulisanja, bitno je da centralna banka nema obavezu da kupuje državne hartije od vrednosti i da im time održava tržišnu cenu, odnosno kamatne stope koje se na njih zaračunavaju.

Radi precizne kontrole likvidnosti banaka, Bundesbanka poslednjih godina primenjuje nove metode politike otvorenog tržišta: operacije na otvorenom tržištu sa aranžmanom o rekupovini hartija od vrednosti (obveznica) s fiksnom kamatnom stopom koje su sposobne za lombard (tzv. aranžmani o rekupovini obveznica), kao i sa aranžmanima o rekupovini domaćih menica. Tim poslovima, bankama se na određeni rok stavlja na raspolaganje primarni novac koji je, dakle, reverzibilan (povratan) i zavisi od inicijative Bundesbanke, pri čemu uslovi (kao što su rok, kamatna stopa, ukupan iznos i dr.) zavise od stanja likvidnosti.

Operacije na otvorenom tržištu - → *monetarno-kreditna politika*

Oportunitetni trošak – količina jednog dobra kojeg se moramo odreći da bismo proizveli dodatnu jedinicu nekog drugog dobra.

Optimizacija - maksimiziranje obima proizvodnje za date troškove ili minimiziranje troškova za dati obim proizvodnje.

Organizaciona kultura - set vrednosti, očekivanja, običaja i tradicija u preduzeću, koji dominantno određuju ponašanje zaposlenih. To su nepisana pravila ponašanja u jednom preduzeću.

Organizaciona struktura u preduzeću - međusobni odnos delova preduzeća i njihov odnos prema celini. Formiranje organizacione strukture u preduzeću obuhvata: frakcionisanje zadataka preduzeća na manje pojedinačne zadatke, korišćenje zajedničkih kvaliteta rada u izvršavanju pojedinih zadataka i uspostavljanje funkcionalnih odnosa između pojedinih zadataka.

Organoleptičke osobine proizvoda – one osobine koje se mogu registrovati čulima čoveka. One su nemerljive, i tu pre svih spadaju: miris, ukus, aroma i boja. Njihova provera je sastavni deo kvalitativne prijemne kontrole roba.

Osiguranje - privredna delatnost čiji je osnovni zadatak zaštita od rizika koji ispunjava osiguravač (osiguravajuća kompanija), stvarajući fondove i dovoljno veliku zajednicu osiguranika (lica koja se osiguravaju), kako bi bez problema mogao u svakom trenutku isplatiti osiguraniku ili nekom trećem licu naknadu za nastalu štetu. Kao što se iz definicije može videti rizik jeste osnova za razvoj osiguranja. **Rizik** je neizvesnost u pogledu nastanka nekog događaja u budućnosti. Osiguravajuće kompanije (osiguravači), dakle, prikupljaju sredstva (u vidu premija osiguranja) od (velikog broja) osiguranika i stvaraju homogene grupe osiguranika koji su se osigurali od istog rizika. Tako da ukoliko u toku godine imamo 1000 zaključenih ugovora o osiguranju imovine (od požara, poplave, zemljotresa i sl.) možemo, na osnovu poznavanja verovatnoće nastanka osiguranog slučaja, vrlo precizno utvrditi npr. da će se šteta morati isplatiti u 10 slučajeva. Prema predmetu, osiguranje možemo podeliti na osiguranje lica i osiguranje imovine.

Osiguranje lica je vrsta osiguranja u kome se nastali rizici kod osiguranja lica ne mogu realno nadoknaditi, već se samo posledice nastupanja štetnog događaja mogu ublažiti materijalnim sredstvima tj. isplatom osigurane sume. To su razni slučajevi povreda, invaliditeta, aktiviranja bolesti i na kraju smrtni slučajevi. Sa nastankom osiguranog slučaja aktivira se obaveza osiguravajuće kompanije da se isplati osigurana suma. Osiguranje lica se dalje može podeliti na osiguranje života i osiguranje od posledica nesrećnog slučaja.

Osiguranje imovine je druga grana osiguranja, čiji je prevashodni cilj naknada štete koja nastaje na toj (osiguranoj) imovini. Osnovna razlika između osiguranja lica i osiguranja imovine se ogleda u činjenici da kod osiguranja imovine možemo egzaktno utvrditi vrednost nastale štete što nije slučaj sa osiguranjem lica. Osiguranje imovine se deli na osiguranje stvari i osiguranje od građanske odgovornosti. Osiguranje kao delatnost koja je veoma značajna kako sa stanovišta same zaštite osiguranika tako i za celokupnu nacionalnu ekonomiju u

velikoj meri zavisi od nivoa zivotnog standarda stanovništva i stabilnosti nacionalne valute. Tu se radi o dugoročnim ugovorima (na više godina), tako da monetarna nestabilnost (inflacija) negativno utiče na zaključivanje ugovora o osiguranju iz prostog razloga što su tada isplaćene osigurane sume u novčanim jedinicama manje vrednosti od onih kojima je osiguranik uplaćivao premiju osiguranja.

Osnovna sredstva (stalna sredstva, sredstva za rad) - se koriste u dužem periodu vremena i postepeno prenose svoju vrednost na nove proizvode, zato što služe u više uzastopnih radnih procesa a zamenjuju se novim sredstvima tek onda kada se više ne mogu koristiti. Za vreme svog trajanja ona, po pravilu, prenose celukupnu vrednost na nove proizvode. Ona su rezultat čovekovog rada (osim zemlje) i imaju vrednost koja opet zavisi od količine rada utrošenog za njihovu proizvodnju.

Otvorena privreda (open economy) - privreda u kojoj su firme i pojedinci slobodno uključeni u međunarodnu trgovinu dobara i kapitala.

Osnovni finansijski izveštaji – jesu bilans stanja, bilans uspeha i izveštaj o tokovima sredstava (*cash flow*). Kroz ova tri izveštaja revizori (interni i eksterni), vlasnici uloženog kapitala, poslovni partneri, država (zbog utvrđivanja poreza) i šira javnost su u mogućnosti da ocene poslovanje datog privrednog subjekta.

Otkaz zajma – pravo dužnika da zajam posle više godina (obično pet) otkáže. Poverilac po zajmu, po pravilu, nema pravo da otkazuje zajam, ali ima mogućnost da svoje hartije od vrednosti proda preko berze.

Većina zajmova može se otkazati pre isteka roka dospeća i ta mogućnost mora biti sadržana u uslovima za raspisivanje zajma. Dužnik će otkazati zajam kada mu sredstva više nisu potrebna, ili kada veruje da će moći nabaviti nova pod povoljnijim uslovima.

Otkupljive obveznice – obveznice s fiksnom kamatom koje njihovi imaooci mogu da naplate u određenom trenutku, pre dospeća, a po nominalnoj ceni. Njihovi vlasnici će to učiniti kada na tržištu poraste kamatna stopa u odnosu na kamatnu stopu koju te obveznice nose. Ova vrsta obveznica uvedena je osamdesetih godina.

Otpremnina – pravo radnika na određenu sumu novca u slučaju prestanka radnog odnosa po osnovu otkaza, koji je dobio od poslodavca, pri čemu radnik mora da ispunjava određene uslove.

Publik relation (engl. Public relation) - svi oblici neplaćenog i nepersonalnog obraćanja okruženju, pomoću medija masovnog komuniciranja kao što su televizija, radio, novine i drugi. Osnovni cilj je sticanje poverenja javnosti.

Paket akcija – posedovanje znatnog broja akcija jednog akcionara u akcionarskom društvu, što mu obezbeđuje bitan uticaj na to društvo: posedovanje npr. samo 5% akcija može da iznudi sazivanje skupštine akcionara, a kvalifikovana manjina (manjina koja poseduje više od 25% akcija) može blokirati sve odluke skupštine akcionarskog društva za čije je donošenje potrebna kvalifikovana većina (izmene statuta, povećanje ili smanjenje kapitala i sl.). Onaj ko poseduje više od 75% akcija nekog društva obezbeđuje sebi gotovo potpun uticaj na to društvo.

Pakt za stabilnost JIE – dokument potpisan 10. jula 1999. god. u Kelnu, na inicijativu EU. Evropa je odlučila da pokuša da reši problem Balkana, odnosno Jugoistočne Evrope, i demonstrira svoju političku moć, pored ekonomske koju svakako ima. U tom pokušaju su joj pomogle i druge države, međunarodne institucije i organizacije, podeljene na: učesnike (članice EU, države regiona, SAD, Rusija, Turska, OEBS, Evropska komisija i predstavnici Saveta Evrope), pomažuće države, organizacije i institucije (Kanada, Japan, UN, WEU, NATO, UNHCR, EBRD, EIB, MMF, Svetska banka) i posredničke inicijative (Royamont process, Centralnoevropska inicijativa – CEI, SECI itd.).

Osnovni ciljevi Pakta su trajni mir, prosperitet i vraćanje stabilnosti u ovaj deo Evrope. Od ostalih ciljeva javlja se i želja za stvaranjem jednog transatlanskog programa i saradnje EU i SAD u rešavanju međunarodnih problema.

Ideja je da se kroz Pakt nametnu standardi i norme koje svaka zemlja koja namerava ući u EU mora ispuniti. Takođe se radi na razvijanju dobrosusedskih odnosa i zone slobodne trgovine. Pakt funkcioniše kroz tela koja su oformljena u okviru njega, i to su: Regionalni okrugli sto za JIE, specijalni koordinator Pakta i tri radna stola. Regionalni okrugli sto je "kišobran" pod čijom su nadležnošću tri pomenuta stola i njegov zadatak je da utvrdi da li je ostvaren progres ili ne. Specijalni koordinator predsedava Regionalnim okruglim stolom i odgovoran je za ostvarivanje ciljeva direktno Evropskoj komisiji. Njegovo sedište je u Solunu, Grčka. Kako su tri osnovna problema vezana za političku, ekonomsku i vojnu nestabilnost regiona, paktom su osnovana i tri radna stola. Prvi se bavi demokratizacijom država i ljudskim pravima, drugi ekonomskom rekonstrukcijom

i saradnjom u regionu, a treći bezbednošću i kontrolom naoružanja. Posle političkih promena, i SR Jugoslavija je dobila priliku i pristupila je Paktu. U periodu dok Jugoslavija nije bila formalno član Pakta, a u sklopu Segedinskog procesa, zaživeli su projekti pružanja humanitarne pomoći ("Asfalt za demokratiju" i "Energija za demokratiju"), čime se davala podrška lokalnim vlastima koje su bile protiv ne-demokratskog režima.

Panel – jedan od načina za prikupljanje podataka od potrošača i kanala prodaje. U upotrebi su dva tipa panela. Prvi je kontinuirani, kada ispitanici saopštavaju tražene informacije u redovnim vremenskim intervalima. Drugi tip panela je intervalni, kada se podaci od ispitanika prikupljaju prema potrebi. Razlikujemo panel potrošača, trgovaca i TV gledalaca.

Panel istraživanje – kontinuelno istraživanje ponašanja istih ispitanika u dužem vremenskom periodu.

Pareto optimum – opisuje situaciju u kojoj nijedan pojedinac ne može poboljšati svoj položaj, a da neki drugi pojedinac ne doživi pogoršanje svog položaja. Ovo znači da su proizvodnja, razmena i potrošnja tako efikasno organizovane da nikakva reorganizacija ovih aktivnosti ne bi donela koristi nekom od aktera, a da se pri tom ne pogorša položaj drugih.

Paritet kupovne snage – teorija pariteta kupovne snage novca predstavlja jednu od najosnovnijih teorija koje objašnjavaju formiranje deviznog kursa. Ovu teoriju je osmislio švedski ekonomista Gustav Kasel (Gustav Cassel). On objašnjava odnose između valuta (tj. devizne kurseve) paritetom kupovnih snaga tih valuta (videti: *kupovna snaga novca*). Devizni kurs se uspostavlja na onom nivou na kojem se izjednačava kupovna moć u zemlji i u inostranstvu. Strane valute se traže upravo zbog toga što omogućavaju kupovinu robe i usluga u inostranstvu. Ukoliko se, pribavljanjem strane valute, može kupiti više robe nego na domaćem tržištu (za domaću valutu), povećaće se tražnja strane valute i ponuda domaće. Cena strane valute će rasti sve do onog nivoa na kome će se uspostaviti paritet kupovne moći u zemlji i inostranstvu.

Pasiva - sva sredstva koja se nalaze raspoređena u aktivi imaju svoje poreklo i nečije su vlasništvo. Sredstva posmatrana po izvorima ili vlasništvu obrazuju pasivu. Ti izvori su heterogeni, ali se mogu i grupisati u dve osnovne grupe: sopstveni izvori preduzeća i pozajmljeni izvori. Sopstvene izvore obrazuju uloženi osnivača (vlasnika). Njih preduzeće (uspešnim) poslovanjem uvećava. U zavisnosti od pravne forme sopstvene izvore obrazuju: ulog inokosnog vlasnika, ortački uloženi, → *akcijski kapital* i slično.

Pozajmljene izvore formiraju razne vrste zajmova ili dugova i tekućih obaveza. Do njih se dolazi uglavnom iz dva razloga: a) što preduzeće nema dovoljno sopstvenih izvora za planirani (željeni) obim poslovanja i b) iz uobičajene prakse da se akt prodaje deli u dva uobičajena čina od kojih je prvi ugovaranje kupoprodaje i primopredaja stvari ili činjenje usluga a drugi čin gotovinsko ili bezgotovinsko (virmansko) plaćanje.

Sve pozajmljene izvore, prema roku dospeća, delimo u tri grupe: dugoročni zajmovi, kratkoročni zajmovi (do jedne godine) i tekuće obaveze.

Patent – novo rešenje određenog tehničkog problema, koje se može zakonski zaštititi, jer se može primeniti u nekoj privrednoj delatnosti.

Penzioni fondovi - vrsta finansijskih institucija (državnih ili privatnih, samostalnih ili pod okriljem preduzeća, banaka i sl.) specijalizovanih za penziono osiguranje. Oni funkcionišu po sledećem principu: zaposleni (svi, ako je osiguranje obavezno, ili oni koji su dati fond izabrali, ako je dobrovoljno) upravljaju tokom svog radnog veka određeni doprinos (procentualno) iz ličnog dohotka u fond, koji ulaže prikupljena sredstva u obveznice države i privrede, hipoteke, akcije (i druge profitonosne investicije - uostalom, kao i ostali institucionalni investitori). Na osnovu prava stečenog ovim uplatama, svako zaposleno lice kada pređe određenu starosnu granicu, doživotno ili ograničeni broj godina (opet zavisno od propisa i izbora svakog pojedinca), redovno ili u nepravilnim razmacima, prima (ili podiže) određenu sumu - penziju.

Per capita - po glavi stanovnika.

Planiranje - svesno predviđanje, praćenje i usklađivanje budućih strategija nekog preduzeća, respektujući faktore i elemente kako unutar preduzeća, tako i one iz okruženja.

Platni bilans - pregled svih ekonomskih transakcija obavljenih u određenom periodu (najčešće godinu dana) između rezidenata (stalnih stanovnika) jedne zemlje i rezidenata drugih zemalja. Statistika platnog bilansa prihvata princip registrovanja transakcija u momentu prelaska granice.

Po viđenju - → *dan izvršenja obaveza*

Poček - sistem pomoću koga se roba i/ili usluge obezbeđuju na odloženo plaćanje umesto da se plate odmah. Kredit može dati prodavac ili banka.

Razlikujemo trgovinsko-privredni kredit, kada je kupac poslovno lice i potrošački kredit, kada je kupac pojedinac.

Podaci – registrovane činjenice koje se odnose na izučavani problem. Informacije su obrađeni podaci.

Polipol – tržišna situacija u kojoj se sučeljavaju proizvođači koji svi proizvode različite proizvode i koji su prisutni u srazmerno velikom broju na posmatranom tržištu. Takođe polipol karakteriše to da ni kupci nisu indiferentni u odnosu na proizvod (kao ni na ličnost prodavca), bilo zbog racionalne ili neracionalne opredeljenosti, zbog uticaja navika ili pak geografskih razloga. U navedenim uslovima prodavci ne vode međusobnu borbu samo uobičajenim sredstvima, već menjaju ponuđeni proizvod u želji da ga prilagode ukusima potrošača, vode i opsežne kampanje da bi uticali na navike i potrebe kupaca, menjajući ih. Svrha reklamnih napora jeste vezivanje kupaca za datu firmu, pri čemu je moguće do izvesne mere podići cenu bez bojazni da li će klijentela biti izgubljena. Pošto svi proizvode različite proizvode, a reč je o takvoj tržišnoj situaciji u kojoj je broj učesnika u tržišnim zbivanjima dovoljno veliki, njihove pojedinačne akcije, bilo u vezi sa cenama ili sa obimom proizvodnje, imaju neznatan uticaj, pa se može smatrati da ne pogađaju ostale. Međuzavisnost je, dakle, manja nego u oligopolu, gde bi svaka promena u navedenim determinantama poslovne politike morala izazvati odgovarajuće promene kod jednog ili više konkurenata. U polipolu svaki proizvođač računa sa posebnom (dakle i različitom) krivom tražnje u odnosu na ostale odgovarajuće proizvođače.

Politika cena - principi i kriterijumi, tj. načela i stavovi kojima se usmerava donošenje odluka o cenama roba i usluga. Politikom cena se izražava uticaj države na visinu cena i relativnih odnosa cena među proizvodima i uslugama.

Poluproizvodi – učinci na kojima je izvršen izvestan prerađivački rad, ali podležu daljoj preradi da bi dobili oblik finalnih proizvoda. Poluproizvodi potiču iz industrije i, zajedno sa sirovinama, sklopovima i polusklopovima, čine međufazne proizvode, tj. služe kao predmeti rada u višim fazama procesa proizvodnje. U međufazne proizvode spadaju i usluge koje pojedina preduzeća vrše na račun drugih preduzeća. Poluproizvodi predstavljaju rezultat delimične obrade sirovina. Ta obrada je zaokružena celina jer bez toga poluproizvodi-polufabrikati ne bi mogli biti predmet prodaje, niti bi imali obeležje proizvoda uopšte (pšenica, gvozdena ruda). Osnovna ekonomska karakteristika poluproizvoda je da služe reprodukcionim ciljevima, i da prolaze kroz dalje faze prerade.

Ponuda – izjava kojom se jedno lice deklarira spremnim da zaključi ugovor, po uslovima koji su navedeni u ponudi.

Popis – statistički metod posmatranja određenog, teritorijalno ograničenog statističkog skupa radi pribavljanja informacija o njegovoj strukturi po datim obeležjima u određenom momentu. Svaki popis ima svoju izgrađenu tehniku. Popisom se obuhvataju sve jedinice statističkog skupa u određenom vremenskom momentu tzv. kritičnom momentu. U knjigovodstvu se popisom periodično utvrđuje stvarno stanje imovine, da bi se uporedilo sa knjigovodstvenim. Na ovaj način se knjigovodstveni podaci ažuriraju. Pošto su popisi skupe akcije, zamenjuju se posmatranjem pomoću uzorka, u situacijama kada je to moguće.

Poreski sistem – skup svih poreza koji se naplaćuju u jednoj državi radi njenog funkcionisanja u sprovođenju aktuelnih politika. Postoji više vrsta poreza, posrednih i neposrednih, proporcionalnih, progresivnih i regresivnih. Zajednički zadaci su obezbeđenje robno-novčane ravnoteže i raspodela mase poreza na obveznike. Kod porezivanja utvrđuje se propisivanje obveznika, utvrđivanje osnovice, utvrđivanje poreske stope i izračunavanje poreza primenom date stope na utvrđenu osnovicu. Poreskom osnovicom se uočava stepen ravnomernosti.

Porez na dodatu vrednost – VAT (*Value Added Tax*) – zaračunava se i naplaćuje prilikom svakog prometa proizvoda i usluga kojima poreski obveznik dodaje određenu vrednost. Poreski obveznik naplaćuje porez na dodatu vrednost od svog kupca i plaća porez na dodatu vrednost svom dobavljaču. On je obavezan da razliku između višeg naplaćenog poreza i nižeg plaćenog poreza na dodatu vrednost uplati javnoj blagajni. Na kraju poreski teret u potpunosti pada na krajnjeg potrošača.

Od 1. januara 1993. god. u EU postoje samo dve stope VAT-a: normalna stopa od 15% i snižena stopa od 5%. Planirano je da se viša stopa (od 15%) ukine. Poreska osnovica VAT-a jeste promet proizvoda i usluga po prodajnoj ceni. Poreski obveznik je dužan da svoju poresku obavezu plati i da sačuva sve podatke i dokumente za inspekciju poreskih organa. Obveznik bez boravka na teritoriji države članice EU ima pravo na refundaciju plaćenog VAT-a koji je sadržan u ceni. U Jugoslaviji ova vrsta oporezivanja nije još uvek zaživela, iako ima indicija da će se uskoro usvojiti zakon o porezu na dodatu vrednost, ali je jedna od glavnih prepreka za implementaciju federalno uređenje Jugoslavije.

Portfolio - → *akcije*

Portfolio investicije - → *investicije*

Poslovna alijansa - objedinjavanje privrednih subjekata radi ostvarenja određenih ekonomskih interesa. Najčešće se ostvaruje osnivanjem novog privrednog subjekta koji treba da omogući ostvarenje zajedničkih interesa udruženih članova. Može biti dobrovoljno, kada subjekti sami tome pristupaju, i obavezno, kada o tome odlučuju organi vlasti.

Postprodajne aktivnosti – period postprodaje otpočinje dolaskom proizvoda kod krajnjeg korisnika, i traje do njegovog potpunog nestanka odnosno preobražaja u druge, željene ili neželjene proizvode. Postprodaja obuhvata tri faze: korišćenje, održavanje i odbacivanje proizvoda. Sa aspekta marketinga, postprodajne aktivnosti pre svega znače održavanje stalnog kontakta sa kupcima radi omogućavanja besprekornog korišćenja prodatog proizvoda i radi vezivanja kupaca za preduzeće, u smislu ostvarivanja ponovljenih kupovina.

Potencijal tržišta - maksimalno mogući obim proizvoda i usluga koji se mogu prodati na jednom tržištu od strane svih ponuđača. Označava se i kao absorpciona sposobnost tržišta.

Potraživanje – imovinsko-pravni odnos poverioca i dužnika u kome poverilac ima pravo da od dužnika traži izmirenje duga u novcu, stvarima, ili radom na osnovu izričitog priznanja duga od strane dužnika, i na osnovu utuživih (ili verovatno utuživih) dokaza o obavezi dužnika kojima poverilac raspolaže. Prema stepenu zagarantovanosti, potraživanje može biti: potraživanje bez posebnog osiguranja; hipotekom osigurano potraživanje; privilegovano naplativo potraživanje (naplativo pre svih drugih, pa i hipotekom osiguranih potraživanja). Prema verovatnoći naplativosti, potraživanja mogu biti: naplativa, sumnjiva, sporna i nenaplativa.

Potrebe - zahtevi ljudi kao potrošača za proizvodima i uslugama, a da bi se otklonilo osećanje nezadovoljenosti i istovremeno ostvario željeni nivo blagostanja. Mogu biti urođene i stečene.

Potrošne stvari – one stvari koje se fizički ili ekonomski iscrpljuju posle prve upotrebe i ne mogu se više upotrebljavati (npr. benzin, hrana itd).

Poverilac – subjekt iz obligacionog odnosa koji ima pravo da od drugog lica (dužnika) traži da nešto učini, nešto da da ili da se uzdrži od nekog činjenja (na koje bi inače imao pravo).

Prajm rejf (engl. **Prime rate**) – kamatna stopa koju naplaćuju komercijalne banke prvoklasnim zajmotražiocima za kratkoročne kredite. *Prime rate* je osnova čitavog sistema kamatnih stopa komercijalnih banaka u SAD. Privilegiju da plaćaju ovu kreditnu stopu ima oko 50 najbolje stojećih korporacija, dok ostale korporacije plaćaju više kamatne stope.

Pranje novca – pojam koji označava prikrivanje stvarnog porekla novca koji se nalazi u opticaju. To je finansijska operacija kojom se određena suma novca šalje preko brojnih deponenata (i brojnih računa) kod različitih banaka, kako bi se onemogućile zvanične državne agencije da uđu u trag tom novcu. Novac koji se "pere" najčešće potiče iz kriminalnih radnji, kao što su prostitucija, droga i slično.

Postoji više tehnika "pranja novca", a jedna od danas najpoznatijih je "usitnjavanje" kojim se mnoštvo malih količina novca deponuje kod velikog broja međusobno nepovezanih banaka. U SAD-u se ide na uloge do 10.000\$, jer je to limit iznad koga se obavezno mora dokazati poreklo novca. Sa sve većom internacionalizacijom finansijskih tržišta, redukcijama devizne kontrole banaka i povećanjem tajnosti računa, otvaraju se ogromne mogućnosti za nesmetan transfer kapitala koji potiče iz kriminalnih radnji. Za sada su samo SAD, Kanada, Velika Britanija, Francuska, Luksemburg i Švajcarska jasno stavile do znanja da će se njihova finansijska zakonodavstva boriti protiv ovakvog vida legalizovanja novca stečenog na ilegalan način. Ono što je neophodno u ovom trenutku je internacionalna devizna kontrola koja bi, nesumnjivo, imala mnogo više uspeha od nacionalnih.

Pravilno ukršteni devizni kursevi – situacija kada je odnos dve valute isti na svim deviznim tržištima, npr. kurs marke u SAD je jednak recipročnoj vrednosti kursa dolara u Nemačkoj, kurs funte u SAD je recipročna vrednost kursa dolara u V. Britaniji, a odnos između marke i funte se može dobiti iz njihovog odnosa prema dolaru (ovo se normalno odnosi na sve valute). Ako je kurs marke u SAD 0,4 (ovo je izraženo kao direktno notiranje, odnosno cena jedinice strane valute se iskazuje u domaćem novcu) onda u uslovima pravilno ukrštenih kurseva je kurs dolara u Nemačkoj 2,5. U ovim uslovima sasvim je svejedno da li marke kupujemo u SAD ili u V. Britaniji i da li ih plaćamo dolarima ili funtama. Videti: *devizni kurs, nepravilno ukršteni kurs*.

Pravna lica – udruženja pojedinaca, organizacije koje obavljaju određene delatnosti saglasno pravu i moralu. Za obavljanje te delatnosti potrebno je da

postoji posebna imovina, nezavisna od one koju svaki udruženi pojedinac ima. Ta imovina predstavlja osnovu za vršenje delatnosti.

Prebivalište (domicil) – mesto u kome se jedno lice nastanilo sa namerom da u njemu slobodno živi. U njemu lice vrši svoja prava i obaveze.

Prestrukturiranje - obuhvata tri nivoa: nivo privrede, nivo grane i nivo preduzeća. Na nivou privrede vrše se promene u strukturi privrednih grana (npr. promena odnosa između industrije i uslužnih delatnosti). Drugi nivo se odnosi na pojedine privredne grane i podrazumeva prelazak firmi iz npr. teške u elektro-industriju. Prestrukturiranje na nivou preduzeća ima četiri dimenzije: promene u strukturi proizvodnje, investicija, zaposlenosti i interne organizacije.

Prihodi – u privrednom subjektu predstavljaju prodajnu vrednost prodatih proizvoda, trgovinske robe i materijala, kao i obavljenih usluga, a dodaju se i neke druge vrednosti koje povećavaju poslovni rezultat u određenom periodu. Mogu se raščlaniti na prihode od poslovanja, vanposlovne i vanredne prihode.

Prihodi od poslovanja jednaki su prodajnoj vrednosti prodatih proizvoda, trgovačke robe, materijala i obavljenih usluga (osim onih koje donose prihode od finansiranja). U vreme prodaje, ili pri bilansiranju, njihova naplata mora biti realna ili se obavezno vrše korekcije za stepen ugroženosti. Ovi prihodi se mere na osnovu faktura ili drugih dokumenata i prodajnih cena navedenih u njima, umanjenih za date popuste. Za (računovodstveno) priznavanje ovih prihoda moraju se ispuniti sledeći uslovi :

1. prodavac je preneo na kupca pravo svojine,
2. ne postoje neizvesnosti koje proizlaze iz prodaje, kao ni mogućnosti da se dogode dodatni troškovi koji se odnose na prodaju.

Vanposlovni prihodi se pojavljuju u vezi sa dugoročnim i kratkoročnim finansijskim ulaganjima a sastoje se iz kamata i dividendi ili drugih oblika učešća u dobitku drugih privrednih subjekata, pod uslovom da nema značajne neizvesnosti u pogledu merljivosti i naplativosti. Takođe, oni su rezultat izdavanja poslovnog prostora, davanja usluga koje nisu iz osnovne delatnosti preduzeća i slično.

Vanredni prihodi obuhvataju neuobičajene stavke i stavke prethodnog perioda koje u tekućem predstavljaju dobitke i, time, povećanje poslovnog rezultata redovnog poslovanja. Neuobičajenost potiče od događaja ili transakcija koje nemaju direktne veze sa redovnim poslovanjem i nisu bile predmet planiranja. Vanredne prihode predstavljaju i viškovi prodajne vrednosti osnovnih sredstava, iznad njihove neotpisane vrednosti. Vidi *bilans uspeha*.

Prikrivena nezaposlenost - broj ljudi koji bi mogao da se otpusti a da se veličina društvenog proizvoda ne smanji. (Za SR Jugoslaviju postoji procena za 1998. godinu po kojoj je prikriveno nezaposleno 700 000 ljudi).

Primarna emisija - proces stvaranja primarnog novca od strane centralne banke koja na to stvaranje ima monopol.

Primarni novac predstavlja:

- gotov novac u opticaju,
- transakcioni (žiro) računi poslovnih banaka kod centralne banke,
- obavezna rezerva poslovnih banaka kod centralne banke,
- transakcioni računi države kod centralne banke.

Znači, primarna emisija centralne banke se može teorijski i praktično vršiti preko sledećih osnovnih tokova:

- monetizacijom (otkupom za gotovinu) vrednosnih papira (menica i sličnih, izdatih od strane privrednih subjekata) koji se nalaze u opticaju,
- kreditiranjem poslovnih banaka,
- kreditiranjem države,
- kreditiranjem ostalih direktnih komitenata centralne banke,
- kupovinom i prodajom deviznih sredstava centralne banke.

Primarno tržište - → *akcije*

Privatizacija - proces pretvaranja (prodajom ili besplatnim davanjem) drugih oblika svojine (pre svega javne, državne i društvene) u privatne. Sa ekonomske tačke gledišta, argumentacija za privatizaciju jeste da privatna svojina dovodi do veće, kako alokativne efikasnosti (bolja → *alokacija resursa*), tako i do tzv. *X efikasnosti* (veći stepen poklapanja ciljeva pojedinaca u preduzeću sa ciljevima samog preduzeća). Jedan od globalnih ciljeva privatizacije je i proširenje ličnih sloboda, kako u ekonomskoj, tako i političkoj sferi. U dosadašnjoj praksi izdvojilo se nekoliko glavnih modaliteta privatizacionih procesa.

Interna privatizacija podrazumeva prodaju preduzeća radnicima koji u njemu rade. Osnovne prednosti ovakvog modela su: jednostavan je i politički popularan; novac ne ide van preduzeća; spontanost je takođe jedna od odlika (faktički zavisi od volje radnika); država ostaje po strani; tehnički problemi u realizaciji su relativno mali. Osnovne mane bile bi: mogućnost manipulacije od strane radnika; favorizuju se radnici iz uspešnih preduzeća i mala zainteresovanost radnika iz ostalih.

Eksterna privatizacija predstavlja proces kojim se omogućava svim građanima da

učestvuju u kupovanju akcija preduzeća. Osnovne prednosti: relativno jednostavan za administriranje; sa aspekta alokacije najbolji pristup; država prikuplja sredstva za svoje potrebe. Osnovne mane bile bi: pitanje određivanja cene i procene vrednosti kapitala; "friziranost" podataka; nepoznati podaci o poslovanju. Jedan od popularnih modela je podela akcija: država odlučuje da sve akcije u preduzećima koje želi da privatizuje podeli kroz imovinske vrednosne hartije ili kupone - vaučere. Njih ravnopravno raspodeljuje svim građanima koji time dobijaju mogućnost kupovine akcija onih firmi za koje su zainteresovani. Osnovne prednosti ovog modela su egalitarnost i brzina sprovođenja. Osnovne mane bile bi: nedostatak jasne veze između rezultata poslovanja preduzeća i imovine titulara; država ne ubire prihod po ovom osnovu. Praksa privatizacije pokazala je i značaj institucionalnih investitora u ovom procesu, modela dokapitalizacije, konverzije potraživanja u vlasničke uloge (debt equity swap), kao i drugih mogućnosti, što sve ukazuje da nema idealnog modela privatizacije, već da svaka zemlja ima specifičnosti koje treba da nađu svoje mesto prilikom izbora modela privatizacije.

Privredni rast - povećanje obima proizvodnje i usluga u određenom vremenu kao rezultat novih ulaganja u proizvodne kapacitete i njihovog efikasnijeg korišćenja kao i novog zapošljavanja. Privredni rast se ogleda u uvećanju makroekonomskih agregata, kao što su $\rightarrow GDP$, $\rightarrow GNP$ itd. Osnovni faktori privrednog rasta su:

- akumulacija (kapital), što uključuje sva investiranja u zemlju, opremu i ljude
- porast stanovništva, tj. porast raspoložive radne snage
- tehnički progres (znanje) i sposobnost njegove aktivne razmene.

Privredni sistem - način organizovanja ekonomske sfere života. Svaki sistem se sastoji od skupa delova koji formiraju neku funkcionalnu celinu, od načina povezivanja i intenziteta veza između pojedinih delova i od pravila po kojima se ti delovi povezuju u celinu. Privredni sistem je skup institucija i mehanizama za donošenje i implementaciju odluka koje se tiču proizvodnje, raspodele, razmene i potrošnje u jednoj zemlji, u određenom vremenskom periodu. Privredni sistem je višedimenzionalan, sastoji se od:

- 1) resursa (sredstva za proizvodnju, tehnološko znanje, prirodna bogastva, preduzetništvo);
- 2) učesnici (ljudi u različitim ulogama i sa različitim ciljevima);
- 3) procesori (pojedini aspekti i rezultati aktivnosti ekonomskih učesnika);
- 4) institucije (stabilni tipovi veza i odnosa koji povezuju ekonomske učesnike i njihove aktivnosti).

Prodajna cena - cena po kojoj subjekat realizuje proizvod ili uslugu na tržištu. Ona se sastoji od cene koštanja datog proizvoda ili usluge i profita koji taj subjekat ostvaruje.

Prodajne usluge – obuhvata aktivnosti koje prodavac čini kupcu, da bi mu olakšao kupovinu i korišćenje kupljenih proizvoda. Javljaju se u različitim oblicima kao što su: saveti pri kupovini, kreditiranje, dostava robe u stan, instrukcije o upotrebi, garancije i usluge u vezi sa opravkom i eventualnom zamenom kupljene robe itd. Prodajne usluge se mogu pružati pre, tokom i nakon izvršene prodaje.

Produktivnost - jedan od tri osnovna ekonomska principa, koji glasi: ostvariti određenu vrednost proizvodnje sa minimalnim utrošcima radne snage. Ova definicija produktivnosti je izvedena iz osnovnog ekonomskog principa: ostvariti maksimalni rezultat sa minimalnim ulaganjima.

Profit (dobit) - razlika između ukupnih prihoda i ukupnih rashoda u proizvodnji ili između prodajne cene i nabavne cene u trgovini. Pod teorijskim značenjem profita se podrazumeva višak koji ostaje nakon odbitka troškova za sirovine i najamnine, kamate i rente, pa se ponekad naziva i čist profit.

U →*akcionarskim društvima* deo profita mora biti raspodeljen akcionarima u formi →*dividendi*. Po pravilu sav profit (posle oporezivanja) ne raspodeljuje se krajnjim vlasnicima preduzeća, nego se jedan deo zadržava u samom preduzeću u obliku akumuliranja nove imovine, što se u bilansu uspeha označava kao "profit odobren rezervama"; ovaj iznos predstavlja faktički porast imovine preduzeća i može da poprimi različite oblike (gotov novac, kamatonosni papiri, itd.).

U ekonomiji se razlikuju dve vrste profita: normalan profit je oportunitetni trošak preduzetnika, tj. minimalan iznos neophodan da ga motiviše na neku poslovnu aktivnost, ili da ga spreči da od nje odustane; **super-normalan profit** (ekonomski profit) je bilo koji profit iznad normalnog profita - može biti ostvaren samo na kratak rok, korišćenjem monopolskog položaja.

Proizvodna funkcija - matematička međuzavisnost koja pokazuje kako količine faktora proizvodnje određuju količinu proizvedenih dobara.

Proizvodnja – neprekidni proces prilagođavanja predmeta iz prirode čovekovim potrebama. Karakteristike proizvodnje: u stvaranju dobara učestvovali su ljudski rad i kapital; dobra su sposobna da zadovolje ljudske potrebe, bilo neposredno ili, u slučaju sredstava proizvodnje, posredno; i, dobra imaju svoju cenu prodaje ili koštanja.

Promocioni miks – skup raznovrsnih komunikacionih aktivnosti kojima se preduzeće koristi u nastojanju da osvoji naklonost kupaca i potrošača, ali i svih onih uticajnih osoba od čijeg pozitivnog stava zavisi prodaja proizvoda. Te aktivnosti su: promotivne aktivnosti kod neposredne prodaje u direktnom kontaktu prodavac–kupac; propagandne aktivnosti; publicitet i specifični oblici promotivnih aktivnosti.

Njihova puna efikasnost dolazi do izražaja ako se koriste u pravoj kombinaciji. Takvu kombinaciju zovemo promocijski miks.

Promptni i terminski poslovi – oni poslovi koji se javljaju na berzama širom sveta sa osnovnom razlikom (između njih) u svrsi sa kojom se obavljaju jedni odnosno drugi.

Promptni (spot) poslovi su poslovi koji se zaključuju sa ciljem plasiranja ili unovčavanja kapitala odmah. Kada se kaže odmah, misli se na realizaciju ugovorenog posla u roku 2-5 dana od zaključenja posla (ovde nema mesta nikakvim špekulacijama).

Za razliku od promptnih, **terminski** se zaključuju u vezi sa kupovinom/prodajom efekata na berzama, s tim da se ne izvršavaju odmah već u nekom unapred (ugovorom) definisanom roku (npr. 15 dana od zaključenja ili na kraju meseca, a nekad i godinu dana nakon zaključenja ugovora). Ovi poslovi se zaključuju iz špekulativnih pobuda, a sa glavnim ciljem da se na osnovu "pozitivno" anticipiranih kretanja određene aktive ostvari dobitak. To je težnja da se danas zaključi ugovor kojim ćemo narednog meseca biti u mogućnosti da kupimo neku akciju po fiksnoj ceni (od npr. 100 din.) i, ukoliko cena te akcije na tržištu poraste (na 110 din.), bićemo na dobitku (i to 10 din., pošto je prodamo za 110 din.).

Prototip - primerak proizvoda izražen u prirodnoj veličini, od odgovarajućeg materijala, sa predloženim ili očekivanim funkcionalnim karakteristikama.

Provizija - naknada za usluge, najčešće u posredničkim poslovima, koja se obračunava u određenom procentu od vrednosti obavljenog posla.

Rabat – popust u ceni koji prodavci daju kupcima. Popust se daje na osnovu kupljene količine (**količinski rabat**), koji može biti običan (nekumulativni) i kumulativni. Običan (nekumulativni) rabat obračunava se posebno za svaku pojedinačnu kupovinu, a svrha je da svaka pojedinačna kupovina bude što veća. Kumulativni popust se daje na ukupno kupljenu količinu u određenom vremenskom periodu (npr. zbrajaju se sve kupovine u jednoj godini i na to se odobrava popust), cilj je da se maksimizira prodaja u određenom vremenskom

periodu i stvori lojalnost kod kupaca. Količinski rabat može da se obračuna na naturalno ili vrednosno iskazane količine prodane robe. Postoji i **trgovinski (funkcionalni)** rabat koji se daje trgovini zbog pozicije koju ima u kanalima prodaje preduzeća. Izražava se u procentnom odbitku od cene proizvođača koji preduzećima u trgovini služi za pokrivanje troškova poslovanja i dobit. Npr. cene cigareta su iste u svim prodajnim objektima, njih određuje proizvođač, a trgovina dobija određeni procenat od cene, a ne zaračunava maržu na proizvođačku cenu kao što se radi u većini slučajeva. Trgovinski rabat može biti komercijalno ugovoren, ali se često javlja i kao propisan u prometu roba koje su pod državnom kontrolom (najčešće cigarete).

Računovodstvo – osnovna informaciona delatnost u preduzeću; obuhvata sistematizovanu celinu koju čine: knjigovodstvo, računovodstveno planiranje, nadzor i analiza sredstava, obaveza i kapitala, prihoda i rashoda, kao i iz njih izvedenih ekonomskih kategorija.

Rashodi – u privrednom subjektu rashode je moguće shvatiti kao rezultat koji se dobija ako se od troškova u određenom periodu odbiju troškovi prenetih zaliha gotovih proizvoda i nedovršene proizvodnje. Njima se dodaju troškovi prenetih zaliha iz prethodnog perioda koji su realizovani u tekućem (onom za koji se vrši obračun) i rashodi koji nemaju karakter troškova. Mogu se razvrstati na rashode poslovanja, neposlovne i vanredne rashode.

Rashodi poslovanja sastavljeni su iz:

- troškova proizvodnje prodatih proizvoda (odnosno nabavne vrednosti prodane trgovačke robe i materijala),
- iz troškova prodaje,
- iz opštih troškova uprave.

Bitno je naglasiti da kamate nisu deo rashoda poslovanja, već neposlovnih rashoda. Vanredni rashodi obuhvataju neuobičajene stavke i stavke prethodnog perioda koje u tekućem periodu predstavljaju gubitke i, time, smanjenje poslovnog rezultata redovnog poslovanja. Neuobičajenost je istog porekla kao i kod vanrednih prihoda, dakle nemogućnost njihovog planiranja. U okviru vanrednih rashoda pojavljuju se i iznosi mogućeg gubitka koji se očekuje kao verovatni budući događaj, kao i pokriće gubitka prethodnih godina. Vidi: *bilans uspeha*.

Raspodela – proces ostvarivanja ekonomskih funkcija proizvodnje i potrošnje. Zavisi od rezultata već prethodno izvršene raspodele i prisvajanja uslova proizvodnih aktivnosti, svojine nad proizvodnim sredstvima, promena samih načina proizvodnje, društvene organizacije rada.

Ravnotežni devizni kurs - devizni kurs pri kojem se obezbeđuje uravnoteženost platnog bilansa, odnosno ujednačavanje ponude i tražnje deviza. To je onaj kurs koji obezbeđuje ravnotežu platnog bilansa u dužem vremenskom periodu, uz očuvanje unutrašnje ravnoteže i bez abnormalnih trgovinskih i deviznih ograničenja. Međutim, nije ravnotežan onaj devizni kurs koji obezbeđuje ravnotežu platnog bilansa, ali dovodi do unutrašnje neravnoteže u vidu stagnacije ili pada proizvodnje, nezaposlenosti, inflacije i privredne nestabilnosti. Takođe, ne može se smatrati ravnotežnim kursom ni onaj devizni kurs koji održava ravnotežu platnog bilansa uz oštre mere spoljnotrgovinske i devizne kontrole.

Razmena – jedna od faza ukupnog poslovnog ciklusa. Učesnik u razmeni dobara tj. roba, prodaje svoju robu za novac, zatim dobijenim novcem kupuje bilo koje drugo dobro–robu. Vršiti se prenos proizvoda iz sfere proizvodnje u sferu potrošnje, ali se istovremeno i vrši raspodela proizvoda i novca između raznih ekonomskih subjekata – potrošača i proizvođača, pri različitim vrstama i tipovima produkcionih odnosa.

Realan - iskazan u konstantnim novčanim jedinicama, odstranjujući uticaj inflacije.

Realan devizni kurs - devizni kurs koji izjednačava opšti nivo cena u zemlji sa opštim nivoom cena u inostranstvu. Cene pojedinih proizvoda i usluga biće u pojedinim zemljama različite. Pri realnom deviznom kursu, proizvodi čija je cena relativno niža u zemlji moći će rentabilno da se izvoze, a uvoziće se proizvodi čija je cena relativno viša u zemlji nego u inostranstvu. Kada je devizni kurs ispod realnog nivoa (domaća valuta je precenjena, a strana potcenjena) onda je kupovna moć u inostranstvu veća, nego u zemlji, a cene strane robe postaju niže, pa se uvećava interes za uvozom. Kada je domaća valuta potcenjena, znači da je devizni kurs iznad realnog. Tada je kupovna moć veća u zemlji nego u inostranstvu. Zbog visoke cene deviza uvoz poskupljuje i dolazi dolazi do smanjenja broja stranih proizvoda na državnom tržištu, a uvoz raste.

Realna kamatna stopa - izračunava se tako što se od nominalne kamatne stope oduzima stopa inflacije. Na osnovu realne a ne nominalne kamatne stope se donosi odluka o eventualnom plasmanu sredstava.

Recesija - period sužavanja privredne aktivnosti, tj. period sa malo ili nimalo stvarnog → *privrednog rasta*.

Reciklaža (vraćanje u upotrebu) platno-bilansnih suficita – termin koji je ušao u upotrebu posle naftnih kriza ("šokova") 1973/74. i 1979. godine, u vreme kada su zemlje izvoznice nafte naplatile za naftu visoke iznose gotovog novca. Budući da viškove sredstava (u obliku likvidnih viškova, tj. salda) nisu mogle da upotrebe za uvoz a ni za kapitalna ulaganja, investirale su ih na svetskim tržištima novca ili (u nekim slučajevima) kod međunarodnih finansijskih organizacija, kao što je Međunarodni monetarni fond. Evrotržište je odigralo važnu ulogu posrednika pri alokaciji tih viškova u zemlje uvoznice nafte (koje su, sa druge strane, usled povećanja cene nafte, zapale u velike platnobilansne poteškoće). Time je izvršena reciklaža dolarskih viškova i omogućeno finansiranje tekućih bilansa.

Reciklovanje – proces vraćanja upotrebljenog i odbačenog proizvoda u proizvodnju novih proizvoda kao polaznu supstancu. To je jedan od načina dobijanja ekoloških proizvoda.

Regres – pravo lica koje, sa drugim licima, daje garanciju da posle isplate poveriocu može od glavnog ili solidarnog dužnika zahtevati povraćaj bar jednog dela plaćenog iznosa. Kod menice i čeka: pravo imaoca hartije od vrednosti da u slučaju da trasat (lice na čije ime je menica vučena) ili akceptant, ne akceptira tu hartiju ili odbije da je isplati, zahteva od emitenta (lica koje izdaje hartiju od vrednosti) ili indosanta (lica koje prenosi hartiju od vrednosti na drugo lice) naknadu isplaćenog iznosa.

Reklama – poruka (ideja vodilja) koju prenosimo putem komuniciranja sa širom, ili samo sa ciljnom grupom potrošača, uz istovremeno razvijanje sklonosti ka potrošnji upravo tog proizvoda. Karakteristika reklame je da se ona plaća i ulazi u troškove promocije u *marketing mix*-u. Postoje različite teorije propagande (reklama) i možemo ih podeliti na: jake i slabe. Prva ima za cilj da privuče potrošače da kupuju baš te proizvode, dok je druga suptilnija i više orijentisana na samo podsećanje na iste.

Ono što je značajno jeste da reklama bude blagovremeno upućena i da je dužina trajanja usklađena sa medijem posredstvom koga se emituje. Danas se gotovo sve vrste propagande realizuju posredno tj. putem medija, pa tako imamo različite vrste reklama:

1. reklame za novine i časopise – pogodne su zato što novine (obično) imaju velike tiraže i stižu u najudaljenije krajeve neke zemlje, dok je negativno to što se poruka mora ponavljati (da bi postigla efekat). Pogodnost je i to što postoji veliki broj specijalizovanih časopisa i novina koje se obraćaju tačno definisanoj čitalačkoj publici.

2. reklame na radiju i televiziji – radio je specifičan medij koji može biti izrazito efikasan ukoliko se pogodi prava radio stanica i tekst koji je namenjen ciljanom

auditorijumu. Televizija je najpogodnije sredstvo kojim se može poruka preneti jer pored zvuka koristi i vizuelne efekte, ali problem je u vremenskoj ograničenosti kao i u ceni.

3. reklame na internetu – trenutno su u centru interesovanja; njihova osnovna prednost je u permanentnosti emitovanja na mreži (internetu). Ono što je od izuzetne važnosti je da se razume kome je namenjena web prezentacija (tj. da se zna ko je ciljna grupa).

4. *out-door* reklame – to su spoljne reklame koje obuhvataju bilborde i druga sredstva spoljnog obeležavanja objekata (zidovi zgrada, tende i drugo), kao i reklamiranje na drugim posebno uređenim površinama i objektima

Rekuperacija – korišćenje otpadnih tokova kao alternativnih resursa za dobijanje novih proizvoda. Predstavlja metod dobijanja ekoloških proizvoda i smanjenja negativnih efekata po okruženje.

Rentabilnost - jedan od tri osnovna ekonomska principa, uz ekonomičnost i produktivnost, koji se svodi na težnju da se ostvari maksimalni profit sa minimalno angažovanim →*kapitalom*.

Restriktivna fiskalna politika - primenjuje se u uslovima ekspanzije proizvodnje i investicija, kada je potrebno redukovati nivo agregatne tražnje. Konkretno se to postiže povećavanjem i održavanjem visokog nivoa poreskih stopa kao i smanjenjem javne potrošnje i njenog udela u društvenom proizvodu (*GDP*). Ove mere se sprovode sa ciljem smanjenja investiranja ali i radi suzbijanja inflatornih tendencija u privredi.

Restriktivna monetarna politika - politika manje ponude novca od tražnje. Sprovodi se od strane centralne banke kada u nacionalnoj ekonomiji postoji inflacija ili se pojavljuju inflatorni pritisci i tendencije. Usmerena je na smanjivanje novčane mase u opticaju i održanje relativne stabilnosti cena i kupovne moći nacionalne monete, tj. posredno spuštanje nivoa narasle agregatne tražnje.

Sprovodi se povećavanjem kamatne stope na kredite koji se daju poslovnim bankama, kao i pooštavanjem uslova za njihovo dobijanje, prodajama hartija od vrednosti na otvorenom tržištu, povećanjem stope obaveznih rezervi banaka, i drugim sličnim instrumentima.

Revalvacija - aktivnost preduzeta od strane centralne banke u cilju povećanja vrednost valute (u situaciji kada važi sistem fiksnih deviznih kurseva). Suprotna je →*devalvacija*, i retko je u istoriji sprovedena - izuzeci su Velika Britanija i Nemačka.

Revizija - → *auditing*.

Rezerve sirovina – količine sirovina koje se nalaze u ležištima u Zemljinoj kori. Postoji nekoliko kategorija rezervi sirovina:

- geološke: ukupne rezerve koje su utvrđene istraživačkim radovima;
- bilansne: deo geoloških rezervi koje se pri trenutnom stanju razvoja tehnologije mogu eksploatirati;
- vanbilansne: deo geoloških rezervi koje se pri datom nivou razvoja tehnologije ne mogu eksploatirati;
- industrijske: deo geoloških rezervi koji se nalazi u eksploataciji ili čija je eksploatacija pripremljena.

Režimi uvoza – postoji više režima uvoza:

Libero režim – podrazumeva da za uvoz robe koja je u režimu libero ne postoje nikakva ograničenja, međutim to ne znači da se na uvoz te robe ne plaća carina.

Kvote – određena količina ili vrednost pojedinih proizvoda koji se smeju uvoziti ili izvoziti tokom unapred utvrđenog vremenskog perioda. Ovo je jedna od spoljnotrgovinskih mera države koja ima probleme (deficit) u platnom bilansu. Uvođenjem ove mere, izaziva se dosta drugih problema. Jedan od njih jeste taj da samo neka preduzeća dobijaju povlastice da posluju sa inostranstvom. Time se stvara monopol u spoljnotrgovinskoj razmeni. Da bi se kontrolisala količina uvoza ili izvoza (tj. primena kvota) uveden je instrument spoljnotrgovinske politike koji se naziva dozvola.

Dozvole – dokument kojim nadležni državni organ odobrava izvoz ili uvoz određene kvote neke robe, odnosno odobrava plaćanje povodom nekih transakcija sa inostranstvom. Zahvaljujući ovom instrumentu, država može da kontroliše spoljnotrgovinsku razmenu, kako količinski tako i vrednosno (novčano).

Rizik - → *osiguranje*.

Roba – jeste proizvod industrije, poljoprivrede, zanatstva ili druge delatnosti koji je namenjen prodaji ili se već nalazi na tržištu. Osnovna karakteristika proizvoda koja ga čini robom jeste namera proizvođača da ga proda na tržištu, a ne da njime zadovolji sopstvene potrebe.

Sadžing (engl. *sugging*) – prodaja raznih proizvoda i usluga pod maskom istraživanja tržišta. Istraživači, tokom sprovođenja istraživanja, svojim ispitanicima prikriveno nude proizvode koji su ili predmet samog istraživanja ili su konkurentski.

Segmentacija - proces podele (raslojavanja) tržišta na posebne delove ili grupe a prema izvesnim zajedničkim kriterijumima, radi stvaranja dovoljno homogenih segmenata unutar grupe i različitih među grupama. Osnovni razlog segmentacije tržišta je što ono nije homogeno, već ga čini skup nosilaca potreba koji se razlikuju među sobom, različito oblikuju potrebe, ukuse, navike za kupovinom, različito se ponašaju pri kupovini itd. Primer za kriterijum segmentacije tržišta može biti kupovna moć za potrebe plasiranja luksuzne robe.

Sekundarno tržište - → *akcije*

Semjulson Pol (Samuelson, Paul 1915-) – američki ekonomista, profesor na MIT-u, dobitnik Nobelove nagrade za ekonomiju 1970. godine. Nobelovu nagradu je dobio za zasluge u podizanju opšteg analitičkog i metodološkog nivoa ekonomske nauke, uz korišćenje matematičkih metoda. Semjulson se bavio gotovo svim oblastima ekonomije, i svoje ideje je uglavnom objavljivao kroz novinske članke u poznatim časopisima. Neke od oblasti kojima se Semjulson bavio su: ekonomika blagostanja (gde je uveo tzv. Semjulsonov test); ponašanje potrošača; međunarodni ekonomski odnosi (zajedno sa prof. Stolperom), gde je izvršio dopunu Hekšer-Olinove teoreme, sada poznate kao HOS teoreme; javne finansije; i drugo. Iako izuzetno plodan autor, objavio je samo dve knjige, pri čemu je jedna od njih, *Ekonomija (Economics)*, imala preko petnaest izdanja, i kao takva postala nezamenljivi deo studija ekonomije na svim svetskim fakultetima. Prvo izdanje ove knjige je objavljeno 1945. godine.

Sezonske varijacije - kratkoročne periodične promene neke pojave, koje se regularno, pravilno odigravaju u toku godine.

Sindikati – društveno-ekonomska organizacija radnika. Sindikati mogu biti: nezavisni (klasni) i zavisni (poslodavački, državni ili tzv. žuti), koje neposredno formiraju poslodavci i država. S obzirom na princip organizacije, sindikati mogu biti: strukovni (u članstvo se primaju samo radnici određene struke), industrijski (učlanjuju se svi radnici određene privredne grane) i opšti (obuhvataju sve radnike, bez obzira na struku ili privrednu granu u kojoj su zaposleni). Prvi sindikati su nastali u Engleskoj tridesetih godina XIX veka, da bi se šezdesetih sindikalni pokret proširio i u SAD.

Sindikata je i oblik udruživanja preduzeća u privredi, pri čemu ona zadržavaju svoju proizvodnu samostalnost, ali njihove prometne operacije vrši zajednička komercijalna agencija.

Sindikata - organizacija koju formira deo radnika nekog preduzeća ili privredne grane sa ciljem zaštite interesa radnika.

Siva ekonomija - svaki vid ekonomske aktivnosti koji nije u zakonski regulisanim ekonomskim tokovima. Siva ekonomija podrazumeva neprijavlivanje delatnosti odgovornom državnom resoru, čime se izbegava plaćanje poreza i samim tim čini krivično delo.

Smit, Adam (Smith, Adam 1723–1790) – škotski filozof i ekonomista, koji je svoje obrazovanje stekao na univerzitetima u Glazgovu i Oksfordu. Nakon završenih studija, bio je profesor filozofije na Univerzitetu u Glazgovu. Kao što se vidi, Smit nije bio prvenstveno ekonomista, već se bavio raznim društvenim naukama.

Njegovo najvažnije delo je *Bogatstvo naroda (Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations)*, koje je objavio 1776. godine. U ovom delu Smit se bavio raznim aspektima ekonomije, a pre svega pitanjima proizvodnje, raspodele i ekonomskog rasta. Smit je bio jedan od glavnih boraca za lične slobode i na svaki način je želeo da pokaže da individue, boreći se za svoje lične interese, istovremeno deluju u pravcu postizanja boljitka za čitavo društvo. Smit je verovao da snagu tržišta, svojim instrumentima, može da otkloni sve neravnoteže, te da ulogu države treba minimalizovati. Kroz ove opservacije Smit je upravo i najviše doprineo ekonomskoj teoriji, istražujući optimalnu alokaciju resursa u uslovima slobodne konkurencije.

Solventnost - sposobnost dužnika da u celosti izmiruje svoje dospеле novčane, ili druge obaveze (znači i platežno). Preliminarni pokazatelj solventnosti je odnos ukupnih plasmana i ukupnih obaveza, a o ročnoj solventnosti svedoči postojanje dugoročnih potraživanja koja su veća ili jednaka dugoročnim obavezama. Očigledna je komplementarnost zahteva za likvidnošću i zahteva za solventnošću, jer nesolventna banka može da postane i nelikvidna.

Specijalna prava vučenja - → *Međunarodni monetarni fond*

Spot operacije - transakcije kod kojih se preuzimanje objekta trgovine i plaćanje vrši u roku od dva do tri dana.

Stabilizaciona politika - javna politika usmerena na otklanjanje privrednih varijacija, održavanjem proizvodnje i nezaposlenosti na njihovim prirodnim, dugoročno ravnotežnim nivoima.

Stagflacija - spoj visoke nezaposlenosti i stagnacije proizvodnje i visoke inflacije. Kad postoji stagflacija nosioci ekonomske politike se suočavaju sa dilemom - kako da se izbore sa inflacijom a da ne povećaju nezaposlenost, ili kako da se izbore sa nezaposlenošću a da ne povećaju inflaciju.

Standardizacija - proces definisanja jedinstvenih normi i pokazatelja kvaliteta. Standardima se propisuju minimalni zahtevi koje proizvod mora da ispuni da bi mogao da se nađe na tržištu. Nastaje kao rezultat težnje za zaštitom potrošača. U savremenom menadžmentu, koncept kvaliteta je sa proizvoda i usluga proširen na sve aktivnosti u preduzeću.

Status najpovlašćenije nacije (engl. Most Favoured Nation – MFN status) – kada određena država dodeli drugoj MFN status, obavezuje se da joj pruži iste trgovinske ustupke koje garantuje i drugim državama sa istim statusom. Članice GATT-a, što je danas preneseno na Svetsku Trgovinsku Organizaciju, su se sporazumele da u međusobnim trgovinskim odnosima imaju MFN status. Povlastice koje se dodeljuju zemljama u razvoju, carinskim unijama i zonama slobodne trgovine, predstavljaju dozvoljene izuzetke MFN koncepta.

Stečaj i likvidacija - *Stečaj* je postupak kolektivnog namirenja obaveza iz imovine prezaduzenog preduzeća ili drugog subjekta (građanski stečaj) uz mogućnost sanacije, po namirenju duga. *Likvidacija*, suprotno stečaju, prestanak postojanja preduzeća, odnosno njegovo raspuštanje i gašenje.

Stejk holderi (engl. Stake holders) – veći broj zainteresovanih i uticajnih grupa koje opredeljuju poslovanje i položaj jednog preduzeća. Njihove aspiracije, snaga, karakter uticaja određeni su konstelacijom različitih varijabli: ekonomske, političke, tehnološke i socijalne prirode. Razlikuju se interni i eksterni stejk holderi. Interni stejkholderi su zaposleni, akcionari i odbor direktora, a eksterni su oni u čijoj se interakciji kreira poslovni ambijent: mediji, sindikat, potrošači, konkurencija, dobavljači, finansijske institucije, vlada i posebne interesne grupe.

Stend baj (engl. Stand by) aranžmani – ovi aranžmani omogućavaju članicama Međunarodnog Monetarnog Fond-a da od Fonda kupuju (vuku) dodatni određeni iznos strane valute za pokriće privremenog deficita u svom platnom blansu. To su tzv. krediti u pripravnosti koje primalac može koristiti koliko i kada to njemu odgovara, najčešće u toku godinu dana od dana važenja aranžmana. Kamata na ovaj kredit (ili deo kredita) počinje se plaćati tek sa početkom korišćenja, a iskorišćeni deo kredita mora se vratiti u roku od 3 do 5 godina.

Zahtev za sklapanjem stend baj aranžmana inicira članica, koja tom prilikom sastavlja "Pismo o namerama", uz pomoć eksperata MMF-a. U tom pismu izlaže ocenu trenutnog stanja u svojoj privredi kao i ekonomsku politiku koju namerava da vodi u cilju ozračavanja (tzv. "peglanja") debalansa u toku trajanja kreditiranja. Ekonomske mere moraju biti u skladu sa kriterijumima MMF-a o ekonomskoj politici, bez odstupanja u tom periodu.

Stopa nezaposlenosti - učešće nezaposlene radne snage u ukupnom broju radno sposobnih.

Strateške odluke – predstavljaju vrstu odluka koje se donose u preduzeću, obično od strane top menadžmenta i upravnog odbora. Ove odluke imaju dalekosežne posledice, zahtevaju veća ulaganja, duži rok povraćaja, pa ih stoga i prati visok rizik. Uglavnom podrazumevaju definisanje misije preduzeća (tj. područja poslovanja preduzeća), izbor metoda rasta (intenzivni, rast putem integracije ili rast putem diverzifikacije) ili izbor pravaca investiranja.

Svetska banka (engl. World Bank) - jula 1944. god. održana je monetarna i finansijska konferencija u Breton-Vudsu, uz učešće 44 zemlje, i tada je odlučeno da se osnuju → *Međunarodni monetarni fond* (IMF) i Međunarodna banka za obnovu i razvoj (IBRD). Banka je počela sa radom 26. juna 1946. Pod okriljem IBRD formirane su kasnije još tri finansijske institucije: Međunarodna finansijska korporacija (IFC), Međunarodno udruženje za razvoj (IDA), i Multilateralne agencije za garantovanje investicija (MIGA). Za IBRD i IDA koristi se često zajednički naziv Svetska banka, dok se pod Grupom Svetske banke podrazumevaju sve četiri institucije: IBRD, IDA, IFC i MIGA. Od 1947. IBRD je dobila status specijalizovane agencije OUN. Osnovni cilj banke je da obezbedi finansiranje onih projekata koji su značajni za nacionalnu privredu, a za koje nije zainteresovan privredni kapital, jer nisu neposredno profitonosni, pošto su potrebni veći iznosi za ulaganje i prisutan je veći rizik. Banka ne konkuriše privatnom kapitalu, već stvara povoljne uslove za njegov plasman. U prvim posleratnim godinama pažnja se posvećivala obnovi privreda ratom razorenih zemalja, a kada je počeo da funkcioniše Maršalov plan, Banka se više okrenula finansiranju nerazvijenih zemalja. Početkom 1996. Banka je imala 181 zemlju članicu, koje su morale biti članice i IMF-a. Banka je organizovana u vidu

akcionarskog društva. Najveći uticaj na politiku i poslovanje IBRD ima vlada SAD. Amerikanci imaju svog predstavnika na mestu predsednika Banke, kao i veliki broj kadrova u aparatu. Organi Banke su Odbor guvernera, Odbor izvršnih direktora i predsednik. Sredstva Banke potiču iz četiri osnovna izvora: uplaćenog dela kvota zemalja članica, zaduživanja na međunarodnom finansijskom tržištu, povraćaja ranije datih kredita i ostvarenog dohotka. Svetska banka odobrava zajmove, prvenstveno za finansiranje konkretnih projekata, a ređe za opšterazvojne potrebe. Sada su zajmovi IBRD usmereni prvenstveno na razvijenije među zemljama u razvoju.

Svetska cena – ako se isti proizvod različitih proizvođača, u celini ili u najvećem delu, realizuje na jednom tržištu po jednoj ceni, onda se može reći da je ta cena – svetska cena. Ovaj pojam svoj puni smisao je imao krajem prošlog veka kada nije bilo mnogo robe na tržištu, pa je postojala mogućnost da se ovakve cene formiraju.

Danas ima mnogo više roba na tržištu i veoma je teško da se formira svetska cena nekog proizvoda. Međutim, neki proizvodi imaju svetsku cenu, a za to su najzaslužnije berze i aukcije. Na primer, na berzi zlata u Londonu formira se svetska cena zlata, jer se najveći procenat proizvedenog zlata proda na ovoj berzi, svetska cena pšenice se formira na Čikaškoj berzi, svetska cena pamuka se formira na Londonskoj berzi, svetska cena vune se formira u Sidneju. Svetsku cenu može da diktira i proizvođač, ukoliko kontroliše proizvodnju nekog proizvoda, pa tako kanadske multinacionalne kompanije diktiraju cenu aluminijuma, jer kontrolišu cenu aluminijuma širom sveta.

Svetska trgovinska organizacija (engl. World Trade Organization, WTO) - ima za osnovni cilj da promoviše slobodnu trgovinu, uveravajući zemlje da bi trebalo da smanjuju uvozne carine i druge barijere koje se nameću otvorenom tržištu. WTO je osnovana 1995. god. i predstavlja sukcesora međunarodnog sporazuma koji je bio poznat pod imenom GATT - Opšti sporazum o carinama i trgovini (*General Agreement on Tariff and Trade*). WTO je jedina agencija u svetu koja se bavi nadgledanjem pravila u međunarodnoj trgovini.

Ona olakšava protok roba i usluga kao i rešavanje eventualnih nesporazuma između nekih zemalja članica. Njen značaj je ogroman, što pokazuje sve veći broj članica (trenutno 134 zemlje - Jugoslavija nije članica) ali i sve veći obim svetske trgovine (trenutno preko 6500 milijardi dolara).

Svič (engl. switch) poslovi - u berzanskoj terminologiji označavaju poslove kojima se subjekti prilikom kupoprodaje → *aktive* (hartija od vrednosti ili deviza) obezbeđuju od neželjenog dejstva promena cena. Ovi (*switch* ili *swap*) poslovi se odnose na težnju kupca akcija ili deviza da kupi aktivu po jednoj ceni danas

(promptno), a da je posle nekog vremena proda (terminski) po nekoj unapred utvrđenoj ceni. To unosi dozu sigurnosti u poslovanje na berzama. Ove se transakcije još nazivaju i vezanom prodajom iz razloga što mi kupujemo, ali istovremeno i prodajemo neku aktivu.

Obrnuti slučaj je ako prodavac aktive proda po nekoj ceni danas i ugovara kupovinu iste aktive posle npr. 6 meseci po limitiranoj ceni. Tu se, dakle, vrši konverzija jedne aktive u drugu sa namerom isključivanja rizika kolebanja tržišnih cena (kod akcija) i deviznih kurseva (kada se radi o kupoprodaji deviza).

Na primeru jedne banke koja se bavi *switch* poslovima na deviznom tržištu najlakše je uočiti o čemu se zapravo radi. Ukoliko banka poseduje dolare, a potrebne su joj u datom trenutku funte, ona će promptno prodati dolare da bi kasnije (terminski) kupila istu količinu dolara po unapred utvrđenom kursu.

Svojina - pravo pojedinca, grupe da donosi odluke o načinima korišćenja objekta svojine. Razlikuju se tri osnovna svojinska prava:

- a) pravo kontrole, tj. pravo donošenja odluka vezanih za načine korišćenja sredstava koja su predmet svojine;
- b) pravo prisvajanja, tj. pravo na rezultat koji je nastao korišćenjem objekata svojine;
- c) pravo otuđenja, tj. pravo prenosa svojine na drugog subjekta.

Razlikujemo privatnu svojinu, državnu i društvenu (postojala je samo u Jugoslaviji, i još uvek postoji).

Privatna svojina - znači da je objekat svojine u privatnom vlasništvu.

Državna svojina - svojina je opštenarodna i njome upravlja država preko svojih organa.

Društvena svojina - karakterističan je nesvojinski koncept društvene svojine. Ističe se da niko nema prava svojine nad društvenim sredstvima, niko ne može prisvajati proizvod društvenog rada, ni upravljati, ni raspolagati društvenim sredstvima za proizvodnju.

Svop poslovi (engl. Swap) – vid deviznih transakcija gde se, istovremenom promptnom kupovinom (spot kupovinom) i terminskom prodajom, kao i obratno, promptnom prodajom i terminskom kupovinom određenog iznosa deviza, otklanjaju rizici koje sa sobom nosi mogućnost promene cena roba odnosno deviznog kursa u budućnosti. Suština svop poslova se može videti na primeru svop poslova sa devizama. Ako se devize kupe da bi se uložile po povoljnoj kamatnoj stopi na vreme od 3 meseca, postoji rizik da pad kursa za vreme dok su devize uložene izazove gubitak. Rešenje se nalazi u tome što će se istovremeno sa promptnom kupovinom deviza zaključiti i ugovor o njihovoj terminskoj prodaji sa rokom od 3 meseca.

SWIFT (skr. od engl. Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication) – glavna tehnološka i komunikaciona mreža deviznih transakcija u svetu, osnovana 1977. god. kao belgijska neprofitna finansijska kooperativa. Poruke i nalazi se transmituju između zemalja preko centrale, koja objedinjuje tri međusobno povezana operativna centra, locirana u Briselu, Amsterdamu, Kulperperu (Virdžinija). Na ovaj način SWIFT omogućava formiranje globalnog deviznog tržišta u pravom smislu reči.

SWIFT (skraćénica od engl. Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication) – svetsko udruženje međubankarskih finansijskih telekomunikacija koje je osnovano 1970. god. u formi neprofitnog akcionarskog društva, a od 1977. god. počinje da obavlja poslove u mnogo većem obimu nego do tada. SWIFT se sastoji iz tri bazična dela, i to: mreže, zajedničkog (standardnog) jezika i koordinisanja sistema. Mreža je značajno poboljšana u devedesetim godinama, tako da danas imamo drugu generaciju – SWIFT II. Sastoji se od nekolicine kontrolnih centara (koji su stacionirani u Holandiji i SAD-u) putem kojih se kontrolišu transakcije i funkcionisanje čitave mreže. Kada kažemo funkcionisanje, to podrazumeva povezanost terminala banaka sa tim kontrolnim centrom i beleženje svake transakcije ponaosob. Ono što mreža nudi korisnicima (bankama) jeste brzi prenos informacija i vršenje kvalitetne kontrole kako učesnika, tako i samih suma koje se prenose. Da bi takva jedna mreža funkcionisala, neophodno je bilo odrediti jedinstven jezik komunikacije, kako bi različite banke (sa međusobno nekompatibilnih terminala) bile u mogućnosti da razumeju zahteve svog partnera. Iz tog razloga je neophodno izvršiti standardizaciju tehnika, tehnologija rada i poruka koje se šalju. Dakle, pre samog slanja poruke (naloga) mora se preneti tj. "kodirati" poruka prema zahtevu SWIFT-a, u formu koja će biti razumljiva onome kome je poslata.

Špedicija – u robnom saobraćaju mogu da se formiraju posebna preduzeća koja preuzimaju robu od velikog broja korisnika, organizuju prevoz u svoje ime, a za račun korisnika, biraju pogodna transportna preduzeća na putu i odgovaraju za dostavu pošiljki primaocu. Takve organizacije – špediterska preduzeća – imaju dvostruku ulogu u organizovanju saobraćaja: tehnološku i ekonomsku. Tehnološka uloga se ogleda u preuzimanju robe od raznih korisnika, sabiranje denčanih pošiljki i formiranju kolske pošiljke, vrši izbor prevoznika. Ekonomska uloga predstavlja izbor najpovoljnijeg transportera za konkretne pošiljke koji će prevoziti za kraće vreme i uz niže cene, snižava ukupne troškove prevoza, omogućava racionalnije korišćenje celog transportnog potencijala i deluje kao faktor racionalnije podele rada na saobraćajnom tržištu.

Špediteri, pored angažovanja drugih saobraćajnih preduzeća, ponekad vrše i sami prevoz, pa u takvim situacijama deluju i kao organizator i kao direktni izvršilac prevoza.

Špekulativni poslovi - poslovi koji se obavljaju sa osnovnim ciljem da se u razlikama u ceni hartija od vrednosti ili kursovnim razlikama ostvari izvanredna dobit. Špekulativni poslovi su zasnovani na povećanom riziku ali i na velikim dobitima ukoliko se njihova očekivanja u praksi potvrde. Špekulanti su pri kupovini akcija skloni neizvesnosti uz verovanje ("duboko u sebi" ili na osnovu informacija dobijenih od "insajdera" tj. ljudi iz kompanije čije akcije kupuje) da će cene njihovih akcija skočiti i oni biti u plusu. Obrnuta situacija se dešava kada špekulanti anticipiraju negativna kretanja na berzi i prodaju akcije, da bi usled pada njihovih cena posle izvesnog vremena dosli ponovo u njihov posed (u znatno većem broju).

Šticung i žiralni devizni kurs - kao što je poznato, monopol u kreiranju (ponude) novca ima država tj. →*centralna banka*. Međutim, →*novac* (novčana masa) nije homogena kategorija već se sastoji iz gotovog i žiralnog (depozitnog) novca.

U nestabilnim (inflatornim) uslovima i situacijama kada je transferabilnost žiralnog u gotovi novac ograničena, oni često nemaju istu cenu u stranoj valuti. Naime, formiraju se dva devizna kursa: ulični, kao odnos strane i domaće valute pri gotovinskim transakcijama i žiralni devizni kurs, formiran i relevantan za bezgotovinske, žiralne kupoprodaje deviza (od strane raznih državnih, paradržavnih, privatnih banaka i štedionica, u krajnjoj liniji i u najvećoj meri za račun države).

Takođe, pri sličnim transakcijama, ali u direktnim međusobnim neformalnim dogovorima između preduzeća formira se šticovani devizni kurs koji je jedini van direktne državne kontrole. Osnovu za formiranje ovog trećeg, paralelnog kursa na crnom deviznom tržištu ipak čine prva dva devizna kursa.

Tanzi Oliveira efekat - javlja se kada postoji velika inflacija prouzrokovana rastućim budžetskim deficitom koji se finansira iz primarne emisije (štampanjem novca); tada u uslovima rastuće inflacije, sve brže opadaju realni fiskalni prihodi (fiskalni prihodi izraženi u nekoj stabilnoj valuti).

Target (skr. od engl. Trans-european Automated Real-time Gross settlement Express Transfer) – sistem obavljanja plaćanja u realnom vremenu u koji je uključeno 15 takvih nacionalnih sistema zemalja EU i EPM (*European central bank Payment Mechanism* – Evropski platni mehanizam). Funkcioniše od početka 1999. god. i njegov cilj je da omogući bezbedan i pouzdan način plaćanja u eurima u realnom vremenu, da poveća efikasnost i da

pruži podršku u vođenju monetarne politike. Ubrzo po početku rada, obim poslova dostigao je 25-35 hiljada transakcija dnevno, čija je vrednost 300-400 milijardi eura. Sistemu može da pristupi 30.000 institucija iz EU, uglavnom banaka.

Targeti – set kvantitativno određenih ciljeva makroekonomske politike koji treba da budu postignuti korišćenjem instrumenata kao što su fiskalna politika, monetarna politika, politika kamatnih stopa ...

Ovaj pristup u makroekonomiji je pedesetih godina inicirao holandski ekonomista Jan Tinbergen, a kasnije, početkom šezdesetih godina, proširio ga je Henri Tejl (Henry Theil).

Telemarketing – osmišljeno, plansko i profesionalno korišćenje telekomunikacija u prodajnim i marketinškim naporima. Ovaj metod se obično koristi i za mini istraživanja preferencija tržišta, a da se to i ne prikaže osobi sa kojom se komunicira. Videti pod *sadržing*.

Tender - → *akvizicija*

Teorija racionalnih očekivanja - formulisana je sedamdesetih godina ovog veka. Osnovna ideja je da ekonomski subjekti nisu pasivni posmatrači ekonomskih prilika, ljudi su aktivni, oni razmišljaju i imaju svoje stavove - očekivanja o kretanju ekonomskih pojava. Prestavnici ove teorije smatraju da je ekonomska politika proces i da samo neantecipirane (neočekivane) promene utiču na proizvodnju i zaposlenost.

Terminske transakcije (poslovi) – videti: *terminsko tržište*.

Terminsko tržište – na terminskom tržištu zaključuju se ugovori o kupovini i prodaji robe odnosno vrednosnih papira u nekom budućem terminu, s tim da su cena, datum isporuke i količina fiksirani u momentu sklapanja terminskog ugovora. Ovi poslovi (terminske transakcije) imaju uglavnom špekulativni karakter. Pri zaključenju terminskog posla, i prodavac i kupac računaju da će se cene kupoprodanih roba i vrednosnih papira u međuvremenu promeniti.

Time lag – vremensko zaostajanje događaja (pojave) u odnosu na dešavanje uzročne pojave, događaja. Primer za *time lag* je slučaj kada povećanje zarada stanovništva dovodi do povećanja potrošnje, ali sa određenim zakašnjenjem.

Uloga statističke analize je da utvrdi postojanje legova i da eventualno proceni intervale javljanja.

Tokijska berza - najveća berza u Japanu; na njoj se nalazi 1597 kompanija od kojih su 119 inostrane. Podeljena je u 3 dela. Prvi deo obuhvata najkvalitetnije kompanije (kao NYSE), drugi je sa malo blažim kriterijumom (kao AMEX) i treći deo obuhvata akcije inostranih firmi. Berzanski indeks je NIKKEI.

Totalni kvalitet – kategorija vezana za shvatanje misije, zadatka preduzeća, odnosno strategijsko sredstvo kojim se ona ostvaruje. Marketing poslovna koncepcija nametnula je menadžmentu preduzeća način razmišljanja koji je svrhu poslovanja (i postojanja) preduzeća video u zadovoljstvu kupca, tj. da preduzeće treba da proizvodi samo ono što je potrošačima potrebno. Ovo opredeljenje je oslobodilo proces reprodukcije, olakšalo plasman i, konačno, afirmisalo kvalitet. Postalo je više nego jasno da, osim toga što treba proizvoditi samo ono što tržište prihvata, to mora biti i kvalitetno. Ovim shvatanjem je omogućena konkurencija, tako da proces plasmana proizvoda na tržištu nije garantovan već uslovljen visokim i standardnim nivoom kvaliteta, čime je jedino moguće pobediti konkurenciju i ostvariti profit. Totalni kvalitet, odnosno menadžment totalnog kvaliteta (TQM), kao upravljačka aktivnost, jeste sposobnost za kvalitet u svim delovima procesa od početka do kraja, uz istovremenu integraciju međusobno povezanih funkcija na svim nivoima. To je sistemski pristup koji ostvaruje veze između različitih elemenata organizacije, tako da je ukupna efektivnost sistema veća od zbira delova. Iz svega izloženog se vidi da TQM nije neka izdvojena aktivnost, kao ni određeno stanje ni stabilna situacija, već je to dinamičan i višedimenzionalan koncept koji obuhvata veliki broj elemenata.

Transakcija - predstavlja svaku poslovnu operaciju prenosa vlasništva nad robom ili novca (hartija od vrednosti) sa jednog subjekta na drugi.

Transfer tehnologije – proces uvoza i izvoza znanja i tehnologije. Može biti komercijalni i nekomercijalni. Komercijalni transfer se realizuje kroz kupoprodaju osnovnih oblika industrijske svojine. Nekomercijalni transferi se realizuju kroz razmenu informacija, posredovanjem časopisa, sajмова, konferencija, knjiga i drugog.

Transferna plaćanja - su isplate koje pojedinci primaju od države, a koja nisu vezana za razmenu roba i usluga, kao što su na primer plaćanja u okviru socijalnog osiguranja.

Tranzicija - proces prelaska jedne zemlje iz komunističkog jednopartijskog sistema u višepartijski demokratski sistem. Na polju ekonomije tranzicija znači prelazak iz komandne u tržišnu ekonomiju, i obuhvata: >liberalizaciju, →*stabilizaciju*, →*privatizaciju* i →*prestrukturiranje*.

Tražnja - količina dobara ili usluga koju ljudi žele da kupe. Faktori koji određuju tražnju su brojni a neki od najvažnijih su prihodi potrošača, cena same robe ili usluge i cene konkurentnih robe i robe uopšte, kao i neki specifični faktori koji deluju u određenom vremenskom periodu npr. vremenski uslovi i sl.

Tražnja za novcem - je ona količina novca koja je neophodna za održavanje likvidnosti transaktora. Kao takva, zavisi od obima transakcija robama i uslugama u privredi. Raspolaganje novcem znači raspolaganje likvidnošću, pa država, preduzeća i stanovništvo traže i drže novac da bi njime mogli kupovati robu, opremu, plaćati radnike, usluge i drugo. Po kenzijskoj teoriji tražnja za novcem se sastoji iz transakcione (koja je pod uticajem stvarnih promena privredne aktivnosti i nivoa društvenog proizvoda), i špekulativne tražnje za novcem (čija je osnovna determinanta kamatna stopa i kako ona raste špekulativna tražnja opada jer su mogućnosti špekulacija uz višu kamatnu stopu manje).

Tražnja: vrste - ukupni obim proizvoda koji bi bio kupljen od strane kupaca na određenom mestu, u određeno vreme i pod datim marketing elementima okruženja. Razlikuju se :

1. *autonomna tražnja* - tražnja koja nije uslovljena tražnjom za drugim proizvodima
2. *izvedena tražnja* - kada je tražnja za jednim proizvodom izvedena iz tražnje za drugim proizvodom (npr. tražnja za benzinom i automobili- ma).
3. *efektivna tražnja* - tražnja koja se zasniva na kupovnoj moći
4. *latentna tražnja* - tražnja koju potrošači nisu u mogućnosti da zadovolje zbog nedostatka kupovne moći.
5. *potencijalna tražnja* - postoji kada potrošači imaju kupovnu moć ali je još uvek ne koriste,
6. *agregatna* - ukupna tražnja, dobijena kao zbir, suma individualnih tražnji.

Trend - dugoročni razvojni put neke ekonomske varijable, pri čemu mogu postojati kratkotrajna odstupanja od tog razvojnog puta (npr. cene imaju uobičajni trend rasta ali se one mogu u određenim vremenskim intervalima i povećavati i smanjivati). Trend se izražava kao promena date varijable u funkciji vremena.

Troškovi - novčano izraženo trošenje sredstava i rada kao i svaki izdatak u vezi sa poslovanjem preduzeća. Sintetizacijom svih troškova poslovanja dobijamo → *cenu koštanja*. Osnovna podela troškova je na fiksne i varijabilne troškove. **Fiksni troškovi** su oni koji se ne menjaju sa promenom obima poslovanja (zgrade, mašine i sl.) dok su **varijabilni troškovi** oni koji se menjaju sa promenom obima poslovanja (sirovine, materijali, rad i sl.)

Trgovinski bilans - najbitniji deo platnog bilansa. U njemu se prikazuje robna razmena sa svetom, koju smo robu uvezli, a koju izvezli. Mnoge druge transakcije npr. transportne i osiguravajuće usluge su funkcija robnih tokova (da se roba ne izvozi, ne bi trebalo ni da se osigurava i prevozi). Zbog toga trgovinski bilans često presudno utiče na ravnotežu platnog bilansa.

Tržišna privreda - oblik privrednog života u kojem se kretanje proizvoda između proizvođača i potrošača ostvaruje putem tržišta, odnosno, putem slobodne razmene.

Tržišno učešće – odnos predviđene prodaje preduzeća prema predviđenoj prodaji grane ili odnos stvarne prodaje preduzeća prema stvarnoj prodaji grane. Pokazuje gde se preduzeće nalazi u odnosu na konkurente iz grane. Koristi se i kao cilj i kao kontrolno sredstvo poslovanja preduzeća.

Tržište – podrazumeva sveukupnost odnosa između ponude i tražnje. Ovde je bitno uočiti da se radi o odnosu između dve strane, a ne o mestu na kome se te dve strane sastaju. Za tržište je takođe bitno i postojanje novca, posredstvom kojeg se vrši razmena, tj. plaćanje proizvoda i usluga.

Tržište kapitala - → *finansijsko tržište*

Tržište novca - → *finansijsko tržište*

Ugovor – dvostrani pravni posao u kome je potrebna izjava dveju ili više volja kao i njihova saglasnost da bi došlo do obligacionog odnosa. Izjava kojom se čini predlog za zaključenje ugovora je ponuda, a izjava kojom se daje saglasnost na predlog tj. ponudu naziva se prihvata.

Predugovor je takav ugovor kojim se preuzima obaveza da će se kasnije zaključiti drugi, glavni ugovor.

Podela ugovora:

1. jednostrano obavezni (obaveza postoji samo na jednoj strani, npr. ugovor o zajmu) i dvostrano obavezni;
2. dobročini (npr. ugovor o poklonu) i teretni;
3. realni (za zaključenje ugovora pored saglasnosti volja potrebna je i predaja stvari) i konsenzualni (ugovor nastaje samom saglasnošću volja ugovornih strana);
4. komutativni (međusobni ekonomski efekti su unapred određeni) i aleatorni (efekti zavise od neke buduće okolnosti – npr. ugovor o kocki).

Elementi obezbeđenja ugovora su: kapara, zaloga, kaucija i jemstvo. Opšti rok zastarelosti, odnosno vreme čijim se protekom gubi mogućnost prinudnog ostvarenja prava, prema Zakonu o obligacionim odnosima, iznosi pet godina. Najvažniji ugovori su: ugovor o prodaji, ugovor o poklonu, ugovor o najmu, itd.

Upravni odbor – obavezni organ upravljanja akcionarskim društvima. Društvo sa ograničenom odgovornošću može biti sa ili bez upravnog odbora. Upravni odbor po pravilu bira skupština akcionara. Struktura članstva upravnog odbora je slobodna – stručnost članova jedini je kriterijum izbora. Ipak, izuzetno (na primer, kad je reč o društvima koja obavljaju delatnost od javnog interesa) može biti propisana obaveznost izbora jednog broja članova izvan reda zaposlenih ili akcionara.

Sva relevantna pitanja vezana za upravni odbor regulišu se zakonom, statutom ili poslovníkom o radu (može i kombinovano). Upravni odbor priprema predloge odluka za skupštinu i izvršava njene naloge; donosi opšte akte koje ne donosi skupština; stara se o pripremi godišnjeg obračuna i usvaja periodični obračun; priprema izveštaje o poslovanju, bilansu sredstava i bilansu uspeha i sprovođenju poslovne politike; predlaže raspodelu dobiti; postavlja i razrešava direktora; donosi investicione odluke; odlučuje o raspolaganju akcijama i udelima preduzeća; odlučuje o osnivanju novih preduzeća; donosi poslovník o svom radu i vrši druge poslove utvrđene zakonom, osnivačkim aktom i statutom.

Članovi upravnog odbora mogu biti opozvani na isti način na koji su i birani (predstavnici kapitala od strane skupštine, a predstavnici zaposlenih od strane saveta zaposlenih). Pored ove odgovornosti, članovi upravnog odbora imaju i imovinsku odgovornost za štetu koju svojim odlukama prouzrokuju društvu kapitala.

Usluga – nematerijalni proizvod koji se ne može skladištiti, pošto se troši istovremeno kada se i proizvodi. Za usluge tj. uslužni sektor je karakteristično i to da podrazumeva veliku zastupljenost ljudskog rada odnosno tj. radno intenzivni sektor. Usluge često predstavljaju osnovno sredstvo za poboljšanje prodaje tj. prometa.

Uzansa - trgovinski običaj koji je prerastao u pravilo koje se primenjuje u trgovinskim transakcijama. Posebno su značajne uzanse o prometu robe na međunarodnom nivou. INCOTERMS (akronim od engl. naziva *International commercial terms*) predstavlja zbirku međunarodnih pravila, tj. uzansi. Ova pravila je usvojila Međunarodna trgovačka komora sa sedištem u Parizu.

Valuta - monetarna (novčana) jedinica, odnosno obavezna jedinica plaćanja u platnom prometu jedne zemlje: dolar u SAD, funta u Engleskoj, lira u Italiji, dinar u Jugoslaviji, itd.

Valutni damping - → *damping*

Varijabilni troškovi - → *troškovi*

Vaučer – reč "vaučer" je nastala od engleske reči "vouch", što znači garantovati, jemčiti, odnosno od reči "voucher", što znači garant, jamac, svedok. Vaučer je priznanica, pismena isprava koja služi kao dokaz da je jedan subjekt uplatio drugom subjektu određeni iznos na ime duga.

Vaučer (u procesu privatizacije) predstavlja i hartiju od vrednosti za kupovinu akcija preduzeća. Vaučer glasi na određeni iznos i stiče se po raznim osnovama: na osnovu godina radnog staža, na osnovu uplate sa popustom, itd.

Vaučer (u turizmu) predstavlja ispravu koju izdaje turistička agencija (kao trasant) kojom se ona obavezuje da će davaocu usluga (kao trasatu) platiti usluge koje budu pružene donosiocu vaučera (kao remitenta). U ovom slučaju, vaučer ne predstavlja hartiju od vrednosti, jer u samom turističkom vaučeru nije inkorporirano pravo turista na uslugu, pa kao takva nije prenosiva na drugo lice.

Veblenov efekat – opisuje pojavu porasta tražnje za luksuznim proizvodima visoke cene, iako je došlo do njihovog poskupljenja. Radi se o proizvodima koji se ne kupuju zbog njihove stvarne vrednosti već zbog snobizma i njihove skupoće. U te proizvode spadaju dijamanti, garderoba i drugi predmeti koji mogu da budu deo statusnog imidža. Uporediti sa *Gifnovim paradoksom*.

Virman (opšti nalog za prenos) – bezgotovinski instrument platnog prometa pomoću koga se, radi plaćanja izvesnih novčanih obaveza, vrši prenos sredstava sa žiro-računa nalagodavca na žiro-račun korisnika, nezavisno od toga da li se vode kod istog ili različitog nosioca platnog prometa. Pomoću njega se na isti način vrši i prenos sredstava sa tekućeg računa nalagodavca na tekući račun

korisnika. Kreće se na relaciji izdavalac-nosilac platnog pometa (banka)–korisnik. On se koristi za plaćanja kad inicijativa za plaćanje potiče od dužnika.

Vrući novac (engl. Hot money) – pojam vezan za kratkoročne fondove koji su izrazito mobilni i brzo se sele sa jednog na drugo finansijsko tržište. Ta promena poslovnog ambijenta u kome “vrući novac” egzistira jeste rezultat promene u uslovima plasmana u nekoj zemlji. Najbolje se oslikava ponašanje ulagača *hot money*-a kada dođe do devalvacije nacionalne valute zemlje u kojoj su fondovi uloženi. Ukoliko imamo depozite po viđenju i postoji velika diskrepanca između realnog i zvaničnog kursa, prirodno je očekivati devalvaciju tj. opadanje vrednosti domaće valute, što će se direktno (negativno) odraziti na deponenta. Iz tog razloga, svi "igrači" koji upravljaju ovim fondovima nastoje da izbegnu ovakve gubitke i da anticipiraju naredne poteze centralnih banaka tj. da pobegnu na vreme.

Zaloga – stvarno pravo vezano za obezbeđenje potraživanja iz nekog pravnog posla. Subjekt koji daje stvar radi obezbeđenja (najčešće radi obezbeđenja duga) je zalagodavac, a subjekt koji uzima stvar u zalogu je zalogoprimac. Zalagodavac se, zato što je dužnik, ograničava u svom pravu svojine i ukoliko ne ispuni svoj dug, zalogoprimac (poverilac) ima pravo, prodajom stvari koja je data u zalog, da naplati svoje potraživanje. S obzirom na to šta je predmet zaloge, ona može biti: ručna i hipoteka. Ako se u zalog daju pokretne stvari, onda je to **ručna zaloga**. Ako su predmet zaloge nepokretnosti, onda je u pitanju **hipoteka**.

Zatezna kamata – kamata koju, pored redovne kamate, plaća dužnik ako o roku nije izmirio dug. Njena visina se obično reguliše propisima o zateznoj kamati, i može biti različita za razne dužnike.

Zemlje fiskalnog raja - su one zemlje koje svesno smanjuju svoje (poreske) prihode u budžetu sa ciljem privlačenja što više firmi. Diskrecija u smislu tajnosti podataka (ko, koliko i iz kojih izvora ima na računu) je uglavnom zagarantovana tj. nema nikakvih deviznih kontrola i sl. To je situacija Le paradis fiscal gde ne postoje porezi na dobit iz bavljenja profesionalnom delatnošću, niti porezi iz dohotka (npr. na kapitalne dobitke od hartija od vrednosti). Sledeće zemlje nemaju porez na dobit iz profesionalne aktivnosti: Monako, Andora, Bermudi, itd.

Zemlje koje nemaju porez na dohodak su Kostarika, Liberija, Panama, Urugvaj, Venecuela, Džibuti. Postoje i države koje svoju "privlačnost" izražavaju nižim poreskim stopama od ostalih zemalja OECD-a i to su: Angola, Holandski Antili, Hong Kong, Jamajka, Švajcarska, Luksemburg i Lihtenštajn. Sva ova mesta su "skloništa" od pogubnog delovanja poreza na poslovanje i bogatstvo. Kao što smo videli, postoje razne vrste skloništa za različite namene. Panama i Liberija nude izvanredne uslove brodovlasnicima, pa nije čudo što većina brodova danas

plovi baš pod njihovim zastavama. One nemaju porez na dobit koja je ostvarena od korišćenja brodova (osnovna delatnost brodovlasnika). Propisi su sledeći: potrebno je 800\$ da se registruje firma i tajnost je zagarantovana. U Liberiji je legislativa još liberalnija, tu je dovoljno da godišnje uplatite 150\$ na ime poreza i posao može da počne. Za holding kompanije su najinteresantnije destinacije Švajcarska, Holandija, Luksemburg, Devičanska Ostrva, jer ove zemlje dopuštaju kompanijama distribuciju dobiti filijalama bez ikakvog poreskog opterećenja. Za osiguravajuće kompanije su najpovoljnija Bermudska ostrva, Kolorado (SAD), ostrvo Man, dok je za profesije kao što su pisci, umetnici i kompozitori "tax haven" Irska.

Zlatna akcija – pojam koji se vezuje za proces privatizacije i korporativno upravljanje akcionarskim društvima (A.D.). Zlatnom akcijom se obeležava situacija u kojoj jedan ili više holdera imaju paket od 50+1% akcija, čime oni daju poslednju reč o pravcima razvoja datog preduzeća. Često se u praksi dešava da država, pri privatizaciji eksdržavnih preduzeća, ostavlja sebi tu zlatnu akciju kako bi onemogućila strane investitore da sprovede politiku u tom preduzeću koja nije u skladu sa npr. nacionalnim zakonodavstvom.

Zlatni standard – pojam koji je povezan sa deviznim kursom i deviznim paritetom iz razloga što se od davnina na zlato (zbog njegovih svojstava) gledalo kao na neki opšti ekvivalent u kojem smo mogli iskazati vrednost svake druge robe. Engleska je 1816. god. uvela zlatni standard i kovani novac je sadržao određeni procenat zlata u sebi. Sam *paritet* između valuta se utvrđivao kovničkom stopom, odnosno, koliko se jedinica može dobiti od određene količine zlata (npr. 1 \$=1 gram, a 1 DEM=0,25 grama iz čega sledi da je paritet USD i DEM 1:4). *Devizni kurs* je mogao da odstupa, ali samo u granicama tzv. zlatnih tačaka (gornje i donje), koje su direktno zavisile od troškova prenosa zlata do drugih zemalja.

To se može prikazati na sledećem primeru: SAD duguju Engleskoj 1 kg zlata ili, preračunato u funte, 1000 £. Prema zlatnom paritetu, u SAD-u je to 3000 \$ (odnos je 1:3). Troškovi prenosa 1 kg zlata do Engleske su 50 \$. Ukoliko tražnja za funtama poraste doći će do skoka kursa, ali ne više od nivoa gornje zlatne tačke tj. do 3,05 \$ (3050 \$ za 1 kg zlata) za 1 £, jer će u tom slučaju "jeftinije" biti za SAD da pošalju zlato u Englesku. Suprotni je slučaj sa povećanjem ponude deviza i donjom zlatnom tačkom.

Zlatni standard je trajao do Prvog svetskog rata, sa pokušajima njegovog ponovnog uvođenja u dvadesetim godinama XX veka. Tada su se javile inicijative za zamenu čistog zlatnog standarda zlatno–polužnim, a kasnije i zlatno–deviznim standardom. Prvim se želela ograničiti tražnja za zlatom i to tako što su zlato mogli kupiti samo oni koji su imali dinara u vrednosti 12,5 kg zlata, koliko teži jedna poluga (1931. god. – sto dana konvertibilnosti dinara za zlato). Što se tiče zlatno–deviznog standarda, on podrazumeva pravo Centralne banke da drži

rezerve kako u zlatu tako i u drugim konvertibilnim valutama i konvertuje domaću valutu ne u zlato već u drugu valutu. Ovaj model su, među prvima, koristile skandinavske zemlje, koje su veliki deo rezervi držali u funtama (£).

Zona Slobodne Trgovine i carinske unije - dva vida podizanja ekonomske saradnje između država na viši nivo, a to se dalje odražava na cele regione. Zona slobodne trgovine jeste skup dve ili više država između kojih carinske barijere i ostale restriktivne mere u trgovini (kao što su kvote, kotizacije i ostale tarife) ne postoje.

Ono što se mora istaći je da članice samostalno određuju visinu carina u poslovanju sa zemljama nečlanicama. U tome i leži osnovna razlika između ova dva pojma, jer carinska unija (kao napredniji oblik ekonomske saradnje), pored rečenog obuhvata još i zajedničku politiku carina prema drugim zemljama. Najpoznatije zone slobodne trgovine su: NAFTA (*North American Free Trade Area*) tj. Severnoamerička zona slobodne trgovine koja uključuje SAD, Kanadu i Meksiko i EFTA (*European Free Trade Area*) tj. Evropska zona slobodne trgovine koja se osnovala sa namerom da konkuriše EEZ-u. Osnivači EFTA su: Velika Britanija, Norveška, Švedska, Finska, Švajcarska, Austrija, Island i Lihtenštajn. U sadašnjim uslovima ova Zona ima poprilično marginalnu ulogu, ponajviše zbog osipanja članstva u suprotstavljenu grupaciju (EEZ, tj. EU). Zemlje članice EFTA danas su: Norveška, Island, Lihtenštajn i Švajcarska.

Žiralni kurs – kurs koji se formira na osnovu ponude i tražnje novca sa žiro računa preduzeća i banaka.

Žiralni novac - trenutno naplativa potraživanja kod banaka koja se nalaze na transakcionim računima (žiro račun, tekući račun) ili kao gotovina u blagajni, jer uvek postoji mogućnost (ograničena samo likvidnošću banke) njima raspolaže neformalno i veoma pojednostavljeno putem naloga za isplatu - prvenstveno čekom. Treba ga razlikovati od štednih uloga koji, i kada su po viđenju, ne spadaju u žiralni novac. Pored toga, štedni ulogi, za razliku od novca na žiro računima, po pravilu nose kamatu.

Žiralni novac nastaje na osnovu polaganja u gotovu, putem doznaka (prenosa, tj. uplata) sa drugih računa (virmanisanjem), kao i na osnovu odobrenog kredita od strane banke na račun korisnika. Može se nalaziti kod centralne banke, poslovnih banaka, a eventualno i kod poštanskog čekovnog ureda (kod nas Poštanske štedionice).

EKONOMIJA OD A DO Z

Redaktori

Milica Bogdanović
Lazar Šestović

Izdavači

Beogradska otvorena škola
Beograd, Masarikova 5, Palata Beograd, XVI sprat
tel.: (011) 30 65 800, 36 13 112 • tel./faks: (011) 36 13 112
imejl: bos@bos.org.yu • <http://www.bos.org.yu>

DOSIJE

Autorska izdavačka zadruga
Beograd, Bulevar kralja Aleksandra 67
tel./faks: 011 3340 173
imejl: dosije@dosije.co.yu • <http://www.dosije.co.yu>

Lektor i korektor

Miroslav Maksimović

Tehnički urednici

Jovan Đorđević
Zoran Miladinović

Dizajn korica

Marko Vajagić, ICPS
Ana Miljuš-Jovanović, ICPS

ISBN 86-81563-70-X

Štampa

Msrgo-art, Beograd

Tiraž

500

CIP - Каталогизација у публикацији

Народна библиотека Србије, Београд

33(031)

Ekonomija od A do Z: [leksikon ekonomskih pojmova] /

redaktori Milica Bogdanović, Lazar Šestović. – Beograd:

Beogradska otvorena škola : Dosije, 2002 (Beograd: Margo-art).

225 str.: tabele; 24 cm

Prema predgovoru, ovo je 2. izd.; knjiga je nastavak projekta izrade Leksikona ekonomskih pojmova, koji je otpočet u oktobru 1999. godine. – Tiraž 500. – Registar.

ISBN 86-81563-70-X

а) Економске науке – Лексикони

COBISS-ID 95957772